

СТЕНОГРАФСКЕ БЕЛЕШКЕ
СЕНАТА
КРАЉЕВИНЕ ЈУГОСЛАВИЈЕ

ГОДИНА 2

БЕОГРАД, 1933 ГОДИНЕ

КЊИГА 3

XXXIV РЕДОВНИ САСТАНАК

СЕНАТА КРАЉЕВИНЕ ЈУГОСЛАВИЈЕ

ДРЖАН 30 МАРТА 1933 ГОДИНЕ У БЕОГРАДУ

ПРЕТСЕДАВАЛИ:

Претседник

Д-Р АНТЕ ПАВЕЛИЋ

И

Потпретседници:

ЈОВАН АЛТИПАРМАКОВИЋ

И

Д-Р ФРАН НОВАК

Секретар

Д-Р ИВАН ГМАЈНЕР

Присутна су сва г. г. Министри

ПОЧЕТАК У 9,10 ЧАСОВА.

САДРЖАЈ:

1. Читање и усвојење записника XXXIII редовног састанка;

2. Саопштење и упућење Финансијском одбору предлога резолуција г. г. Ивана Хрибара и других за излечење или бар умањење садашње кризе поверења и кредита;

3. Одобрење тромесечног боловања сенатору г. Томи Ковачевићу;

4. Саопштење о подношењу предлога Закона о изменама и допунама Закона о државној трошарини г. г. сенатора др. Јосипа Шиловића и других;

5. Дневни ред: Наставак претреса извештаја Финансијског одбора о предлогу буџета државних расхода и прихода са Финансијским законом за буџетску 1933/34 год. — Примљени су буџети: Министарства саобраћаја, Министарства иностран-

них послова, Министарства социјалне политике и народног здравља, Министарства финансија, Буџетски резервни кредити, Буџет државних прихода и Финансијски закон. — Предлог буџета државних расхода и прихода примљен је коначно и у целини.

Говорници: Др. Љубомир Томашић, Иван Хрибар, Петар Ђирлић, др. Јосип Шиловић, Павле Вујић, Министар саобраћаја Лазар Радивојевић, Министар иностраних послова Богољуб Јевтић, др. Желимир Мажуранић Министар социјалне политике и народног здравља Иван Пуцељ, Јово Бањанин, др. Момчило Ивковић, Министар финансија др. Милорад Ђорђевић, Спира Хаџи-Ристић, др. Станко Шверљуга, Асим Алибеговић, др. Саво Љубибратић.

Претседник др. Анте Павелић: Отварам XXXIV редовни састанак Сената. Молим г. секретара да изволи прочитати записник прошле седнице.

Секретар др. Иван Гмајнер чита записник XXXIII редовног састанка.

Претседник др. Анте Павелић: Имаде ли какве примедбе овако састављеном записнику? (Нема). Примедаба нема, записник се оверовљује. — Изволите чути предлог резолуције г.г. Ивана Хрибара и другова. Молим г. секретара да га изволи саопштити.

Секретар др. Иван Гмајнер чита:

ИНИЦИЈАТИВНИ ПРЕДЛОГ СЕНАТОРА ИВАНА ХРИБАРА И ДРУГОВА

Високи Сенат нека изволи закључити да се приложене резолуције I—IV, које се тичу излечења или бар смањења садање кризе поверења и кредита уступе на већање и извештај Финансијском одбору. У Београду, дне 30 марта 1933.

Иван Хрибар, с. р.
М. Мићић, с. р.
Др. Д. Тринајстић, с. р.
Инж. Д. Поповић, с. р.
Јорд. Н. Цветковић, с. р.
Антун Видаковић, с. р.
Шериф Арнаутовић, с. р.
Др. В. Глушац, с. р.
А. Алибеговић, с. р.
Спира Хаџи-Ристић, с. р.
Петар Теслић, с. р.
Др. Бура Котур, с. р.
Шиловић, с. р.
Михалцић, с. р.
Др. Плој, с. р.
Др. Фран Новак, с. р.
Мил. Драговић, с. р.
Др. Равнихар, с. р.

Претседник др. Анте Павелић: Овај ће се предлог отштампати и разделити господи сенаторима. Је ли Сенат споразуман да се овај предлог упути Финансијском одбору? (Одзив: Споразуман је!) Упутиће се, дакле, Финансијском одбору. — Изволите чути молбу за боловање сенатора г. Томе Ковачевића.

Секретар др. Иван Гмајнер саопштава молбу сенатора г. Томе Ковачевића за тромесечно боловање према лекарском уверењу.

Претседник др. Анте Павелић: Одобрава ли Сенат ово боловање сенатору г. Томи Ковачевићу? (Одобрава). Објављујем да је тражено боловање одобрено. Прелазимо на дневни ред: наставак претреса у појединостима предлога буџета државних расхода и прихода са финансијским законом за буџетску 1933/34 годину. Настављамо претрес буџета Министарства саобраћаја. Као први говорник јавно се г. Љубомир Томашић. Молим господина сенатора да узме реч.

Др. Љубомир Томашић: Господе сенатори, ако прегледате предлог буџета расхода Министарства саобраћаја наћи ћете на страни 166 рекапитулацију поштанско-телеграфско телефонске службе. Према тој рекапитулацији вишак прихода над расходима износи 152.593.033 дин. На страни 148 до 163 истога буџета налазе се расходи ове поштанско телеграфско телефонске службе и пашће вам одмах у око да у тим расходима није стављена ставка за превоз поште морем. Изгледало би да, према тому, ова ставка од 152,000.000 динара није потпуно тачна јер није од те ставке одбијен онај трошак који

треба платити за превоз те поште морем. Зашто није стављен и овај рачун, то ће вам објаснити предлог наше Финансијског закона који у § 45 под тач. 1 каже: »Овлашћује се Министар саобраћаја, да из прихода Министарства саобраћаја по споразумима који су били закључени у буџетској години 1932/33 о извршењу постојећих уговора, плаћа субвенције паробродским предузећима за организацију и вршење редовног саобраћаја и превоза поште морем.«

То значи другим речима да овај терет, овај расход за исплату превоза поште морем не плаћа се из рачуна поштанско телеграфско телефонске службе него на терет самога жељезничког саобраћаја. Господе сенатори, по моме мишљењу то је погрешно, погрешно са два становишта; прво са буџетарног становишта јер жељезнице служе у другу сврху и немају дужности да носе терете поштанске службе — али има овде један други, један дубљи разлог. Овде сам вам прочитао § 45 Фин. закона и у томе се ова исплата превоза назива »субвенција«. То је једна контрадикција, јер субвенција је припомоћ а превоз и исплате превоза није припомоћ него то је један посао који се врши за плату и то се не може назвати субвенција. Последица је та, да онај који врши тај превоз мора за исплату свога труда да дође овде и да пружи руку да му се даде та субвенција. Али, није то ни са једног другог гледишта оправдано, јер онај који врши један посао за плату, он има права на редовну исплату, а онај који има да добије субвенцију, он мора да моли и да чека и да буде задовољан ако ту субвенцију добије. Према томе, наша паробродска друштва која су у локалном промету и која врше овај превоз поште морем налазе се у неугледном положају, она врше један посао за плату а та плата није осигурана јер субвенција је једна нередовна ствар.

Ја бих молио господина Министра саобраћаја да у споразуму са г. Министром финансија исправи начин овога буџетирања и да првом приликом уговоре о којима је овде реч, т. ј. уговоре за вршење редовног саобраћаја и превоза поште морем, тако раздели, да буде посебни уговор за превоз поште морем, који ће посао плаћати поштанска служба из овога вишка, јер се из тог вишка мора превоз поште да плати, као што и другим друштвима, на пример поштански аутобуси или дилижансе, а да направи други уговор, који ће обезбедити редовит саобраћај и све оне услуге, које чине паробродарска друштва држави и државним установама и за које је предвиђена ова субвенција. Дакле двојни уговор: Један који ће паробродарским друштвима осигуравати редовиту исплату за превоз поште, а други који ће бити у виду субвенције.

Господе, у Финансијском закону има § 47 под тач. 3 још једна установа у погледу паробродарских друштава, а та је: »Овлашћује се Министар саобраћаја да у сагласности са Министром финансија донесе уредбу о премирању и потпори поморског бродарства«. Ту се очито мисли на трговачке линије. То су линије које не служе за поштански превоз, дакле не каботажни, него чисто трговачком промету. Господе, ја мислим да трговачке линије имају да одговарају, особито кад их држава субвенционирше, као што је код нас случај, — потребама трговине, а удовољавање потребама трговине спада у првом реду под Мин. трговине а не под Мин. саобраћаја. И баш ради тога што се код нас уврежила про-

тивна пракса, догађа се једна незгодна ствар да се ове трговачке линије установљују без питања заинтересованих кругова. И Министарство саобраћаја има начина да пита интересенте у томе, јер ми имамо установљено и именовано трговачко-поморско веће у оквиру поморске управе. Тај закон је изишао у »Службеним новинама« на 23 новембра 1919 године, али код установљавања ових трговачких линија и код одређивања њихових субвенција није до сада никада било упитано ово трговачко поморско веће. Како сам прије казао по моме мишљењу то би имало да одлучује Министарство трговине, јер оно најбоље зна које су линије трговачке потребне с обзиром на наш увоз и наш извоз са иностранством и Министарство трговине и индустрије сигурно не би установљавало такве трговачке линије без питања трговачких комора.

Међутим, Министарство саобраћаја не само да није до сада питало онај законом установљени орган, већ се није обратило ни на трговачку комору, тако да су данашње трговачке линије одређене само од поморске дирекције, без садејства оних за које се те трговачке линије и установљавају.

Господо, да не мислите да је ту само једна формалност, ја ћу вам доказати да то има тешких последица. Ако узмете поморски »Годишњак« за годину 1932, службено статистичко издање Поморске дирекције у Сплиту и отворите страну 218, ви ћете видети да је промет робе у нашим домаћим лукама кроз годину 1930 био овакав: увоза је било за 7.827.846 бруто квинтала, од које цифре долази у каботажу 2.568.144, а са иностранством остатак од 5.259.702 квинтала бруто. Што се тиче извоза, ствар стоји овако: укупан извоз достиже цифру 21.341.775 квинтала бруто; од тога је у промету каботаже, са туземством 2.461.110, а остатак долази на иностранство 18.880.665.

То значи да је наш промет у увозу и извозу са иностранством у нашим лукама кроз годину 1930 био 24.140.377 квинтала.

Од целокупног промета са иноземством увоза и извоза извршено је под нашом заставом 7.058.554, а то је 29%. Зато сам ове цифре прочитао.

Истина је да ни једна поморска држава није могла рачунати, нити је досегла да цео увоз и извоз са иноземством буде проведен са 100% под својом заставом. То није постигла ни Енглеска, ни Италија, нити ма која друга држава. Али је, ипак, овај проценат од 29%, обзиром на нашу тонажу и на нарав нашег увоза и извоза спољне трговине поморске, премален. Требало би тражити разлоге зашто је премален кад ми имамо толике наше бродове, дуге и велике обалне пловидбе, који стоје везани т.ј. незапослени.

Један од тих разлога, господо, је административне нарави, а то је онај, што сам пре говорио, јер наше субвенционисане линије нису досада никада биле установљене у директном договору са интересентима. То се је само бијурократски направило код Дирекције поморског саобраћаја, која би ради форме позвала једног, двојицу, или тројицу људи, који су јој конвенирали, али никада оне људе, који су од интересената изаслани или изабрани.

Дирекција поморског саобраћаја — колико ја знам — само за локални промет је звала интересенте, али за овај вањски увозни и извозни промет није никада звала, нити је икада сазвала оно трговачко поморско веће, које је установљено Законом

од 1919 године и које је именовано, али се до данас није никада састало, нити су трговачке коморе биле икада позване, да пошаљу своје интересенте и да се онда договоре, које су трговачке линије потребне. Наравски је онда да наши бродови путују једним смером, не увек, али има доста случајева, а наша вањска трговина другим смером, наравски под туђом заставом.

Али осим тога разлога има један, који је тежи и за који не носи никакву одговорност Министарство саобраћаја. Тај други разлог ћете опазити, господо, одмах ако погледате овај исти »Службени приморски годишњак« на страници 184.

На тој страници имате једну тешку констатацију, која терети наше бродаре. Ова наша увозна и извозна трговина са иноземством проводи се бродовима дуге и велике обалне пловидбе. У оваквој интернационалној трговини, где нема никакве сентименталности, јача је она застава, која је јефтинија, и која брже превози робу, која дакле даје боље увете за подвоз. Она линија и оно друштво може дати боље увете, које има мањи потрошак за погон, а мањи потрошак за погон имају опет она друштва паробродска, која имају млађе пароброде. То је старо трговачко правило. Напротив томе што ми опажамо, да од 69 пароброда дуге пловидбе само 21 пароброд није прекорачио 20 година живота, а од 17 бродова велике обалне пловидбе само 6 није прешло 20 година живота.

Кад се сетите принципа, који је већ давно уведен, да бродови изнад 20 година не само што не могу никакве државне субвенције да добију, не само што су неспособни за конкуренцију, али се у опште не узимају у обзир него као старо жељезо, онда ћете видети, да од целе наше трговачке флоте, која би долазила у обзир за овај увоз и извоз и која флота износи 86 јединица, само је 27 јединица способно за конкуренцију, а 59 јединица није.

Ја ово износим и ради тога, да свратим пажњу г. Министру саобраћаја да у наш програм субвенција за трговачке линије уведе онакво правило, као што је уведено и за малу обалну пловидбу, за каботажу, то јест да су ова господа бродари везани на обнову свога парка, уколико траже од државе субвенције, и да се престане са праксом, да се неко сети, да купи један пароброд, који други никад више неће да употреби, него га држи везана, и да дође у Југославију и обраћа се Министру саобраћаја: »Дај ми сада субвенцију, да могу возити тај пароброд!«

То квари углед наше заставе а то нити најмање не користи нашем промету, јер не може ни један трговац таквог пароброду, који има веома скуп подвоз, да даде на превоз робу јер ју превише попокупљује и није према томе способна за конкуренцију.

Господо, у вези са бродарством нека ми дозволи г. Министар саобраћаја једну напомену и гледе пристаништа. На страни 26 буџета Министарства саобраћаја констатујемо да је за одржавање и обнову лука, пристаништа, мостова и зграда, скупа са довршењем градње и поправка пристаништа Брајдице и Бароша у луци Сушак, да је предвиђено укупно 2 милиона 200.000 динара. Господо, та је свота премалена за оправку и одржавање наших пристаништа од Ријечине па до Бојане; то је премало, али, с друге стране, морам признати да се у буџету си-

гурно није могло ништа више ове године да даде, јер иначе би сигурно Господин Министар саобраћаја, који је и лично стручњак, као инжењер, и зна за те потребе, предвидео сигурно још једну већу своту у буџету. Али нека ми г. Министар саобраћаја дозволи једну опаску.

За одржавање лука, пристаништа и мостова, у првом реду имају да служе лучке таксе. Лучке таксе су интернационално уведене баш у ту сврху. То плаћају сви бродови, и они страни бродови, ради употребе тих објеката. Ове лучке таксе, господе, ми опет не налазимо у буџету Министарства саобраћаја, ми их налазимо у буџету државних прихода и то равно на страни 16, где ћете у партији 18 наћи »лучке таксе и лежарина 6 милиона динара.«

Господе, опет на терет Министарства саобраћаја једна ставка, која се диже њему од онако нужних потреба његовом ресору, у колико се тиче одржавања лука. Јер, по самоме месту где налазите ове лучке таксе, видите да се ове лучке таксе не приводе својој сврси, него да се као једноставне таксе, фискални принос, сасвим у другу сврху употребљава. Господе, морам одмах опазити, од ових 6 милиона за лучке таксе и лежарину, од њих сама лежарина не спада у оно што смо прије говорили за одржавање објеката, него само лучке таксе. Од 6 милиона динара је 4,5 милиона за лучке таксе а милион и по износи лежарина.

Ради тога бих ја молио Господина Министра саобраћаја да он у договору са Министром финансија употреби један део ових лучких такса за тако потребну, нужну и хитну оправку лука на Јадрану, коју сигурно неће он моћи изводити са оном у буџету предвиђеном сумом од 2,200.000 динара, а међутим има овде једну залиху, која је баш уплаћена у ту сврху и морала би тој сврси бити примењена.

Код овога ми дозволите, господе, још једну ствар. Ми смо код оправка наших лука и наших пристаништа имали у задње доба и једно неугодно искуство. Имали смо искуство, да је од установљења поморске дирекције у Сплиту па до закључка ове буџетске године било предвиђено и било буџетом одобрено за одржавање лука укупно 32.500.000 динара, а за новоградње потребне у истом том времену 48.156.246 динара. Укупно 80.656.246 динара, а утрошено је свега скупа, од кад постоји Дирекција до данас, само 48.884.305 динара, а није утрошено за 31.771.941 динар.

Господе, ја износим ове цифре из овога разлога: На нашој обали се је више пута видело, како је један лукобран или нешто слично јако трошан. Та трошност услед навале мора и разних невремена је од дана до дана расла тако, да је упадала у око свим оним домаћим људима који то виде. Ти су људи онда приписивали а нашло се и таквих, који су то хотимично ширили, да је то кривња Министарства саобраћаја говорећи: »што се Београд брине за наше луке«. Међутим то није истина. Београд се брине, али Сплитска Дирекција откада постоји није се доста бринула, јер је она дозволила, да од одобрених новаца остане неутрошено 31.771.941 динар. То значи, ако је кроз пар година то пропуштено, и данас се хоће исправити, потребан је бар десетоструки трошак, а то значи око 300 милиона динара. Господе, то је заслуга чиновника, који заслужују за ту уштеду да буду повучени на дисциплинску одговорност. (Глас: Можда је то саботажа?) Ја не идем тако далеко, ја само факта износим.

Господе, гледе пристаништа доста. А сада бих желео да се осврнем на једно питање, које је важно и које треба хитне ремедуре, а то је питање рибарства.

Да се, господе, уверите у важност самог рибарства на мору, и то морског рибарства, дозволите ми да вам из службене статистике коју је издало Министарство саобраћаја о морском рибарству у Југославији, кажем само ово.

Године 1931, јер каснија статистика није још обелодањена, имали смо ми на нашем Јадрану професионалних рибара 2.406 и повремених 12.944, укупно 15.350. Ти су рибари имали алата у овој вредности: лађе у вредности од 26,718.310 динара, и други алат, као мреже и т. д. 41,123.035 динара, укупно вредност њиховог прибора и алата је дакле била 67,841.345 динара. Ови су рибари на Јадрану уловили 1931 године 6,222.144 кг. разне рибе у вредности од 44,451.848 динара. То значи попречно је ишло по 7.14 динара по килограму. Како видите, господе, то је један сталеж-разграњен и један сталеж који је с обзиром не на дужину наше обале, која је велика, него на број онога пучанства које је доста разређено, сталеж многобројан, а што је главно то је једно врело прихода, а у многим случајевим и једино врело прихода на нашем Јадрану. То вреди за целу нашу обалу од Ријечине до Бојане. И сада о овим јадним рибарима води се велики бој. То је бој о надлежности између Министарства пољопривреде и Министарства саобраћаја, али не бој, ко ће више да им помогне, него бој кога они имају да слушају. То значи не бој који би у племенитој утакмици имао њима да иде на корист, него бој који иде за тим да им се омета у њиховој заради насушног хлеба.

Надлежност на том поморском рибарству била је увек код нас искључиво поморске управе. Само од најновијег времена Министарство пољопривреде ставило се на гледиште да морско рибарство спада у његову надлежност. Оно се зато позива: прво на Закон о уређењу врховне државне управе, друго на Уредбу о подели рада између појединих Министарстава, треће на Закон о Банској управи од 7 новембра 1929 године и четврто на Закон о уређењу Министарства пољопривреде од 25 маја 1930 године који у § 5 предвиђа да у надлежност тога Министарства спада врховни надзор над унапређењем и слатководног и поморског рибарства.

Тај се Закон нашла на једну нашу ранију уредбу о устројству Министарства пољопривреде. Прва таква уредба је из године 1919. Господа ће се сећати на једно часно име г. Вињера, Француза, с којим сам ја почео већ тада да водим борбу за то надлештво, јер сам онда био претседник поморске области. Тај господин је већ онда у тој уредби део II под Генерална дирекција пољопривреде у § 8 ставно као четврто одељење: Одељење за сточарство а у њему у чл. 12, Отсек за рибарство, коме је ставно за задатак да се стара о рационалном гајењу риба и ракова у слатким водама и мору, ориболову, рибарском удруживању, о вештачком гајењу и бољем распрострањању риба и т. д. Од онда, откад је г. Вињеро 1919 донео уредбу о устројству Министарства пољопривреде, захваљујући потпори коју сам имао од стране благопокојних Министара саобраћаја Вуловића и Драшковића, били смо направили један сагласан договор, да њима препуштамо гајење риба на мору а нама нека оставе све друго

и то се одржало све до задњег доба, кад се Савска бановина на једанпут сетила да то не спада на поморство него на пољопривреду. На против томе, компетенција поморске управе ослања се не само на уредбу о организацији поморске области из године 1919 — Службене новине од 18 септембра 1919 — него и на наш каснији закон о риболову од 30 марта 1922 године. Тај закон унифицирао је и спровео једнообразност целе рибарске управе за читаво наше Приморје и ставио је под компетенцију поморске власти.

Господо, како видите ми данас имамо у том погледу дупли колосек, који има свјих неугодних и тешких последица. У вези с тиме један инцидент је био тако тежак, да је скоро коштао живота једног рибара.

Господо, банске управе на Цетињу и у Сплиту никада се нису а и данас се не мешају у питање поморског рибарства и признавају у том погледу искључиву надлежност поморској управи, иако би баш банска управа у Сплиту имала много више интереса него она у Загребу, да се меша у рибарство, из једноставног разлога што као изричито Приморска бановина има 80% од укупног броја наших рибара, 73% од целокупног уложеног капитала у рибарство и 73% од целокупне рибарске продукције. Док у Савској бановини има свега професионалних рибара 502, повремених 928, спортских 396, дакле укупно 1.826. Међутим Приморска бановина има професионалних рибара 1.420, повремених 9.839, спортских 1.252 или укупно 12.591. Рибарских бродова има у Савској бановини 653, а у Приморској 3.774. Вредност рибарског алата у Савској бановини износи 5,836.713.— динара. Може бити различито мњење о томе има ли слатководно и морско рибарство да буде заједно или оделито. То је за нас индиферентно. Пољопривредном ресору је рибарство додељено и у разним другим државама. То није само специјалитет Савске бановине, а то је случај на пр. у Енглеској, Немачкој, Шведској, Холандији, Француској, Италији и Америци, где тврде да је рибарство попут пољопривреде прапродукција, која ради за народну прехрану и зато да спада у компетенцију пољопривреде. Међутим, сама производња или лов рибе у принципу је сасвим слободно занимање које је уређено односно препуштено да се уреди специјалним законима: рибарским законима. Наш Закон о поморском риболову (од 1922 год.) нормира компетенцију Поморске управе у погледу извесних административних функција у вези с разним ограничењима тјерања иначе слободног рибарског заната. Рибар је у ствари поморац. Поморска управа издаје рибарске исказнице, које су дужни имати занатски и спортски рибари. Она води и регистар рибарских лађа, јер су ове дио Поморске трговачке морнарице. Она надаље издаје наређења и одредбе о ловостаји, прикупља и обрађује рибарску статистику, врши редарствену и здравствену контролу при риболову, помаже рибарско задругарство. Те су функције Поморске управе основане на постојећем закону и увријеженој пракси.

Осим тога за народно је господарство од еминентне важности питање, како да се тај лов морских риба што јаче интензифицира, да би се створили што бољи предувјети за народну прехрану. Потребно је, дакле, знанственим путем истражити ри-

боловна подручја и риболовну технику. То су методе модерне рибарске управе у напредном свијету, а тај рад могу успјешно да изврше само биолози, и хтиолози и технички стручњаци, инжењери. Биолози и хтиолози истраживањем рибљег живота и његовог развитка у мору, а инжењери изналажењем и примјеном одговарајућих техничких справа, лађа и алата за вршење риболова.

Та прва фаза рибарске привреде код нас је до сада била посвема занемарена.

Уловљена риба претставља сировину, намијењену народној прехрани. Њу треба од продуцента довести до консумента било у свјежем или прерађеном стању. Да је донесемо свијежу на тржиште, домаће или вањско, ваља организовати трговачку дјелатност, а да је донесемо у прерађеном стању, треба ту сировину најприје прерадити, т. ј. конзервирати. То је друга фаза у којој преобладају дакле трговачки и индустријски рад, а то је чисто домена Министарства трговине и индустрије. Из свега тога, господо, видимо да морско рибарство има код нас да буде концентрирано, и то само у оквиру Поморске управе. А цела пак Поморска управа — нека ми допусти г. Министар саобраћаја, то сам и прошле године рекао — по моме мишљењу спада у компетенцију Министарства трговине и индустрије. Знам да се у том не слажем са г. Министром саобраћаја, али о тој компетенцији т. ј. да ли треба да спада под Министра трговине или под Министра саобраћаја — нећу сада да говорим, јер и онако ми је време прошло. Хтео сам да укажем на хитну потребу решења оног конфликта између Министарства трговине и Министарства саобраћаја, јер је већ дошло до једног тешког инцидента, а ако се тај конфликт не реши, могу се поновити такви инциденти на велику штету и рибара и угледа наше државне администрације.

Ја се надам да ће ове моје сугестије г. Министар саобраћаја уважити, у колико нађе да су утемељене, и ради тога изјављујем да ћу гласати за буџет Министарства саобраћаја. (Аплауз и живо одобравање).

Потпретседник др. Фран Новак: Реч има сенатор г. Иван Хрибар.

Иван Хрибар: Високи Сенате, кад су се почеле градити жељезнице, настало је велико узбуђење међу становништвом крајева полаг великих цеста. Ови су крајеви врло добро живели од зараде, коју им је давао возни промет. Зато су се многи тих крајева из петних сила опирали томе, да би се жељезничке пруге градиле мимо њих. Остали су зато ван саобраћаја, и дошли су тек до познаје, како су грешили када су се бранили жељезнице, кад су опустеле велике цесте. Многи из тих крајева су се после тога морали дуго натезати и борити, а к томе и много трошити, да су са локалним жељезницама поправили омашку својих пређа. Нешто подобнога, али у другом лику, проживљамо у наше доба. Аутомобили довели су у саобраћајно-прометне прилике нов елеменат, о коме је јасно, да ће имати великих последица за привредни живот.

Па ето већ отпора против њих. Да долази од фијакера и осталих превозника са живинском упрегом, неће се чудити нитко. Али је једва схватљиво, ако тај отпор долази од жељезница, дакле од саобраћајне установе, која је некада сама била под отпором реакционарног конзерватизма.

По нарави ствари морао би бити тај нови технички изум, који даје толико скоро неограничених можности саобраћајног развоја, железницама добро дошлим помагалом. Чим више се напоре прошире аутомобилске пруге, тим више ће добити железнице новог промета. И то из крајева, који су до сада ради превелике удаљености живели патријархални живот ван свих стикова са широким светом. Искуства нас уче, како се је у још недавно мртвим покрајинама, где није било никаквог промета, развио живахан саобраћај, чим су се саградиле преко њих железнице. Железнице али не могу посвуда доћи. Прескупа је њихова градња. Зато мора део задатака за оживљење саобраћајног промета у наше доба предузети јефтинији и мобилнији аутомобилизам. Непојмљива кратковидност је, ако се железничке управе постављају у одклањајући став против овога модерног саобраћајног сретства. У напредним земљама тога у истини и не опажамо, него видимо како се железничке управе саме труде, да искористе аутомобилство као довозно средство. Чине се дапаче добро успели покушаји уведе аутомобилског саобраћаја на железничке колосеке. У интересу свестраног развоја нашег саобраћајног промета апелујем зато на г. Министра саобраћаја, да устане против сваке тесногрудости својих управних органа у односима до аутомобилства. У техници је инерчни конзерватизам најмање на месту.

Своје гледиште сматрам тим оправданијим, јер аутомобилство може бити железничким управама потицалом за већи еластичитет. Значајан нам пример у томе погледу пружа железничка пруга Љубљана—Камник. На њој одвајао се је особни промет много година по уобичајеном начину. Канда иначе бити не може. Пак су дошли аутомобили. Троче аутобусних предузећа је почело возити од Љубљане до Камника и обратно. Сад се је тек прегнула железничка управа. Увела је на пруги шест нових особних влакова дневно са по два и три вагона. И резултат је био сјајан. Сви влакови су скоро увјек пуни. Да није било подстицања аутобусима, било би остало код досадашњег заспаног саобраћаја.

Па ипак нека господа у саобраћајном Министарству из непојмљивих разлога заузела су непријатан став против аутобуса. Баш ових дана — на што особиту пажњу скрећем господину Министру саобраћаја — становништво опширне покрајине са густим, добро напученим али од железница прилично одалеченим крајевима, узбуђује и узбуркава случај, којим му има по почину Министарства саобраћаја бити одузета досадања аутобусна веза.

Господо сенатори, дотакнут ћу се укратко још неког другог питања. По опћенимом мишљењу наше су тарифе за лични саобраћај превисоке. Напред морам казати, да се гледе тога не усуђујем ставити каквог предлога, јер у ствари нисам толико поучен, да бих могао говорити ауторитативно. Чује се али често од људи са много практичних искустава и стварног знања, да би се снижењем личних превозних тарифа могли постићи на железницама виши приходи. Истина бог: ствар изгледа противсловно. Па ипак се да за њу навести пример из новије саобраћајне повјеснице.

У годинама пре светског рата — годишњице најалост нисам у стању навести — постао је у Мађарској Барош Јожеф Министар железница. Мађарске државне железнице биле су у то доба крајње пасивне. Да их излечи из те болести, одлучио се је Барош за веома радикалну медицину. Снизио је тарифе за особни промет за више од половине уведењем појасних тарифа. Дигла се је граја против њега и предсказивао се мађарским државним железницама стечај. Барош је све то ћутке подносио. И имао је право. Влакови су, наиме, после првог прегнућа његове куражи возили натрпано пуна кола, и већ први годишњи закључак био је по приходима далеко изнад свих пријашњих. Барошева замисао посрећила се је тако потпуно, да му је држава пред централном станицом у Будимпешти поставила споменик. Могао бих, господо сенатори, нашем г. Министру речима Светога писма рећи: „Иди и учини и ти овако!“, али нећу му тога рећи. Сматрам га способнијег од себе и боље познавајућег наше садашње како саобраћајне тако и привредне прилике, па знам да ће, ако узме у обзир прилике Барошевог доба и нашег садашњег, сигурно право учинити.

Можда би посегнуће за појасним тарифама — чим би путовања на даљем отстојању знатно појевтинила — било препоручљиво. Барем покушај појевтинења тарифа у саобраћају са Београдом из целе државе и са градовима у којима имају седишта банови, из дотичних бановина, морао би се учинити.

Свакако бих препоручио Господину Министру да се не противи молбама организација јавних намештеника и пензионера за попуст возарине. Таквим попустом омогућило би се много чешће путовање и водило би доследно већим железничким приходима.

Још бих хтео г. Министра да упозорим на неку нескладност. Намештеници Средишњег уреда за осигурање радника имају попуст на железницама, док се ова погодност одриче намештеницима банских управа, који су ипак државни чиновници. Зато молим г. Министра да има доброту те изгладни ову несагласност.

А сада бих хтео, господо сенатори, да се још осврнем на говор сенатора г. Томашића, и да придодам нешто, на шта он или није мислио или није хтео да о томе говори.

На прагу смо туристичке сезоне. Брзо ће наше луке на Јадрану оживети и особни саобраћај ће се одвијати на све стране из луке у луку, па бих хтео ту упозорити на неки недостатак који влада у Сплитској луци. Ова је лука наиме — што се тиче личног саобраћаја — највише посећивана. Али тамошњи кључ, — то је младо, првенствено словенско име за младо — је тако затрпан с робом, која је покривена плахтама, да је врло отежан лични саобраћај к паробродима, који путују на све стране. Зато би било од преке нужде да г. Министар почне мислити како би се ту могло помоћи. Ја мислим да роба, која чека да буде укрцана, треба за сада да буде пренета на друго место, те да се на тај начин ослободи кључ за лични промет. Али оно што би било потребно што пре учинити то је да се сагради за овакву робу посебан магацин. Ја препоручујем ову ствар г. Министру и надам се да ће

уважити овај мој предлог. Изјављујем да ћу гласати за буџет Министарства саобраћаја.

Претседник др. Анте Павелић: Има реч сенатор г. Петар Ђирлић.

Петар Ђирлић: Господо сенатори, о буџету овог гломазног ресора дало би се много говорити и много шта приговорити. Ја нисам накан да својим говором обухватим овај ресор ни у цјелини ни по његовим бројним одјељењима, него да се осврнем и то сасвим кратко на једно питање, које је давно потакнуто, а кроз задњих десет година много пута спомињано и третирано на скупштинама, зборовима, анкетама, у штампи и у Народном представништву. Ради се о такозваној Унској прузи или изградњи железнице Бихаћ—Книн.

Унска пруга спомињана је и прије изградње личке пруге као много подеснија и кориснија од ове. Мађари нису били вољни да се гради ни личка пруга, да се не би промет одвратио од Ријеке и навратио на далматинске луке. И они су се томе опирали док су год могли. И да није било рата, кад се је осјетила стратешка потреба сувоземног споја Хрватске и Далмације, не би се радови на личкој прузи били упутили. За унску пругу је било још теже онда говорити ради истих разлога ривалитета Ријеке према далматинским лукама, а и ради тога што је траса ове пруге ишла границом личко-босанском и босанско-далматинском. Колико је личка пруга подесна за теретни и путнички саобраћај то се види сваке године; од када је прорадила није било случаја да у зимским мјесецима није била затрпана за више дана, паче и више седмица. О недостатцима личке пруге и о потреби изградње унске пруге стручњаци су много говорили и писали, и није моје да ја то опетујем, кад је и онако та ствар са сваког гледишта довољно освјетљена.

Тада негда, након што се је рјешавало доста саобраћајних проблема у нашој земљи од којих свакако један знатан дио мање важан него унска пруга, дошао је и на њу ред. — Прошло је више од годину дана од како је склопљен уговор са Батињолом за изградњу пруге Бихаћ—Книн и пруге Куршумлија—Приштина, према којем уговору, како сам чуо, обје ове пруге имале би бити готове и предане промету најдаље кроз четири године од потписа уговора. У овогодишњем буџету Министарства саобраћаја унесена је сума од 27 милиона за исплату анuitета по овом уговору. Пруга Куршумлија—Приштина већ се пуном паром ради. А пруга Бихаћ—Книн толико је напредовала да још нису отворене канцеларије за израду детаљних планова, још се чека у руци са генералним планом, који је давно раније био израђен. Зашто је то тако, ја не знам, али ме добро информисани увјеравају да ће пруга Куршумлија—Приштина запасти знатно више него је раније калкулисано, и да ће се у ту пругу по уговору са Батињолом толико потрошити да за унску пругу може остати мало или ништа. Кад се сврши пруга Куршумлија—Приштина, казаће се: Нема више новаца и унска пруга треба да чека до судњег дана. Ја не поричем потребу пруге Куршумлија—Приштина али је свакако важнија унска пруга и са саобраћајног и са привредног и са обранбеног гледишта с обзиром на недостатке, који се на личкој прузи не даду одстранити.

И мене чуди зашто се ово догађа и зашто се ове двије пруге нијесу упореду радиле, како се је

то било објавило и како се је након потписа по предузимача врло повољног уговора очекивало. Чудим се и не могу да разумијем, ако није случај и овдје, да све што је у западним крајевима, па макар било и првенствене важности, долази у други ред. А за оно што у оваквим критичним финансијским и економским приликама доспије у други ред, зна се какова му је судбина.

Пред девет мјесеци био је Господин Министар саобраћаја на Приморју. На интересовање са стране грађана, који су вјеровали да ће се са градњом унске пруге давно почети, одговорио је г. Министар: нетом се вратим у Београд образовању канцеларије у Книну и Бихаћу за израду детаља. Од тада је прошло девет мјесеци и још од тога нема ништа. Кроз девет мјесеци обави се и вјенчање и крститке, а у случају унске пруге није се ни након Министрова обећања, и ако је уговор много раније потписан него је ово обећање дато, ни канцеларија за израду детаља унске трасе породила. — Ако ово није доказ како се на западној страни наше државе ради, онда и не треба тражити доказа.

Колико сам информисан има да се гради мост на Дунаву између Турнсеверина и Кладова, да би роба нарочито из Пољске могла преко пријатељског територија да иде на море. И ова роба која ће кроз нашу земљу пролазити свршават ће у туђу луку, зато што нема унске пруге.

Јер хоћу овом питању да дадем ону важност, коју оно заслужује, ја га издвајам из свега онога, што би могло и у питању поморства, рибарства, лука, поморских направа и лучких уређаја приговорити раду саобраћајне политике, и заустављам се на самом овом питању тиме, што морам казати: док се овако ради Народни клуб не може и неће гласати за буџет Министарства саобраћаја. Гласаћемо против.

Претседник др. Анте Павелић: Реч има сенатор г. д-р Јосип Шиловић.

Др. Јосип Шиловић: Господо сенатори, ја сам захвалан г. Министру саобраћаја и г. Министру финансија, што су омогућили уведеном одредбом у овај закон, да се може што пре да оснује морнарска школа на Корчули.

Сећате се, господо сенатори, да сам ја лане овде узео реч и потанко образложио преку потребу те морнарске школе, јер је један део нашег народа морнар од искона, и услед тога је деци нашег Јадрана већ од хиљаду година на овамо у крви, да се посете морнарском звању. А како морамо ми на сваком пољу да се усавршавамо, да будемо могли учествовати у утакмици светској; тако је и овде потребно да децу нашу спремимо да буду морнари, који ће моћи да се такме са морнарима свих других народа поморских. А сви други поморски народи већ давно имају морнарске школе.

Код нас је још не бејаше, и сад је нама дана могућност да се та морнарска школа оснује, јер смо ми народ који је пре хиљаду година своју заставу развијао на својим бродовима, по својим морима, а касније — кад пропаде наша слобода и неопвистност — наш је морнар морао да развија туђу заставу по свима морима.

Данас смо — хвала Богу — у слободној уједињеној Југославији, и наши морнари данас наше заставе југословенске развијају и такмиче се са морнарима целога света.

Пошто је за време Краља Томислава наша застава вијала се по нашим бродовима, нека се и ова школа назове морнарском школом Краљевића Томислава, јер ће наши морнари по свима морима развијати одушевљено заставу Југославије.

И зато ја молим г. Министра саобраћаја да ту школу још течајем ове године, почетком наредне школске године, отвори, јер за то су сви предујети дани. Данас имамо приходе за то, имамо зграду за то, а имамо и лађу за то. Дакле, нема никакве запреке!

Ја ћу гласати за прорачун Министарства саобраћаја. (Аплауз и узвици: Тако је! Живео! Кратко си, али лепо говорио!)

Претседник др. Анте Павелић: Има реч сенатор г. Павле Вујић.

Павле Вујић: Господо сенатори, господине Министре, узео сам реч да одавде као и лане изнесем извесне жеље, које тангирају становнике Дринске бановине, жеље које су по моме мишљењу оправдане и које г. Министар у главном знаде, али је ред да га и овога пута опоменем.

Господо, једна велика потреба једног рударског краја, околине Тузле, позната је г. Министру, потреба да се тај велики плодни рударски басен веже са пругом широког колосека код Брчког. Та велика потреба занимала је и Банско веће у Сарајеву и све привреднике тога краја. Банско веће у Сарајеву донело је одлуку да се уз зајам та железница направи, али ја сматрам да је природније, боље и праведније да ту потребу задовољи држава. Кад држава подиже толике железнице у целој земљи, право је да се подигне и једна железница која ће помоћи не само томе крају него и самој земљи.

Као сенатор Дринске бановине ову жељу поново достављам Господину Министру са молбом да промисли не би ли се нашло начина, како би се та потреба задовољила.

Друга је моја жеља, која ће остати можда жеља још дуго, али је моја дужност да је кажем, то је жеља, да се бановинска пруга Шабац—Ковиљача продужи уз Дрину до Вишеграда, јер ће тек онда имати свој значај, јер ће тек онда имати народ из целе те околине користи. Та пруга мора кад-тад да се доврши, јер тек онда кад се Шабац веже уз Дрину до Вишеграда она ће задовољити велику потребу како у погледу трговачком и саобраћајном тако по моме мишљењу и у погледу стратегском.

У вези са том жељом хтео бих да г. Министру поновим још једну жељу, коју смо му у виду писменог питања упутили прошле године нас четири сенатора, а та се жеља састоји у томе, да г. Министар нађе пута и начина да се веже Шабац са Кленком преко моста, који је готов — а то је која стотина метара железничке пруге, — јер би се на тај начин веома много помогло људима који тргују, јер товари који долазе из Јадра, Лознице и других места и крајева морају да се у Шапцу истоварују, па се преко моста колима преносе у Кленак, где се утоварују у вагоне нормалног колосека. То би изнело суму око два милиона и неколико стотина хиљада динара. А треба знати да преко 200 динара стаје претовар једног вагона из Шапца у Кленак, на коме се простору има да направи колосек од свега неколико стотина метара, па је

право да се ти људи, из једнога краја који је у предратној Србији био најбогатији, више не муче у томе погледу и ја се надам да ће г. Министар саобраћаја и финансија наћи начина да се створи кредит од 2.300.000 динара, како би се ова потреба задовољила.

Имам још једну, четврту жељу, коју ће разумети г. Министар, а то је потреба прављења лимске пруге или другим речима продужење пруге од Прибоја уз лимску долину ка Берану.

Господо, већ неколико година се о том говори. Ја нећу да говорим о значају трговачком саме те пруге, нећу да говорим о правди да се тај крај наше отаџбине веже са центрумом, али хоћу као познавалац тих крајева и као некадашњи бојник да кажем, да та пруга има велики војнички значај. Пруга од Пријепоља за Бело Поље и Беране врло је потребна зато да веже онај део наше Јужне Србије са Босном и Херцеговином и ко зна, да неће у будућности требати да се та пруга подигне, да ће бити јако потребна и корисна у оно доба, које не желим да дође, кад буде морала војска ићи и тамо да брани нашу отаџбину.

Изразујући ове жеље, ја сам уверен, господо, да ће г. Министар водити рачуна о свима жељама и молио бих га, да он те моје жеље не заборави, као што их је заборавио прошле године.

Претседник др. Анте Павелић: Пошто је тиме исцрпљена листа говорника, молим Господина Министра, да се у својој закључној речи осврне на примедбе поједине господо предговорника.

Министар саобраћаја Лазар Радивојевић: Господо сенатори, ви ћете ми дозволити, да у кратким потезима одговорим на извесне примедбе, које су учињене од стране г. г. предговорника у погледу саобраћајне политике и у погледу ставова самог буџета Министарства саобраћаја.

Једна од главних примедба, коју је учинио г. д-р Томашић састоји се у томе, да су извесне потпоре од стране Министарства саобраћаја даване извесним паробродским предузећима слободне пловидбе без учешћа надлежних фактора, а поглавито без учешћа појединих трговачких комора, а што је најглавније, без учешћа и самог Министарства трговине. Међутим, господо, једна политика у помагању и развијању нашега иностраног промета и везивања наших лука са иностраним тржиштима била је и политика субвенција појединих паробродских друштава ради одржавања извесних паробродских линија слободне пловидбе.

Господо, приликом решавања тога питања, јер ово је био почетак једне политике која је инаугурисана, била је пуна сагласност Министарства трговине, јер је и Министарство трговине дало своју сагласност, јер Министар трговине је члан комитета, члан онога форума, који је био надлежан за усвајање ових предлога и ових линија и овакве субвенције. Према томе пуна ингеренција је била Министарства трговине и ово питање није решавано мимо тих надлежних форума.

Што се тиче, господо, многих кредита, који су угашени у погледу инвестиција а који су били предвиђени буџетом за поморство, то се несумњиво десило у једном периоду времена, када су извесна грађења била дошла у једну тешку фазу из тих разлога, што претходна испитивања, што поједини објекти, који су требали да буду извршени, нису

били довољно проштудирани и као последица не-испитивања тих објеката и недостатака оних претходних студија, које увек треба да претходе извођењу свих великих објеката, десило се то, да смо имали оне тешке прилике и у шибеничком пристаништу, као и у бакарској луци. Имали смо, госпо-до, и то, да се кеј у Бакру срушио и да је један део мола у Шибенику такође био демолиран.

После тога настали су спорови и последица тих спорова била је та да су извесни кредити морали бити угашени. Али како су велики и крупни задаци поморске администрације с обзиром на наш положај као маритимне државе, ја сам, госпо-до, решен да ту администрацију у погледу организаторном и у погледу техничком тако оспособим и дигнем да она може као егзекутива да што боље функционише и да се од ње с правом очекују сви они резултати које треба она да пружи с обзиром на циљеве наше поморске политике.

Једно од битних питања јесте, госпо-до, и питање рационалије организације поморства као и ангажовање што већег броја техничких стручњака инжењера у поморској служби. Један основни недостатак поморске службе је и тај, што врло мало имамо техничког подмлатка и оних грађевинских инжењера, госпо-до, који се баве питањима поморства и поморских инвестиција.

У погледу рибарства ми смо као администрација учинили све да ову привредну грану што више унапредимо и развијемо. Несумњиво је ствар да је усред борбе око компетенције дошло до извесних таквих односа који што пре морају да буду ликвидирани. Или поморско рибарство треба да остане у пуној компетенцији Министарства саобраћаја, или, госпо-до, то поморско рибарство треба да пређе у компетенцију Министарства пољопривреде, али поморско рибарство не може једновремено да буде и у компетенцији Министарства саобраћаја и у компетенцији Министарства пољопривреде.

У већини држава на Западу поморско рибарство је део поморства и поморско рибарство је саставна грана администрације поморства, и поморска политика мора да има и за циљ, госпо-до, помагање и развој поморског рибарства. Министарство саобраћаја као надлежна администрација у погледу унапређења поморског рибарства учинило је велики напор, даље је и материјалне жртве и пружи-ло је и доказа колико оно показује потребну пажњу на ову важну привредну грану. Оно је то најбоље показало дајући материјална сретства појединим задругама, набављајући модерне техничке справе и најзад осигурала интензивније искоришћавање и експлоатацију мора. Јасно се показује да је овај пут којим је ишла поморска администрација био и правилан и добар. Ми имамо данас преко 17.000 организованих рибара, имамо преко 12.000 рибарских чамаца. То је један знатан инвентар, то је једна обимнија организација која је на одређеној висини и ми смо сваке године уносили потребне суме у буџет да би на тај начин материјално помогли и све поморске задруге како би могле са модерним сретствима да рибаре на Јадрану. Благодарени тој помоћи као и организацији у 1931 години, госпо-до, уловљено је преко 6.200.000 кгр. рибе и та је риба пласирана на пијацима у земљи а један део је извезен и у иностранство.

Министарство саобраћаја путем железничке

администрације обезбедило је погоднијим железничким тарифама, конструишући нарочите кантинере за транспорт свежих продуката поморства, да се ти продукти што боље пласирају на нашем унутрашњем тржишту и на тај начин вршило једну врсту пропаганде за што већу интензивнију употребу продуката поморског рибарства.

Г. сенатор Хрибар учинио је извесне напомене, које се односе на аутобуски и аутомобилски саобраћај и ставио у задатак и дужност Министру саобраћаја и железничкој администрацији, да не буду одвећ конзервативни у борби са аутобуским односно аутомобилским саобраћајем, него напротив да тај саобраћај пусте да се развија и да тај саобраћај треба да буде у онаквим односима какви су односи на западу код већине културних држава. Међутим, госпо-до, целокупна наша саобраћајна политика не иде за тим и није јој стало до тога да се бори против једног савременог техничког средства као што је аутомобил, она само жели да са овим модерним техничким саобраћајним средствима подмлади и модернизује железничку администрацију и узме га у једну неопходну допунску службу и на тај начин осигура, да свако саобраћајно средство буде употребљено с обзиром на економске и техничке квалитете које оно има. Тамо, где је железнички саобраћај на потребној висини и одговара културним, економским и националним потребама извесних крајева, непотребан је аутобуски саобраћај. Тај саобраћај треба да буде у тесној и интимној колаборацији са железничким саобраћајем, треба да буде једна врста допунске службе тако да задовољи и оне празнине, које уопште у крутом железничком систему постоје. То питање још је непрекидно на дневном реду. Ниједна држава на западу, где је проблем много акутнији него код нас с обзиром на стање наших путева као и с обзиром на број аутомобила у нашој земљи, није нашла једну дефинитивну солуцију у погледу организаторном као и у погледу законодавном. То је питање још непрекидно предмет студија и процене, с обзиром на циљеве једне рационалне саобраћајне политике.

Госпо-до, последњи говорник г. Ђирлић учинио је извесне примедбе у погледу изградње унске пруге. Баш с обзиром на оно што је Министарство саобраћаја учинило и што сам специјално ја као Министар саобраћаја урадио у том погледу, г. Ђирлић требао би први да гласа за буџет Министарства саобраћаја, јер политика Министарства, у колико се односи на изграђивање нових пруга била је та, која је приоритетала из једног утврђеног програма. У оном приоритетном програму, који је у Министарству грађевина израђен као база за лицитацију, била је и унска пруга, а исто тако и лимска пруга Прибој—Пријеполје—Бијелопоље. За лимску пругу нисмо могли ангажовати ни једно од већих предузећа, које би ту пругу хтело под прихватљивим условима изграђивати. А у погледу пруге Глоговци—Пећ и унске пруге, заинтересовао је једно од француских предузећа ондашњи народни посланик Боаје, који је дао конкретну понуду у погледу изградње пруге Глоговци—Пећ и унске пруге.

Та је понуда од стране г. Министра грађевина акцептирана као повољна. Она је прошла кроз комите Министара и ту је понуду комитет Министа-

ра акцептирао и на основу те понуде изграђен је дефинитиван уговор. Кад је Боаје пренео уговор на Батињол, онда смо у расправи тога питања дошли до констатовања да унска пруга као објекат грађевински није довољно испитан, нема оних основних планова да би могло да почне грађење, и ми смо сматрали за опортуно да се не везујемо са једним предузећем и у погледу изграђивања унске пруге пре него што она буде дефинитивно испитана. Један део главних недостатака, ако смем тако да кажем, целокупне наше грађевинске политике, до сада био је тај, и то је имало тешких реперкусија и на материјалне односе и на изграђивање појединих пруга, што смо многе објекте, важне објекте и железничке и друмске давали у извршење пре но што смо их довољно испитали и студирали. Један велики број објеката даван је на лиценцију по генералним предрачунима. Међутим, за Унску пругу не само што није био готов генерални предрачуи, него није било свршено ни питање дефинитивно усвојене трасе. Због тога смо сматрали за потребно по нашем настојању да изграђивање Унске пруге почне онда кад будемо кадри и способни да дамо потребне планове за грађење те пруге. Али, зато постоји јасна обавеза дотичног предузећа да има почети рад кад будемо готови са плановима и кад буде готов гро радова пруге Глоговац—Пећ. Међутим, сума потребна за изграђивање пруге Глоговац—Пећ износи 150 милиона а за грађење Унске пруге износи између 250 и 300 милионна према томе која ће се траса усвојити. Због тога отпада свака приметба г. Ђирлића да ће се новац потрошити искључиво на грађење пруге Глоговац—Пећ и да неће ништа преостати за изграђивање Унске пруге, јер је сума за изграђивање пруге Глоговац—Пећ тако позната, с обзиром на суму која има да се пласира у изграђивање Унске пруге да о томе не може бити говора. Поред тога, предузеће је обавезно да да 5 од сто у погледу оних неопходних издатака за режију техничку и административну за студију објекта. Што нису секције већ организоване на терену то је зато што су нам била потребна овлашћења у буџету, на основу којих ћемо моћи да ангажујемо техничко особље за студију Унске пруге. Данас, кад смо унели те амандмане у Финансијски закон, ми ћемо бити у могућности да приступимо студирању Унске пруге и да тај посао у најскоријој будућности окончамо. Овим се јасно баш показује, да се инвестиције врше тамо где су оне потребне, не фаворизирајући нити занемарујући ни један крај, ни једну покрајину.

Што се тиче пристаништа Сплита ја бих имао да учиним ту само једну примедбу. Пристаниште Сплит онакво како је данас опремљено, с обзиром на велики промет поморске луке није изграђен. У Сплиту су извршене извесне инвестиције, извршена грађења, али се она више односе на варошску луку, а мање се односе на решење једног тако важног питања изграђивање једне чисто трговачке луке за један већег обима транзитни саобраћај. Била је формирана једна комисија од стране компетентнијих кругова и свих заинтересованих институција, од комора и свих оних администрација које су изградњом те луке тангиране. И та је комисија донела једну дефинитивну одлуку да се има да изграђује лука Сплитска у Врањци а она садашња лука има да остане искључиво за особни

промет.

Према томе, господо, питање дефинитивног решења и дефинитивнога изграђивања сплитске луке, то је питање обезбеђења неопходних материјалних средстава за велике инвестиције, — и као што имамо масу објеката који чекају повољније прилике да би се набавила средства да се та питања ликвидирају, тако исто и питање сплитске луке чека на повољније време.

Износећи вам, господо, у главним цртама оно што сам сматрао за потребно да одговорим на поједине приметбе г. г. предговорника, ја вас, господо сенатори, још једанпут молим, да буџет Министарства саобраћаја онакав какав је предложен изволите акцептирати. (Одобравање).

Претседник др. Анте Павелић: Закључујем претрес. Приступамо решавању. Молим г. известиоца да изволи читати партију по партију.

Известилац др. Мирослав Плој чита партију 621.

Претседник др. Анте Павелић: Прима ли Сенат прочитану партију? (Прима). Објављујем да је прочитана партија примљена.

За овим је Сенат, гласајући седењем и устајањем о свакој појединој партији у смислу чл. 102 Устава и § 67 Закона о пословном реду у Сенату, примио цео буџет расхода Раздела XI Министарства саобраћаја, и то од партије 622 до закључно партије 661, а такође и предлог буџета расхода и прихода државних привредних предузећа у ресору Министарства саобраћаја.

Претседник др. Анте Павелић: Прелазимо на претрес VI Раздела, предлог буџета Министарства иностраних послова.

Реч има Министар иностраних послова г. Богољуб Јевтић.

Министар иностраних послова Богољуб Јевтић: Господо сенатори, буџет Министарства иностраних послова који вам је предложен за наредну буџетску годину најмањи је од свих досадашњих буџета овога Министарства. Учинило се што се највише могло у тежњи да се одговори потребама штедне и да се у исто време очува сигурно функционисање наше иностране службе, особито у овом времену када треба развијати до највеће мере напор у чувању и одбрани крупних државних и националних интереса. Цифре овог буџета јасно говоре докле се ишло у штедни, чувајући при том добру организацију саме службе. Морам признати да је тешко учинити ове жртве без бојазни од штетних последица — али се ипак надам поуздано, да ће се рационалном употребом одобрених буџетских средстава и добрим искоришћењем способног особља успети да надокнади то, што је овако смањеним буџетом ускраћено. Надам се да ће наша инострана служба одговорити у потпуности задацима које јој постављају све развијенији живот наше Краљевине и њен значај у међународном односу.

Уз опширнији, прецизан експозе који је дао г. Министар др. Крамер приликом буџетске расправе у Народној скупштини, ја ћу, молећи вас за одобрење предложеног буџета, бити слободан искористити вашу пажњу и изложити главне моменте садашње међународне ситуације у односу на Краљевину Југославију.

Господо сенатори, цела прошла година као и

ова до сада, испуњене су у међународном, особено у европском животу, доминантним значајем рада Конференције за разоружање. Досадашњи припремни технички радови и студије на разоружању кроз низ последњих година, са стицајем међународних догађаја и развоја унутрашњих политичких односа у појединим земљама Европе, довели су Конференцију за разоружање у одлучујућу фазу. Не треба нарочито истаћи да је Краљевска влада увек са највећим интересовањем и учешћем пратила рад Конференције од њеног првог дана, спремна да и сама поднесе и прими све жртве које би се могле довести у склад са стварним потребама наше националне безбедности.

Водећи рачуна да је разоружање не само једна међународна обавеза по уговорима о миру и Пакту Друштва народа, већ и неопходна погодба трајне организације мира и међународног поверења, француска делегација, преко Претседника владе г. Ериоа, поднела је 14 новембра прошле године систематски израђени план г. Пол Бонкура, Министра иностраних послова, по коме би се имала изградити једна општа конвенција за разоружање. Само је у организованом друштву обезбеђен мир и поредак. Од те истине француски план полази и предвиђа напоре са разоружањем јемства безбедности.

На овом битном питању у проблему разоружања, на питању јемства безбедности и међусобне помоћи у случају напада, наишло се на непрестиве тешкоће, на неприкривено опречно држање извесних сила, без којих се организација мира не да спрозумно извести. Уз то крупни догађаји и промене у Немачкој особито су утицали на неизвесност духова и веру у споразум.

При овако тешкој ситуацији на Конференцији дошла је интервенција британске делегације: Претседник британске владе г. Макдоналд, после разговора у Паризу, дошао је у Женеву са Министром иностраних послова сер Џон Сајмоном у чврстој намери учинити крајње напоре, да би се рад Конференције за разоружање упутио позитивном решењу. После снажног говора прожетог идејом организације међународног мира, г. Макдоналд је 16 овог месеца поднео од стране британске делегације пројект саме конвенције за разоружање. И ако никог не задовољава, и ако је рађен брзо и са много непотпуности, пројект је реалан, водио је рачуна о већ постигнутим резултатима на Конференцији, усвојивши добар део француског конструктивног плана. Мала Антанта га је прихватила као базу за дискусију са тежњом да са своје стране допринесе све што може да би се постигао извештан стваран споразум у питању разоружања и организације мира.

Једновремено и паралелно са овим радом на Конференцији у Женеви, развијена је једна необично жива дипломатска акција у крилу британске делегације, која је са крајњом енергијом тражила пут ка компромису. Одлазак г. Макдоналда и сер Џона Сајмона у Рим резултат је те тежње и тих напора за споразум.

Узимајући проблем разоружања у вези са крупним политичким проблемима међународним, г. Макдоналд је у Женеви, још пред полазак у Рим, истакао да претпоставља један ужи круг сила за разговор и споразумевање по међународним ак-

туелним значајним питањима. То је он тада назвао Клуб мира.

О значају и резултатима посете у Риму и разговорима г. Макдоналда и сер Џона Сајмона са шефом италијанске владе г. Мусолинијем ми ћемо се уздржати да сад опширније говоримо. Сазнања, која имамо са меродавне стране, јесу разуверavajuћа, иако ипак њедовољно потпуна да би могла дати израза спокојству. Једна велика међународна акција је у току, њени резултати свакако ће бити веома значајни по међународни мир и могу бити судбоносни по будућност Европе.

За сада да набројимо само чињенице.

Г. Макдоналд је у Риму примио од г. Мусолинија предлог једног политичког пакта споразума и сарадње између четири западне силе (Енглеске, Француске, Немачке и Италије). Један предлог уговора на 10 година, по коме би четири највеће европске силе спроводиле у Европи своје споразумне одлуке у циљу одржања мира. Четири силе треба да признају: принцип ревизије уговора о миру по одредбама Пакта Друштва народа; затим једнакост права у наоружању по утврђеној поступности за Немачку, Аустрију, Мађарску и Бугарску, и најзад да у свима питањима европским и неевропским имају заједничко држање.

Са овим предлогом г. Макдоналд је упознао при повратку француску владу а одмах затим у своме говору у Доњем дому изложио смисао и циљ предложеног пакта, наглашујући нарочито да је ревизија уговора о миру главни проблем пакта.

Како је ток ствари добио изненађујућу брзину, то је дало повода нама, из Мале антанте, да дамо познату декларацију Сталног савета Мале антанте од 26 овог месеца, којом се прецизира следеће становиште:

1. да Мала антанта поздравља сваки споразум између сила, којим се пријатељски регулишу искључиво њихови интереси;

2. да се не могу признати евентуални споразуми у погледу интереса трећих сила (узивичи: Тако јел!);

3. да Мала антанта још сад прави најизразитије резерве према евентуалним споразумима, који би се односили на права и интересе држава Мале антанте (бурно одобравање и аплауз);

4. да Мала антанта жали што се у преговорима ових дана нарочито подвукла идеја ревизионистичке политике, што ће неизбежно изазвати енергичну реакцију и ослабити осећај поверења.

Ова декларација Мале антанте не може се схватити ни као протест ни као полемика. То је, по нашој дужности, благовремена и јасна изјава, да се не би у даљим разговорима наишло на клизав пут нејасности и нежељеног резултата. То је било потребно и ради умирења јавног мишљења наших земаља, које је с правом узнемирено.

Мала антанта је, господо сенатори, одредила своје становиште, оно је одређено постојећим међународним обавезама, оно је одређено Пактом Друштва народа, оно је одређено Пактом о организацији Мале антанте. Члан 10 Пакта Друштва народа изрично прописује: „Чланови Друштва народа обавезују се да поштују и одрже против сваког спољашњег напада територијалну целину и садашњу политичку независност свих чланова Друштва...“ (Одобравање).

Међународни мир и спокојство Европе захтевају да се прописи Пакта поштују у пуној важности. У колико се и док се ти текстови поштују у толико ће међународно поверење расти и јачати ауторитет Друштва народа. Пакт Друштва народа и уговори о миру су статут данашњег међународног поретка и безбедности, при њима Мала антанта остаје непоколебљиво и тежиће увек да их посебним споразумима и лојалном сарадњом само ојачава. (Бурно одобравање).

Ми смо дужни одати признање британској влади на огромним напорима које чини у циљу да се велике европске нације доведу до заједничке сарадње, свакако неопходан услов за сређивање прилика у Европи и развијање међународног поверења. Интензивност ових напора да се потпуно разумети у вези са претстојећом светском привредном конференцијом, на коју Велика Британија и сви остали толико важности полажу. Исто тако са искреним поверењем дужни смо примити уверавање, да та заједничка сарадња не може бити никакав директориум, који би наметао своја схватања и одлуке. (Одобравање).

Краљевска влада ће, господо, пратити са напрегнутом пажњом развој ових веома важних разговора и старати се, највише што може, да наши национални интереси, да национални интереси и интегритет држава Мале антанте буду заштићени. У томе, ми смо са нашим савезницима и пријатељима у најтежњој вези и споразуму. (Гласови: Врло добро!)

Наш народ по своме идеализму искрено верује у прогрес човечанства, верује колико и у своју сопствену будућност. Ту је позитивност и стваралачка снага његове мирољубивости.

Спољна политика наше Краљевине изводи отуда овај свој трајни задатак: ову силну веру нашег уједињеног народа у напредну будућност Краљевине Југославије што више ојачавати међународним угледом и пријатељским везама са једномишљеним народима, а напоредо са тим створити лојалној мирољубивости југословенске нације што већу могућност међународне сарадње и споразумевања.

И у једном и у другом погледу Краљевска влада чини у пуној мери своју дужност.

Прошле године — крајем октобра — обновили смо наш уговор о пријатељству са Француском, а 16 фебруара ове године потписали смо Пакт о организацији Мале антанте.

Ускоро ће један велики број конвенција и међународних споразума бити поднети вама на одобрење. Други међународни споразуми су у студији и у раду те се надамо и њиховом успешном окончању.

Ниједну прилику нећемо пропустити да припремамо и стварамо споразуме. Ми ту увек и прво мислимо на наше суседе. И будите уверени да неће никад наше добре воље недостајати, да се од нас искрено жељени споразуми постигну и најбољи суседски односи развијају. (Одобравање и бурно плескање).

Господо сенатори, допустите при крају да укажем на извесну пропаганду и акцију од особеног значаја. Вама је свима познато да у извесним земљама и особеним круговима постоји јака пропаганда за ревизију уговора о миру, за измену граница. Од тог ревизионизма се живи нако је таква

пропаганда, уз једну недопуштenu субверзивну и клеветничку акцију, створила незапамћено међународно неповерење и узнемиреност. Са тим се нарочито рачуна, та се психоза и жели у заблудном веровању, да ће се интригама и застрашивањем моћи одузети од здравих националних држава оно што њима по правди припада, што су оне беспримерном храброшћу и самопрегором ујединиле, и што су решене са највећим жртвама, ако устреба, и чувати.

Али сем тога има и један нама ближи, специфични ревизионизам, који се храни од једне тешке заблуде и живи од једне лажне поставке, вешто бачене и стално подржаване у иностранству: да се ова наша земља, услед унутрашњих тешкоћа, неће моћи одржати, да су наши унутрашњи неспоразуми толики, да ће Краљевину Југославију довести до распадања. Од тих празних жеља створена је читава једна теза, о којој наш свет треба да је обавештен, јер ће се она са свом вештином и истрајношћу зависти још дуго подржавати. Из тих жеља су се зачеле погубне замисли независне Словеначке, независне Хрватске, независне Србије, независне Црне Горе. Нека се добро упамти код нас и свуда зна, да је све то замишљено само као једна етапа туђе политике (узвици: Тако јел!), политике против-хрватске-против-српске и против-словеначке (бурно плескање), непријатељске, антијугословенске политике.

Имајмо то на уму, будимо мирни и присебни, нека нас те туђе наде и ишчекивања не узбуђују, наша здрава народна свест и национална стварност ће их поразити. (Бурно плескање).

Претседник др. Анте Павелић: Реч има сенатор г. др. Желимир Мажурапић.

Др. Желимир Мажурапић: Господине Претседниче, господо сенатори, био сам наканио да Вас замолим за дозволу како бих у почетку свога говора могао учинити малу дигресију. Ова је моја молба постала излишна услед тога, што се је г. Министар у свом државничком говору осврнуо баш на оне тачке којима сам ја желио започети.

Господо сенатори, прекјучер са исте ове говорнице господин је сенатор Бањанин у интересантном великом и управо узбудљивом приказу довео пред наше очи хисторички материјал који нам тумачи вијугаву линију политике што но је за првих година опстанка наше државе водила и у вањском и у унутарњем погледу државу нашу. Велим, да је тај приказ био узбудљив, јер држим, да их је мало било, који су без унутарњег узбуђења могли да следе онај материјал, који је јасно показивао интенције и последње замисли оних, који су у прво време наше државе приграбили власт и створили први њезин Устав. О том првом Уставу пала су овде са свих страна овога дома изјаве, које су потпуно сугласне. Пала је драстична а сасвим оправдана изјава господина сенатора дра Гавриле, пала је исто тако одлучна изјава господина сенатора Бањанина, а ја док сам био у Паризу нисам се устручавао да у властито име без питања Владе, којој сам био чланом, дадем пред целим збором новинара изјаву, где сам назвао тај несретни Устав Прокрустовим крветом приправљеним за народно тијело. Што би се догодило од ове државе, да се није нашао Тезеј, који је тај страховити терет скинуо са народних рамена?

Господо сенатори, овакове реминисценције,

као што их је изнио господин сенатор Бањанин, здраве су, добре и поучне. Оне треба да нам служе као путоказ у сваком часу, кад се политичка линија власти свјесно или несвјесно било у којем мјеру почне приближавати погрешкама прошлости.

Дозволите ми, господо, да отворим овдје једну парантезу. Ја молим господина сенатора Бањанина нека тај материјал сакупља и даље. У неким говорима који су се чули јучер у овоме дому наћи ће много тога, што ће за неколико година у бољим временима моћи да послужи као предмет приказа који ће задивити и запањити оне који ће га слушати.

Са једне стране овога дома од стране групе која је сасвим далеко од икоје натрухе клерикализма, стављена су била добро смишљена разматрања о том, како би се један тешки национални проблем рјешило споразумом. Што је био одговор? Са брда и са дола са свих страна ваљали су се аргументи, који су имали да докажу, који су имали да подрже и ако не инсинуацију, али свакако алузију, да су такви предлози и такви покушаји непатриотски. Опет се појавила идеја да нема, да не може и да не ваља да буде споразума.

Ја ћу овде затворити парантезу.

Није моја ствар, да о томе даље расправљам, него је то ствар Владе, која ће имати пуне руке посла, да се обрани од неких својих пријатеља. Ипак са задовољством констатујем, да су изјаве одговорних министара ишле посве другим смјером, него ли изјаве оних говорника.

Дозволите ми, господо, да наставим свој слијед мисли. Са говорима господина Бањанина нема праве среће. Старт је увек исправан, ја слиједим његове говоре са великим интересом, пратим његову аргументацију, али наједном налазимо се на раскрсници, гдје се наше мисли посвема разилазе. И тада ја констатујем да је ипак добро, што ми два седмично у истом дому, у истој дворани, на једнаким клупама, али сваки на својој страни.

Господин је сенатор приговорио мојим разлагањима што но сам их последњи пут са ове говорнице имао част да изнесем, да су она и сувише научна и да се до исте ове истине може доћи сасвим једноставним путем сагнувши ухо до народног била. Сасвим исправно али ја сматрам да тај приговор није праведан ни за мене, ни за моје другове, који смо толико подвличили да смо научну апаратуру узели са највећим негодовањем, а у жељи да се прекине немила једна контроверза, која је трајала и дуље него од почетка ове државе и која је заузимала све облике почевши од простих свађа у гостионицама до тобожњих најистанчанијих научних расправа.

Резултат овог нашег микроскопског истраживања сасвим је једноставан. Он се даде изрећи у три ријечи: У нашим националним осећањима нема протусловља већ се ово протусловље вештачки унаша. Ја инсистирам на томе, да је тај резултат могао бити постигнут и без научних расправа.

Али, господо сенатори, баш из цитата господина Бањанина произлази непобитна чињеница, да су се особито у почетку ове државе стављале две девизе као тобожње смјернице за њену изградњу: прва је била та да нема споразума, а друга је гласила „племена се морају у цјелини утопити“. Према томе било је потребно и научним

путем и простом интуицијом утврдити да ниједно ни друго није истина, односно да је то према интенцијама онога који је то говорио било инфамно. Ја сам доказао да су такве девизе инфамија и по научном и по простом схватању или како наш народ каже „и по Божјем и по људском праву“.

Ову истину, господо сенатори, радо сам приправан да проповиједам у свим селима цијеле наше државе, до најзабитније дрвењаре или земунице. Не бојим се ниједнога часа, да ће ми се догодити оно, што ми прориче господин сенатор Бањанин, не бојим се да ме не би разумјели.

Него, господо, пустимо сада подручје на којем смо се разишли а пређима на оно, гдје се слажемо. Подручје је то вањске политике.

Потпуно сам споразуман и слажем се с оним, што је рекао господин Министар иностраних дјела. Преурањено је давати суд о стварима, које су баш данас у највећој мери актуелне.

Валови догађаја у садашњем су се часу високо подигли. Кормилари државнога брода треба да концентришу сву своју снагу, да задрже исправни и ваљани правац који су у тој бури догађаја до сада заузимали. Нема смисла да ситним дискусијама и унашајући малене нијансе, више слабимо, него ли јачамо наш положај.

И ако, дакле, господо сенатори, није моја намера да говорим о актуалним догађајима садашњице, још је увек доста материјала преостало са подручја које потпада Министарству иностраних дела. Морам истини за вољу утврдити, да је за разлику од наше унутарње политике, политика Министарства иностраних послова у нашој држави и данас, а и раније од почетка наше државе, готово увек била исправна.

Већ прве владе Југославије исправно су схватиле огромно значење и улогу оне горостасне институције, коју познајемо под именом Лиге Народа. Наша је држава од почетка оснивања Лиге Народа била један од најјачих њених подржака. Основна идеја да се мир под никоју цену ни смеје нарушити, вазда је била мисао водилца наше спољне политике.

Друга је основна смјерница наше иностране политике од почетка до данас за нашу инострану политику била све то јаче све то уже и све то дубље пријатељство са моћном, великом и вјерном нашем савезником Француском. (Живо одобравање и гласови: живјела Француска!)

Сретан сам што се је ово пријатељство под данашњом Владом све то више продубљује и учвршћује на задовољство свих патриота и на умјерене свих заиста мирољубивих елемената у свету. Није прошло много времена од како сам имао част да са исте ове говорнице одам признање другом једном важном међународном чину а то је био пакт Мале антанте.

Дозволите ми да констатујем и поздравим у име свију нас што у загрљај те Мале антанте полагамо али сигурно прилази и братски наш народ пољски (живо одобравање).

Господо, и са другим велесилама ми смо настојали да будемо у што бољим односима, а са нашим сусједима тражили смо политику приближавања и спријатељевања. Није наша кривња, заиста није кривња нити државе нити Владе, ако

то није свагђе успело.

Иако се дакле у великим цртама слажем са иностраном политиком, коју води Влада, то још ипак не значи да не бих у појединостима имао никакве опаске или приговоре.

Дозволите ми да споменем само три тачке:

У првом реду што пада у очи а што је фатално, јест то да је наша дипломатија потпуно неуспела у погледу пропаганде. Начин, како инострану штампа пише о нама, јединствен је ваљда у целој историји журнализма, која барем није сувише једнолична. Не говорим о штампи оних држава, које су с нама у затегнутим односима. То је природно и разумљиво. Фрапира ме факат да је и писање штампе неутралних држава, дапаче и често пута нама пријатељских држава, по свема несклоно нашој ствари. Изнашају се до немомгућности изкривљене тобожње чињенице, које им сервирају наши непријатељи. Ја знам да је на том пољу тешко борити се са моћним и добро организованим противницима. Ипак тврдим да би се у том смјеру дало више учинити. Требало би за наше дипломатске претставнике у иностранству одгојити особито оне чланове млађе генерације, који имаду способност, баш за ову врсту дужности, који умију да у иностранству врше баш онај посао, који је прва задаћа дипломатских представника, а то је да стичу везе и пријатељства и да упућују страни свијет о правом стању у нашој земљи. Мислим да је за сада круг оних елемената, из којег се бира и ствара наше вањско представништво, преузак.

То ме доводи на другу тачку, коју сам хтио да истакнем.

У нашем иностраном представништву нема готово ниједан или можда има само неколико Хрвата и Словенаца. Велика је то погрешка не само према земљи самој, него и према иностранству. Често сам пута чуо тешке оптужбе и разлоге против јединства државе и народа у иностранству баш на тој основи, што нигде и никада изузевши ретке изнимке не долазе у прилику Хрвати или Словенци да нашу државу заступају. Не говорим ја само о позицијама посланика, у којих најбоље намјере и способности не сумњам. Али је истина да је подмладак наше дипломатије сувише једнострано груписан.

Треће што имам да споменем и да критикујем је то, што су у буџету Министарства вањских послова брисани кредити за нека наша вањска представништва. Велика је то погрешка, господо, кад се у озбиљним данашњим временима ради једне незнатне, готово деризорне уштеде, уклањају посланства наше државе код великих, културних, а нама пријатељски расположених држава.

Никакова штедња не може то да оправда. Материјални издаци скопчани са уздржањем ових наших заступства управо су незнатни према оним штетама, које настају укидањем тих посланстава и занемаривањем ових односа.

Дозволите ми да у тој вези споменем само два случаја. Случај Шпаније и случај Швајцарске.

Кад сам прије четири године ушао у Владу, сматрао сам једном од својих првих дужности да прекинем оно немогуће безговорно стање које је све до тада нашој немарношћу постојало у међународним одношајима између нас и Шпаније.

Уговор је између наше две државе касније сретно довршен и са задовољством морамо констатовати, да је то један од најважнијих трговинских уговора наше државе још и данас крај свих тешких економских прилика у свијету.

Али, господо, не ради се ту само о економским односима. Заслупом неких представника Шпаније, а и неких наших људи, почео је код високо културног шпанског народа да се буди осјећај искреног пријатељства и дубоке симпатије.

Осјећај тај има своју основицу на прадавним реминисценцијама из времена, кад су неки наши крајеви били у најужој вези са Шпанијом. И баш сада, у часу кад се је то пријатељство почело да буди на нови живот, стојимо запањени пред чињеницом да читав Пиренејски полуоток имаде да остане без икаквог нашег дипломатског заступства.

Господо, нећу да дуљим. То исто вриједи и за Берн за Швајцарску. Сматрам, дакле, својом дужношћу да са овога мјеста дигнем глас против тога, што у данашње тешко и озбиљно вријеме наша држава ни у витешком, културном и нама пријатељском шпанском народу, ни у традиционалној земљи неутралитета и заточници мира Швајцарској, нећемо имати икаквог дипломатског заступства.

Коликогод дакле одобравам рад Владе у њеној спољној политици, изјављујем у име клуба којему имадем част припадати, да ћу из принципјелних разлога гласати против буџета.

Претседник др. Анте Павелић: Реч има г. др Момчило Ивковић.

Др. Момчило Ивковић: Господо сенатори, и ако је неколико од наших колега у начелној дебати говорило о нашој и светској спољној политици и том су приликом они у својим опажањима изнели готово све главне моменте и претресли све политичке актуалности садашњице: претокрет у Немачкој и преговоре — верније бих рекао: разговоре — у Риму између енглеског и италијанског премијера: г. г. Макдоналда и Мусолинија, при којима су учествовали и Министри спољних послова Енглеске и Италије, а исто тако, али само донекле, и акредитовани Министри на италијанском Двору Француске и Немачке, — ја ипак сматрам са некојих нарочитих разлога, да узем реч у специјалној дебати и пропратим буџет овога тако важнога Министарства.

Ја се у своме говору нећу и не желим упуштати у разматрање тих догађаја не само ради тога, што су то већ учинила господа пре мене у начелној дебати, већ и ради тога што ја сматрам, да то не спада у круг разматрања специјалне дебате самога буџета Министарства спољних послова. Према томе, ја ћу се у своме говору ограничити само на неколике констатације, које се односе непосредно на сам буџет и из тих констатација стараћу се да извучем логичне и објективне консеквенце.

Прва констатација је, нажалост, негативна; несумњиво негативна по својим последицама, а та је да је буџет овога тако важнога ресора и у овој години смањен и скраћен за неких 17.000.000 динара према прошлогодишњем. Пројектовани буџет у целој овој еминентно важној Министарства износи за 1933/34 годину свега 120 ми-

лиона динара, док је он лањске године износио близу 140.000.000.— динара, а колико се могу да опоменем из доба када сам ја био народни посланик, тај је буџет мислим 1924/25 године износио 220.000.000.— динара. Као што видите, према 1924/25 години тај је буџет без мало сведен на једну половину.

Кад узмемо, господо сенатори, политичке прилике пре 10 година у Европи и у свету у опште и сравнимо их са данашњим и кад узмемо нарочито економске и привредне прилике, онда и данас, а које су у несумњивој вези и зависности од општих политичких прилика, од политичког поверења у међусобним односима држава, најзад, од колебане уверености народа и њихових маса у стабилност политичких ситуација, онда ћемо одмах без икаквих резерви доћи до мрачне констатације, да су се и политичке и привредне и економске и финансијске прилике и држава и народа знатно, поготову несравњиво погоршале; погоршале у толикој мери, да данас изазивају и код обичних грађана свих држава узнемиреност због неизвесности сутрашњице. Већ сами напори свих одговорних државно-политичких фактора, да се по сваку цену очува и одржи мир, најбољи су доказ ове жалосне констатације и њене истинитости. Па, да ли је, питам ја и себе и вас г.г. колеге, сада у овим и оваквим моментима било добро и оправдано правити уштеде на буџету Министарства спољних послова и смањивати кредите? Да ли је целисходно у данашње време затварати посланства, затварати очи — ја посланства у првом реду сматрам као очи, кроз које гледамо и проучавамо прилике у свету на страни, — и укидати и иначе доста бедна и злехуда средства за пропаганду наших државних, земаљских и националних интереса на страни?!

Ја мислим, господо, да је ово једна крупна грешка и зато бих молио Краљевску владу, да унесе приликом извођења буџета у току године мало јаче интересовање за ствари наше спољне политике и да, ако се зато потреба укаже — а судећи по догађајима те ће потребе несумњиво наступити и указати се, — не штеди у ванредним, па чак и накнадним кредитима, како не бисмо после скупо, можда и сувише скупо: златом и кожом народа плаћали, по мом мишљењу, непотребну и недовољно процењену штедњу. Из самога буџета Министарства спољних послова види се, да се главне уштеде имају спроводити баш на ономе на чему се, по моме скромном мишљењу, не би ни требало ни смело штедети, а то је: на пропаганди и на укидању некојих претставништва на страни.

Ја мислим, господо колеге, да сваки од нас, који се интересује за ствари наше спољне политике а нарочито ко је пажљиво пратио како су и колико стране велике и моћне државе — овде узимам нашу велику племениту савезницу Француску — упознате са приликама и стварима у нашој земљи, тај не може бити задовољан са оним и онаквим њиховим познавањем, које се тако често срета у јавности, у штампи. Још мање можемо бити задовољни, што се то очигледно непознавање испољава често пута и у јавним политичким дискусијама. И то често пута у толикој мери да и ми политичари, а још и више наши одговорни државни фактори, морамо са забринутошћу и оз-

биљном зебњом пратити те немиле појаве. А нарочито са озбиљном забринутошћу морамо пратити онда када се то јавља у штампи пријатељских и савезничких нам чак земаља; ово у толико пре, када се то односи на наша чисто унутарња питања, питања нашег унутарњег уређења. И често пута не би се могло и знало да каже, шта више боли и чуди човека: да ли оно непознавање суштине ствари, која се у јавности третира или намерно извртање и измишљавање ствари и догађаја о којима код нас у земљи нико ни појма нема. Па су у једној савезничкој нам држави врло виђени и угледни публицисти г. г. Викхем Сид и Ситон Батсон заборавили се и отишли тако далеко, да су чак почели и да нам дају лекције о томе, какво уређење наше државе треба да буде. Наравно, да они све ово чине, искоришћавајући материјал који им пружају људи и то најжалост синови нашега народа, који, било због својих личних, — ја бих додао: нездравих амбиција, — било због просто фантастичких а можда чак и издајничких смерова свесно или несвесно подривају ауторитет наше државе на страни и тиме служе жељама и злим намерама наших непријатеља.

Ја, господо, сматрам, да погађам жеље свију нас, ако најодлучније и најенергичније са овога места одбијем све те савете и поруке, па ма оне долазиле и од људи, које би ми могли сматрати за пријатеље нашега народа и наше државе.

Али, одбијајући ово најенергичније, ја ипак морам да жакалим што и ми немамо — као што то имају многе друге државе, неке чак и много мање од наше — организовану, систематизовану пропагандистичку службу бар тамо у оним државама, где то интереси наше државе и нашег народа захтевају. Онда би нам, уверен сам, било уштеђено много горко разочарење и не би нам се могло десити да код некојих својих савезника из рата стојимо данас горе, но што стоје њихови дојучерашњи противници и непријатељи, који су се са оружјем у руци борили противу нас и њих; онда несумњиво не би наши суседи, — за време рата наши оружани непријатељи, Мађари и Бугари, могли, можда у неколико и на наш рачун, да повраћају своје старе предратне позиције и симпатије у Лондону. Ја знам да код хладних енглеских политичара рачун је пре и изнад свега, као што ми је познато, да у оцени и симпатијама према нама и нашим суседима, нарочито браћи Бугарима, игра код њих још један други специјалан, али врло важан дубљи узрок — о коме ја нећу овде да говорим, — али ипак верујем — и у то ме је тешко разуверити, — да смо ми мало више пажње поклањали у прошлости и због спољних, а поготово и због наших унутрашњих ствари и прилика, а да и данас мало више пажње поклањамо пропаганди и упознавању страног света са нама и нашом земљом, да онда не бисмо доживели бар та разочарења да некоји наши пријатељи, који су лојално бранили нас и интегритет наше државе од непријатељских напада споља, данас тако криво и погрешно тумаче и схватају наше односе и прилике унутра у земљи.

Друга, тако исто тешка и незгодна последица смањивања буџета Мин. спољних послова, јесте укидање неколиких наших претставништва на стра-

ни. Ја се у овим тешким и мутним временима бојим тих укидања уопште, али нарочито жалим укидање једног претставништва, које по моме скромном мишљењу, никако није требало укинути. То је наше претставништво у Риги; то је једини наш капитик, *Seil du veuf*, кроз који смо могли да виримо у Русију и да назиремо шта се тамо догађа и ради: како совјетске власти, а како добри и мирни братски нам руски народ реагира на национални препорођај Немачке и његову борбу са комунизмом. Јер је, господо колеге, данас, после 15 година, једно бар јасно: да Совјети нису израз руских грађана, а још мање руског радног сељачког народа, са којима совјетске власти и властодршци кроз свих ових 15 година воде непоштедну борбу, уништавајући и истребљујући свирепом под разним претекстима у масама и још преосталу руску интелигенцију, а још и јаче и више руског сељака; а у последње време и другове пролетере-раднике.

По моме дубоком убеђењу, па надам се да у томе нећу бити демантован од вас, господо колеге, — Русија је и као држава и као народ, као велики словенски народ, у прошлости својом политиком и својом помоћи, не само политичким фразама, но и делом и крвљу, много помагала и помогла свима нама словенским народима и задружила нас све (бурни аплауз), да у овим тешким моментима, које преживљује велики братски нам руски народ, учинимо све што нам је могуће, да, ако не можемо да му помогнемо, јер смо за то слаби, а оно, да га уверимо да смо ми будно пратили и са њим преживљавали његове патње и његова искушења. И ово, господо колеге, не само ради захвалности за прошлост, но и зарад оне боље будућности, којој се сви ми Словени надамо и који са правом очекујемо, јер је већ крајње време да 220 милиона Словена, не буду више пиони на шахматној дасци. (Бурни и одушевљени аплауз).

Слободни славенски народи на челу са слободном Русијом, са ослобођеним руским народом (аплауз), на челу са руском Русијом, уједињени духовно и културно, а повезани међу собом љубављу и чврстим братским везама, са принципом: сви за једног, један за све (бурно одобравање), даће свима могућности и великим и малим словенским народима, да у слободи развију све своје природне способности до максимума, — а сви заједнички, скупа, пројавиће несумњиво не само у Европи, но и у човечанству свога великога, мирољубивога славенскога генија, који ће на исту висину ставити културу мисли и душе, на коју је западна Европа ставила реалну културу савремене технике.

Још једна мисао само: Нема у Европи, па ни у Азији равнотеже ни у ком погледу, док се поново не воспостави руска Русија. И нема је ни у политичком, ни у економском, ни у привредном животу!

Из свих ових мисли ја још једном — то нарочито подвлачим — искрено и дубоко жалим, што је из буџетских разлога ово претставништво укинуто у Риги; у Риги где су данас главни центри, главни штабови и Совјетске и руске контра-револуционарне пропаганде, кроз које бисмо могли бити тачно обавештени о свима покретима и догађајима у тој великој земљи, у том великоме братскоме народу.

Са овим ја, господо колеге, завршавам своје

расматрање овога буџета у појединостима и изјављујем да ћу гласати за њега. (Бурни аплауз и одобравање).

Потпретседник Јован Алтипармаковић: Господо, исцрпена је листа говорника и на тај начин претрес у појединостима закључен. Прелазимо на решавање. Изволите чути г. известиоца.

Известилац др. Мирослав Плој чита партију 305.

Потпретседник Јован Алтипармаковић: Ко је за то да се прочитана партија 305 прими, нека изволи седети, а ко је против, нека изволи устати. (Већина седи). Објављујем да је партија 305 примљена.

За свим је Сенат, гласајући седењем и устајањем о свакој појединој партији у смислу чл. 102 Устава и § 67 Закона и пословном реду у Сенату, примно цео буџет расхода Раздела VI Министарства иностраних послова, и то од партије 306 до закључно партије 325.

Потпретседник Јован Алтипармаковић: Господо, прелазимо на XV Раздео — буџет Министарства социјалне политике и народног здравља. Има реч г. Министар социјалне политике и народног здравља.

Министар социјалне политике и народног здравља Иван Пуцељ: Господо сенатори, социјални живот нашега народа у току последњег десетгодишња даје импресију нечег умораног, узаврелог, узнемиреног. Културно се ово стање објављује у нервозном тражењу нових путева и праваца политичких, у страшим сукобима струја и странака, а статистички дају нам слику о томе податци о нагом развитку варошке привреде, стварању и пропадању индустрија, процвату и пропасти трговине, а на пољу социјалне политике унутарња миграција и урбанизам, емиграција и имиграција, сезонско кретање радништва итд. Преко 200.000 радника покренуто је у прошлој години од једног краја Југославије у други, о чему нам сведоче бројке издатих жељезничких објава; нешто мање од пола милиона радника из свих крајева земље тражило је помоћ и ухлебље у берзума рада итд.

Ове се појаве подудару са стварањем нове државе, која је пре 15 година добила своје границе, али која се унутра тек сада сређује, организује, како би се мозаик њених састојака коначно смирио у дефинитивном складу. Динамика ових гигања и кретања, интимни смисао свих тих немирних тежња и тражења, великим делом обавијени су тајном, и није лако увек докучити њихову природу, а поготову наћи им лека и решења. У том обрту милиона егзистенција и вредности буџет од 204.539.813 динара, од чега нешто преко 50 милиона за социјалне установе, претставља тек незнатан принос државе за социјалне потребе народа. Испод тога постаје илузоран сваки рад, са планом и даљим перспективама па овом, за данашње време, најважнијем пољу социјалне управе.

Најкарактеристичнија појава за земље структуре сличне нашој и у истом стању развитка, јесте емиграција. Емиграција, која је играла толико важну улогу у процесу стабилизације и социјалних и привредних прилика у земљи, готово је свим усахла.

Ако изузмемо сезонску континенталну мигра-

цију, која је у прошлој години упутила у Француску 7200 наших радника према 10.560 у 1931 години — прекоокеанска емиграција замењена је реимиграцијом. Америка није више у стању да храни своје становништво, а камо ли да прими нову радну снагу са нашег континента. Наши досељеници не могу више да шаљу уштеђевине у домовину. Приходи од емиграната сведени су на једну трећину од нормале. Многи од њих живе у највећој беди те је држава морала, током последње четири године, да репатрира на свој терет 6000 таквих лица. Пласирање репатрираних лица и смештај сувишка радне снаге, нарочито у пољопривреди, питање унутарње колонизације искрсава као проблем, којим ће се држава у најближе доба морати најозбиљније позабавити, а којему смо у прошлости посветили премало пажње.

Имао сам већ прилике у Народној скупштини да нагласим колико тешких проблема су нам оставиле раније године лакомисленог газдинства; како се данас баш из тих разлога морају повећати социјални терети осигурања радника место да се смање и како се безбрижност у прошлом благостању данас свети, у критичном моменту, како на социјалном, тако на привредном пољу, а нарочито данас, кад проживљујемо, као и наши суседи око нас, тешко искушење. Ова криза је у толико сношљивија, у колико владају у селу социјално и привредно здраве прилике, а управо је неизлечива, у колико је село болесно морално, културно, физички и економски. Ако изузмемо рад наших хигијенских завода и народне просвете, морамо себи признати да смо у прошлости у том погледу много грешили и да данас за то сносимо последице. Да нема прилива незбринутог становништва са села, у земљи не би постојале потешкоће социјалног обезбеђења великих маса сеоског становништва и могли бисмо смирени и без бриге да гледамо будућности у очи. (Др. Ј. Шиловић: Тако је!) 100 до 150 хиљада стварних незапослених радника, колико регистрирају статистике наших социјалних установа, не би било никакво питање за велику и богату Југославију. Постојеће установе посредовања рада биле би свим довољне. Оне би биле у положају да се старају о квалификованим радницима, које би могле снабдевати са најпотребнијим средствима за живот, а не би се преобразиле у установе јавне помоћи. Још данас би биле у могућности, да систематски изграђују установе за помагање сиромашних радничких слојева и да широм целе Краљевине обезбеде радницима и јевтина коначишта и јевтину храну, како је то учињено у многим варошима. Тако су данас присиљене да троше резерве, прикупљене десетогодишњом штедљивом управом, пошто текући приходи не подмирују ни половину потреба. И поред свега тога морам да констатујем како интелектуални и квалификовани радници, дакле они који су највише жртвовали за своје осигурање за случај незапослености, морају да сnose трошкове јавне помоћи за велику масу паупера, које треба спасивати, док су они сами најмање обезбеђени.

У даним приликама држава је морала већ године 1932 да укаже помоћ бановинама и то 3000 вагона пшенице и кукуруза од којих: Дравској бановини 68, Савској 278, Врбаској 668, Приморској 608, Зетској 766, Дринској 273, Дунавској

97, Моравској 117, Вардарској 125 вагона хране. Поред ове помоћи у храни, одобрено је јуна 1932 године 250 вагона пшенице у виду позајмице, уз цену коштања од 135.— дин. за 100 кгр. Исто је морала учинити и ове године.

Законом о накнадним и ванредним кредитима уз буџет за годину 1932/33 одобрена је помоћ оскудним у износу од 50 милиона динара, од којих: 5 милиона за исхрану сиротиње, 10 милиона за незапослене радике, а 35 милиона за извођење јавних радова, као помоћ оскудним пољопривредницима. Признајем да је ово најнерационалнији начин указивања помоћи незбринутом свету, али у таквим моментима нема другог излаза ни друге помоћи.

У таквим неприликама укзало је осигурање радника неоцењиве услуге не само радништву већ држави и народу. Помоћ од неколико стотина милиона динара издата болесним радницима и њиховим фамилијама и ренте за 15.000 унесрећених радника значе социјалну благодет за цео наш народ. Осигурање радника није могло да пружа све што је потребно радничком staleжу, али не сме се губити из вида да то није могуће ни у класичној земљи радничког осигурања, у Немачкој, где је 1931 године принос за болесничко осигурање износио од прилике три пута више од нашег приноса. Да се оцени сав напор који чини наше радничко осигурање, мора се напоменути да је просечан број осигураних радника у ранијим годинама износио 650.000 душа, док је у прошлој години спао на просечно 550.000; да су обезбеђене наднице пале; да су према томе спали и приноси за једну четвртину ранијих година и да сами послодавци, притиснути економском депресијом, дугују осигурању преко 180 милиона динара. Повишење приноса за осигурање била је зато мера крајње нужде.

Што значи редуцирање буџета за социјалну управу најбоље се види из статистичких података хигијенских завода о броју извршених прегледа болесника и то у антитуберкулозним диспансерима, у амбулантама за сузбијање трахоме и венеричних болести, у дечјим и школским поликлиникама итд. Већ током 1932 год. спао је број прегледаних за 10 до 20%. Како је овогодишњи буџет понова смањен за даљих 15 милиона динара, не могу се очекивати на пољу народног здравља повољни резултати. Тако ће болничко питање остати и надаље нерешено, што ће бити врло осетљиво нарочито у Јужној Србији и Босни и Херцеговини, које оскудевају у тим установама, а страдаће од тога једнако превентивна као и куративна медицина. Не треба да истакнемо што то значи у земљама са високим процентом морталитета и рапидним падањем natalитета.

Моји напори су ишли за тим, да на подручју социјалне управе, где год сам могао, нормализујем прилике. Осигурању радника као и инвалидима враћене су њихове самоуправе. Сматрам да је самоуправа у тим случајевима не само једно средство јаче контроле, већ и политички целисходна мера. Није ни рационално ни опортуно да држава сноси увек одговорност за руковање са имовином, одређеном у социјалне сврхе, и мислим да се ова директна управа често коси са надзорном функцијом државе. Жалим да ми прилике нису дозволиле да учиним за наше инвалиде више. Не сум-

њам да ће увиђавност г. Министра финансија омогућити, упркос тешком стању државних финансија, ревизију инвалидског законодавства у смислу предлога претставника инвалида, барем у тачкама које су за њих најосетљивије.

У току 1932/33 исплаћено је на име дугујуће инвалидске потпоре 20,155.684,22 динара, а на име откупа инвалиде 3,5 милиона динара. У исто време тражени су кредити за исплату заостале инвалидске потпоре за све признанице и спискове, који су послати од финансијских дирекција од 5 октобра 1932 године па до 16 марта текуће године у износу од 6,728.246,56 динара, што ће се исплатити преко финансијских дирекција чим кредит буде одобрен од стране Министарства финансија. На те отплате обавеза из ранијих година исплаћено је у току 1932/33 године 13,393.917,86 динара.

У току ове буџетске године кредит који је био предвиђен за исплату редовне инвалидске потпоре од 100,000.000 динара повећан је још за 15 милиона, како би се омогућиле све исплате и да се не би стварала обавеза — државни дуг.

У току мог рада имао сам прилике да се уверим са коликим благонакљоним интересом и разумевањем г.г. сенатори прате рад наше Владе на социјалном пољу. И критике и иницијативе биле су израз живе жеље високог овог дома, да оскудна средства, с којима располаже моје Министарство, буду што боље искоришћена. Уверен сам да и данас, кад подносим мој предлог буџета, могу да рачунам са истом благонаклоношћу и истим разумевањем и да г.г. сенатори неће му одрећи своје одобрење. (Одобравање и бурно пљескање.)

Потпретседник Јован Алтипармаковић: Има реч сенатор г. др. Јосип Шиловић.

Др. Јосип Шиловић: Господо сенатори, ја сам године 1922 био позван по Министарству социјалне политике да направим нацрт закона за заштиту сирочади. Ја сам, кад сам тај нацрт састављао и саставио, пошао са стајалишта, с којег полазе сви културни народи, да се социјални рад државе мора да оснива на социјалним установама властитога народа, да морају при том да сарађују неосудивни грађани и грађанке, који су сав свој живот посветили хуманом и социјалном раду. У том нацрту ја сам поставио и одредбу, да се код Министарства социјалне политике за социјалан рад оснује савет, у који долазе најјачи претставници и претставнице социјалних и хуманих установа Југославије. То исто сам метнуо и за области, јер се онда наша Краљевина дјелила на области, и не на бановине, а метнуо сам то и за градове и за општине.

Министарство је прихватило тај нацрт, само му је одрубило главу. Једноставно је елиминирало овај савет код Министарства, код области и код градова и општина и предало је социјални рад бирократији. А ви знате, господо сенатори, да се за социјални рад хоће потпуно познавање у душу социјалних прилика народа, а за тим срце, срце и опет срце, а бирократизам тога нема и не може имати. И наравна ствар тај закон није никада уродно никаквим плодом у нашој домовини. (Живео! Одобравање.)

Зато ја управо радосно поздрављам речи г. Министра социјалне политике и народног здравља, речи, да је у социјалном раду државе потреб-

на сарадња народа, да је потребна сарадња самоуправе, да је потребна сарадња оних, којих се то тиче, код радничког осигурања сарадња радника, а код свега осталог социјалног рада сарадња оних, који су сав свој живот посветили том раду, не као чиновници, него као грађани, који имаду срца и душе за сиротињу и бједнога невољника.

Питање исељеничко, које мене, поштована господо сенатори, највише занима, јер сам дјете исељеничко, јер имам у свјету, у Северним државама Америке више рода него у својем родном мјесту и јер цијели свој живот пратим биједни и тешки живот наших исељеника, данас је питање исељеничко наше социјално питање, јер данас, као што је изврсно казао г. Министар, исељавања више нема, јер је ондје биједа, невоља, глад и питање је враћања наше браће кући, да ондје не умру од глади. И у овом питању је г. Министар социјалне политике пошао, пошто је то питање њему из властитог опажања врло добро познато, посве исправним путем, јер је лани био сазвао у Љубљани конференцију Савеза исељеничких организација, да му кажу своје мишљење о нашем питању исељеничким, као што је посве природно, да они који су били у свету и вратили се кући као исељеници, у овом питању кажу своје мишљење, јер само тако можемо ићи правим путем. И ја молим господина Министра, кад буде донио закон о измени исељеничког закона, да не заборави на то, да је ондје прека потреба, да сарађује са Савезом исељеничких организација и са самим исељеницима.

Дошла је, поштована господо сенатори, мисао из наших исељеничких кругова из Сјеверне Америке, како би било управо од пријеке нужде, да би они старци и старице, они немоћници и немоћнице, који данас у свјету страдају, задње дане свога живота пробавили у домовини, да се отвори код нас Дом стараца и старица, немоћника и немоћница исељеника наших.

Ја сам, када сам добио ту намисао из Сједињених држава Сјеверне Америке, то одмах саопштио г. Министру социјалне политике и упозорио га на то, да држава има красан дом, да има просторије за тај дом на Јелси, на јобали морској, отрага дивна борова шума, и ту да би се могао отворити дом стараца и старица, да на оном нашем прекрасном Јадрану, јер већина их је оданле, већина их је са јобала морских, из кршине Херцеговине, Црне Горе, Босне и Херцеговине и т. д. — све из пасивних крајева, да ондје доврше задње дане свога живота, да им се испуни највећа жеља живота, да под крај живота дођу у властити дом. И г. Министар је био тако љубезан, и хвала му на том, те је уступио Савезу исељеничких организација и Народне Заштите просторије за тај дом, па се тако надам, да ће нам поћи течајем времена за руком, да Народна Заштита ондје отвори дом стараца и старица и немоћника исељеничких.

Господо сенатори, питање се данас услед ове ужасне незапослености у Сјеверној Америци родило, да и тамошње власти и исељеничке организације тамошње поставише тезу: из града на село, натраг на фарму. Та се мисао породила и код наших исељеника, који имаду толико да могу да набаве земљиште и да се у Америци смјесте и обезбеде као сељаци, као фармери. Ја мислим, пошто-

вана господо, и упозоравам и молим г. Министра социјалне политике, да употреби и ову прилику и упозори наше исељенике преко Савеза исељеничких организација, нека се врате кући на село. Овдје им је земљиште десет пута јефтиније него у Америци. Овдје им је земљиште боље, они ће доћи овдје својој властитој кући и моћи ће са далеко мањим трудом да стекну много боље резултате и много веће успехе, него би могао стећи, кад би пошао у фарму у Америци. Ми, хвала Богу, имамо доста земљишта, да могу доћи наши људи који имаду коју пару, и то да могу доћи не само појединци, него да могу доћи у групама и да се као цела група населе у појединим плодним крајевима наше домовине Југославије, и да нам донесу свој новац, који је иначе за вазда изгубљен и за њих и за нас. И тиме сам свршио. Гласају за прорачун. (Бурни и дуготрајни аплауз.)

Претседник др. Анџе Павелић: Као други говорник пријавио се за реч сенатор г. др. Љубомир Томашић. Дајем реч сенатору г. др. Љубомиру Томашићу.

Др. Љубомир Томашић: Господо сенатори, кад смо прошле године расправљали буџет Министарства социјалне политике и народног здравља, ја сам се осврнуо поближе само на проблем нашега социјалног осигурања. Ове године желим се осврнути на један други важни наш проблем, т. ј. на наше исељеничко питање.

То је питање тако сложено и тако важно, да о њему морам подубље говорити ако хоћу да га покушам приказати у приближно правој слици.

Почећу са генезом опћег исељеничког питања. То је било иза открића Америке, када су се изградиле океански пароброди, организовала штампа и механизирала индустрија. Тада је откриће Америке добило свој прави економски значај за Европу. Тада је почела модерна сеоба народа из Европе у Америку. Главни и скоро искључиви мотив те сеобе био је од почетка па до данас економске природе. Колики ће замах узела та сеоба најбоље се види из ових статистичких података:

Рачуна се да се је од рата за независност па до 1820 год. уселило у Сједињене Америчке Државе свега скупа не више од 250.000 људи. Од онда пак до данас уселило се у Сједињене Државе око четрдесет милијуна људи, од којих је тридесет и пет милијуна било из Европе. Цијели тај народ се је углавном селио баш у Сјeverну Америку зато што је она била најприступачнија, и што је давала све могућности брзог обогаћења.

Треба одмах да споменем једну чињеницу, која је од велике важности и која нас упућује зашто су Сједињене Државе прибјегле својем темељном закону о усељавању из г. 1917, т. ј. закону о рестрикцији и ограничењу тога усељавања. У раздобљима од по десет година од г. 1860 до 1890 перцент усељених Англосаса према Славенима и Латинима изгледао је овако: 1860—1870 год. 98,4% Англосаса прама 1,6% других; 70—80 год. 91,6% Англосаса прама 8,4% других; 80—90 год. 80,2% Англосаса прама 19,8% других; а од 1890 до 1920 овако: 1890—1900 год. 48,4% Англосаса прама 51,6% других; 1900—1910 год. 23,3% Англосаса прама 76,7% других; 1910—1920 год. 22,8% Англосаса прама 77,2% других.

Англосаси су се побојали најезде других еле-

мената, увидели могућност угрожења расног карактера земље, па су рестрингирали на минимум број усељеника Славена и Латина.

Велика сеоба била је и у остале дијелове Америке, као и на друге континенте.

Рачуна се да је из Европе кроз последњих сто година отишло око 70 милијуна људи у Нови Свјет, да траже боље економске увјете живота.

Што се тиче специјално нашег народа, први почеци његовог исељавања падају још у год. 1700, када се, што се зна, један, можда и једини у оно вријеме, Далматинац населио у Калифорнији. Иза тога времена такођер су се само појединци из Далмације исељавали и то у главном за Калифорнију. Јаче и крупно сељење запажа се тек почетком деветнаестог века. Разумљиво је да су први наши исељеници били с наших обала, јер су Приморци једини и могли доћи у контакт с вањским светом и јер су као морнари дошли први у прилику да осјете под ногама американско тло и да о том причају својима у Старом Крају. Тек иза 1830 године запажа се јаче флукутирање наших маса у Америку. Споменуте се године уселио у Сједињене Државе познати словеначки бискуп Барага, који је био мисионар католичке цркве и који је са још два словеначка бискупа која су дошла за њим, спремио терен нашим словеначким исељеницима. Најјачи контингент наших исељеника сачињавају Хрвати који су се почетком овога вијека исељавали у великим масама тако да их се је само године 1907 иселило око 60.000.—

И за нашу емиграцију био је одлучан економски принцип, дапаче наши су сународњаци одлазили у Америку изричито зато да тамо зараде, да зараду пошљу кући, и да се онда поврате својим фамилијама. То вреди и за наше исељенике у друге континенте и за оне који се селе у европске државе.

Колики је укупни број цијеле наше емиграције то је, наравно, врло тешко установити. Опћенито се узима да цијелокупна наша европска и ваневропска емиграција броји око 900.000 људи. Али ја мислим да је тај број пренизак, јер у самим Сједињеним А. Д. тамошњи наши људи који се тим питањем баве, рачунају да има око 500.000 Хрвата, око 300.000 Словенаца и око 100.000 Срба. Дакле у самој У. С. А. има око 900.000 исељеника — наших држављана. Осим тога рачуна се да има наших исељеника у другим америчким државама око 120.000, а у европским око 230.000.— Ако к томе прибродимо остале наше исељенике на другим континентима доћи ћемо до броја 1.400.000 који означаје приближно тачну статистику свих наших исељеника. Око 10% наших држављана, сви дакле исељеници.

Вриједност, што ју репрезентирају капитали тог нашег свијета у емиграцији, као и вриједност саме његове радне снаге, даде се још теже процијенити него број наших исељеника. Рачуна се међутим да само имовина и капитали нашег исељеног народа репрезентира вриједност од преко једне милијарде долара што није невјероватно, ако се узме у обзир чињеница да је знало годишње стицати у домовину исељеничког новца до 26 милијуна долара.

Ако рачунамо да тај приљев од 26 милијуна долара није редовит, него редовит да узмемо само 15 милијуна долара и да то рачунамо као камате

што их уз 6%тни каматњак одбацује годишње капитал и радна снага нашег исељеништва, долазимо до констатације да наш капитал и наша радна снага у иностранству репрезентирају вриједност од преко 2½ милијарде долара односно око 150 милијарди динара.

Цијели, дакле исељенички проблем у првом је реду економски проблем, сведен на питање како да приведемо те људе и тај капитал у земљу или да их барем очувамо да буду земљи од користи. Али осим тога то је и наш културни и наш национални проблем.

Начин како да се најбоље ријешу и економски и културни и национални дјело тога нашег исељеничког проблема, имала би да одреди исељеничка политика, која би требала да буде вођена по сталном и утврђеном систему, узимајући у обзир наше потребе с једне стране, а с друге стране могућности, које нам пружају земље нашег усељавања. Наша државна исељеничка служба, која постоји већ читав децениј, морала би ради своје важности бити вођена по сталним смијерницама као и вањска политика. А међутим ми и данас још не запажамо никакве устаљене исељеничке политике. Наша исељеничка политика морала би водити у првом реду рачуна о селекцији и о осигурању зараде.

Свака наиме усељеничка земља одређује према својим интересима колики број и припаднике које државе ће пустити да се к њој уселе. Како сам рекао У. С. А. спречава у највишој мјери усељавање Славена и Латина, а жутој раси је уопће забрањен улаз; британски доминијони Канада и Нев Зеланд забранили су на пр. уопће усељавање нашим Црногорцима и Далматинцима ради њихове загасите пути. Канада опет дозвољава само улаз земљорадницима и фармерима, који имају довољно капитала да купе фарму и т. д.

Услед овакових и сличних организација требала би наша исељеничка политика да селекционира наше исељенике, те да у свет пошаље само оне за које сматра да ће моћи користити и себи и опћенитости. Требала би у интересу опћенитости да одлучује: да ли се има слати квалифициране раднике да се усаврше у свом занату или обичну неквалификовану радну снагу, да ли се има слати појединце или целе фамилије, да ли се има дозвољавати исељење жена к њиховим мужевима, да ли је нужно валоризирати исељеника, т. ј. усавршити га у његовом занату и упутити га у почетке језика и прилике нове земље прије него му се дозволи одлазак, као што чини Италија итд. Дужност би дакле била наше исељеничке политике да рјешу цијели комплекс овакових питања и да донесе систем по коме би се обављала селекција наших исељеника.

Друга би њезина дужност била да тако пробраном нашем исељеништву нађе и осигура могућност зараде земља куд се оно сели и то испитивањем те могућности на лицу места, а осим тога осигурање те могућности путем уговора с оним државама у којима бисмо хтјели да пласирамо нашу радну снагу.

Ми на пример с Француском имамо неку конвенцију из год. 1931. која је за нас много неповољнија од оне коју Италија већ давно има с Француском. Зато има у Француској око 600.000 упослених Италијана према округло 100.000 Југословена.

Иза тога потребно је да се у свим нашим на-

сељима води систематска и смишљена пропаганда, изложбама, предавањима, музиком, новинством и т. д., да се тако у првом реду уздржи национални дух наших исељеника и њихове дјеце, јер је то предувјет сваке економске пропаганде, којим би се постигло да се канализирају и концентрирају у домовини капитали те наше емиграције. Систем и provedбу тога може се извршити тек онда ако се проштудира менталитет нашег исељеника и покаже интерес за његове потребе и његове користи, а особито за његове организације, јер ће се тек онда успети да исељеник добије пуно повјерење у своју националну државу.

Организације које сам споменуо, то су разне заједнице, потпорна друштва, братства и једноте, организоване у поједине савезе са сврхом да своје чланство у случају болести или осакаћења помогну материјално, а у случају његове смрти, да његовој обитељи исплате осигурнину. Тих савеза имаде много, али у С. А. Д. најважнија су ова три: Српски савез Србобран-слога, Хрватска Братска Заједница и Крајинско Словенска католичка потпорна једнота, сваки са својим посебним омлалинским организацијама. Свега организованог чланства у тим, као и у осталим нашим савезима у С. А. Д. којих има укупно 17 са 2359 потпорних друштава, има преко 275.000.

Према билансама свих споменутих 17 југословенских потпорних савеза из априла 1932 произилази да су сви ти савези кроз год. 1931 исплатили у име осмртнине фамилијама својих чланова износ од дол. 1,545.070.72, т. ј. око 90 милиуна динара, у име болесничке потпоре свом чланству 2.388.198.31 долара, т. ј. око 140 милиуна динара, дакле више него сви наши окружни уреди за осигурање радника у држави.

Укупна имовина свих тих савеза износи долара 19,439.322.87, а свота осигурања у крепости износи долара 168,067.593.60.

Предње цифре најбоље показују не само велику економску важност нашег сјевероамеричког живља, него и његову велику културну и националну важност а према томе и дужност нашу да о томе водимо рачуна.

Осим јаких потпорних савеза наше сјевероамеричко исељеништво има и своје двије банке, чија се имовина цени на долара 1,000.000 и 18 наших разноврсних задруга чија имовина репрезентира вриједност од преко долара 10,000.000.—

Нема мало већег нашег насеља у Сјеверној Америци у ком не би постојало какво пјевачко, соколско, дилетантско, тамбурашко или друго друштво, тако да у Сјев. Америци имамо преко 300 друштава од којих скоро половица има своје властите домове, која репрезентирају вриједност од преко долара 4,000.000.—

Имаду врло добро и јако новинство, тако да у У. С. А. и Канади излазе 43 наша часописа, од тога су три на енглеском језику. Тиража износи скупа око 270.000 примјерака. Од тих часописа има 7 дневника. То новинство, мимогред були речено, у главном се држало досада редовито у доста јакој опозицији према нашим владама ових задњих десетак година, а дјелимично и према држави самој. То се види и из чињенице што је 18торици тих часописа забрањен улаз и растурање у нашој држави.

Зато је и разумљиво да скоро све наше избе-

глице које раде по Европи проти нашем државном и народном јединству, траже од наших исељеника у Сјев. Америци моралне и материјалне подршке.

Осим тога наша сјеверо-америчка емиграција имаде и много својих школа, које издржава властитим средствима а у којима своју дјецу уче нашем језику. Од тих школа само су три сталне док их има 93 у форми течајева.

У вјерском погледу су такођер добро организовани, имају 110 својих вјерских жупа те много својих свећеника, а некоје са властитим црквама. Саме те наше цркве репрезентирају вриједност од око 5,000.000 долара.

Мислим да је већ и из ових података јасна важност тих организација наших исељеника у Сјев. Америци.

Конечно, исељеничка би политика морала да води рачуна о апарату, којим ће проводити своје намере, јер без тог апарата неће моћи да дође до циља. То је кадер спремног и савјесног чиновништва исељеничке службе и средства потребна за провођење исељеничке политике.

Нећу говорити детаљно о раду наших државних претставника у Сјеверној Америци и другим земљама где живе наши исељеници, тек ћу казати да је њихов рад у главном доста добар. Треба додати само двије важне напомене: 1) да је број наших државних претставништва т.ј. конзулата у Сјев. Америци врло мален, и да је састављен у већини од неквалификованог чиновништва, па би требало свакако повећати број тих претставништва попунивши их с потпуно квалификованим чиновништвом за исељеничку службу, а потпуно квалификованим чиновником сматрам оног који је у том послу упућен већ код куће; 2) да би за те државне претставнике у Америци требало постављати пречане, који ће лакше разумети менталитет наше емиграције, јер смо видели да је наша емиграција, уз мале изнимке, пречанска.

Искуство наших државних претставника, стечено дугогодишњим радом у Америци, њихове везе, познавање прилика а и самог језика претставља на пр. један непроцењиви капитал за нашу државну исељеничку службу. Тај капитал је међутим по данашњој пракси за ту службу потпуно изгубљен, јер ниједан од њих није био раније чиновником исељеничке службе, него су у ту службу упали случајно, те се према томе нити не враћају у централу те службе овђе у домовину гђе би се њихово знање и познавање прилика могло искористити, него остају у Америци. Услед тога сваки наш нови претставник мора да почне изнова — па доследно томе и не можемо тако лако доћи да сталних смјерница у нашој исељеничкој политици.

Што се наше европске емиграције тиче, интересантно је да се је, тек од када је питање наше европске емиграције стављено у надлежност Исељеничком Комесаријату у Загребу, т.ј. од год. 1927, почела водити тачна статистика нашег европског исељеништва. Од тога времена па до данас иселило се је у Европу 76.000 наших радника. Може се претпоставити да се је од 1918 до 1927 иселило барем исто толики број. Још пре рата налазило се у Њемачкој око 60.000 наших рудара насељених у Вестфалији, а по осталој Европи по прилици исто толико.

Од 1927 до данас вратило се из Европе око

20.000 радника, а прије тога по свој прилици исто толико.

Према томе, данас би било у Европи око 230.000 наших радника.

Једна специјална појава наше европске емиграције је т. зв. сезонско селиње. Док је наша привремена и стална европска емиграција упослена редовито у тешкој индустрији и угљенокопима, сезонска је упослена у пољопривреди и занату. Сезонска емиграција симптоматична је специјално за јужне крајеве, где је та појава већ од давнине уобичајена и печалбари одлазе за краће време у сусједне земље: Румуњску, Бугарску, Турску, Грчку или Албанију, да обављају разне занатске послове, да пиле и цијепају дрва или да продају какове своје специјалитете. Сезонска емиграција је иза рата и у западне крајеве одлазила, где је упослена у главном у земљорадњи, поготово у Француској и Њемачкој.

Исто онако како се снага наше сјевероамеричке емиграције очитује у њиховим јаким господарским и културним организацијама, тако се слабост наше европске емиграције очитује у њезиној неорганизованости. Тој слабости је узрок у нестабилности те наше емиграције, јер коликогод се она иселила на дужи вријеме, нијеге се стално није населила, те је увјек у покрету тражећи посла или бољу зараду.

Једино добро организовано наше исељеништво у Европи је оно у Њемачкој. То су словенски рудари, који су пред тридесетак година почели да се насељују у Рајнско-Вестфалској области где их је било 70.000 заједно с фамилијама. Нешто германизација а нешто тешке економске прилике иза рата у Њемачкој прориједила су број тих вестфалских колонија, тако да се рачуна да има сада у Вестфалији око 50.000 људи, од тога 20.000 радника. Што их није задесила и тежа судбина имају захвалити својим организацијама, које су им омогућиле, барем у неколико, заштиту како у националном тако и у економском погледу.

Тако им је успјело, међу осталима, да заједничким силама организују од 1931 осам школских течајева у којим се, под водством интелегентних радника, јер нема учитеља, радничка дјеца уче матерњем језику и историји.

У Француској, где се рачуна да има 100.000 наших људи, постојало је још од прије рата, и то у подручју онда њемачког Алзаса и Лорена, неколико словеначких радничких организација. Године 1928 у Паризу је створена »Југословенска колонија« која је основала више подружница у Француској провинцији, и издаје своје »Паришке новине«.

Тај рад на организовању нашег радништва у Француској напуштен је сада од стране исељеничког изасланства, а и »Југослав. паришке новине« доспјеле су у интересну сферу интелектуалаца. То је велика грешка.

У Холандији има, рачуна се, око 5.000 наших исељеника. Ови имају пар друштава.

У Белгији су наши радници упослени у главном у угљенокопима, те их има заједно с члановима њихових обитељи нешто преко 5.000.

У Луксембургу су у главном такођер наши рудари, који су тамо намјештени, или који се тамо налазе на пролазу, јер је Луксембург нека прелазна станица за наше раднике, који иду у потрагу за запослењем из једне државе у другу. Стално

намјештених рачуна се да има око 2.000 а осталих најмање исто толико.

У последњим двијема државама као и у осталим земљама наше европске емиграције наши исељеници нису никако организовани.

Кад би успоређивали нашу европску емиграцију са сјевероамеричком онда би тек видјели да наша скоро четвртмилионска европска емиграција не може уопће нити да се успоређује са сјевероамеричком. Тој инертности наше европске емиграције криво је свакако осим већ споменуте нестабилности нашег европског исељеника и поманкаће приватне иницијативе. Али свакако велики дио кривње носимо ми сами јер посвећујемо јако мало пажње нашој емиграцији уопће, а европској нарочито. Док се сјевероамеричка знала, хтјела и могла сама да побрине за своје интересе и да се у ту сврху организује, докле европска није. Потребно је према томе да се за то побрине држава.

Јер не смемо заборавити да организовани радник увијек теже пада под утјецај субверзивних елемената, него онај који је препуштен сам себи. Коначно, код добро проведене организације могла би се имати и тачна евиденција о броју наших радника у појединим земљама, те о њиховим потребама.

Међу свим осталим штетним посљедицама, што их може да има оваква неорганизованост, једна је од специјалне важности па ју желим нагласити следећим примјером: кроз годину 1930 у творници аутомобила Peugeot у Sochaux-у било је преко 1.200 наших радника који су имали сразмјерно добре плаће, изврсно становање у новим трокатницама творнице и то само по два радника у једној соби, те изванредно добро уређене и јефтине мензе. Неколицина од њих су међутим добила нека писма у којима се каже да је негђе »на фортификацијама« на француско-њемачкој граници боља плаћа и »нека тамо дођу«. У маси је настало превирање и скоро сви су напустили мјесто код Peugeot-а и пошли да траже тај посао »на фортификације«. Многи од њих нису наравно нашли никаквог посла, односно ако су га и нашли, то је било свакако уз далеко слабије увјете него код Peugeot-а. Многи су се зато вратили у Sochaux, али их Peugeot није хтио више примити, јер да су без разлога оставили посао. Средином 1931 у Sochaux-у је било само још 120 наших радника, т.ј. равно једна десетина. Ми додуше имадемо и у Европи своју исељеничку службу, али и та трпи од истих мана као и она у Америци. И у Европи се ти положаји додељују редовито људима, који за то немају ни спреме ни осећаја. Обично се ти људи баве другим послом, а исељеништво им служи само као наслов за повећање доходака.

Морам се осврнути и на наше познато исељеништво у Јужној Америци.

Почеци наше емиграције у Централну и Јужну Америку датирају од половине прошлог столећа, а настали су посве случајно. Мексико је уступило Уједињеним државама Калифорнију. У Калифорнији је било откривено злато. Настало је доба »златне грознице«, која је из цијеле Европе, па и са наших обала повукла у Калифорнију хиљаде незапослених, бескућника и фантаста. Поморске су пруге, — јер тада још није било Панамског Канала и трансандинске жељезнице — водиле у Калифорнију преко Магелановог тјеснаца, мимо Бразилије,

Аргентине, Чиле, Боливије, (која је онда још била поморска држава), Перу, Колумбије, Венезуеле, низа држава Панамске превлаке те Мексика. Тако се је десило, да су први наши досељеници у свим тим земљама били калифорнијски путници, који су се услијед бродолома, болести или других разлога, задржали у појединим земљама дуж пруге, пак су тамо и остали. Кад се је по мало слегла златна грозница и кад су са Сјевера почеле да стизавају слабе вијести, овим су се првим јужноамеричким досељеницима прикључили нови, који су, још увијек вођени калифорнијским сањама, тражили замјену за Калифорнију, свугђе, а нарочито у златоносним фјордовима Огњене земље. Тако су се образовала наша бројна највећа насеља у Парвениру на Огњеној земљи и у Пунта Аранас (садашњи Magallanes) и мања насеља у појединим обалним центрима: Сао Пауло (у Бразилији); Монтевидео у Уругвају, Буенос Аиресу у Аргентини, Талзал, Антофогасте и Iquique у Чиле и т. д. Отуда су наши постепено продирали у унутрашњост континента као радници, дио се је кашније прометнуо у трговце, сточаре, пољопривреднике, а још касније у велеиндустријалце, бродаре, велетрговце, банкаре и т. д.

Већ у шесдесетим годинама прошлог столећа сусрећемо скоро у свим лукама Јужне Америке — особито у Буенос Аиресу — знатан број далматинских морнара. Аргентинска, уругвајска и чиленска морнарица — и трговачка и ратна — имаде и данас у својој служби капетана, pilota, ријечних практика, па и чиновника нашег порекла.

Најјача су наша јужно-америчка насеља, али не компактна у Аргентини, Бразилији и Чиле.

Данас можемо да рачунамо да у Јужној и Централној Америци имаде око 100 хиљада наших људи заједно с њиховим породицама.

Економска снага нашег јужно-америчког исељеништва је у размјеру према сјеверо-америчким много јача. Та се чињеница има приписати великим богатствима појединих наших исељеника, који су скупили огромне капитале.

Укупна економска снага наше јужно-америчке емиграције цијени се на 50 мил. енгл. фунти, што би по нормалном курсу фунте претстављало вриједност од преко 13 милијарди динара.

Корист што је наша земља има од овог нашег капитала у Јужној Америци није од вриједности само за теоријско просуђивање економске снаге наших исељеника, него је и у пракси дала позитивних резултата. Треба споменути чињеницу, да су јужно-амерички повратници од уједињења до данас уложили у самим некретнинама у Сплиту и околици преко 250 мил. динара, из чега се види какова корист долази заједници од овога капитала.

Осим економске снаге, коју репрезентира наша емиграција у Јужној Америци, није на одмет споменути и високу културну снагу што је та емиграција тамо репрезентира и која би се смишљеним радом дала често искористити било на добро наших исељеника, било на добро Старога Краја.

Наше јужноамеричке исељенике могли бисмо подијелити у 4 категорије, и то у:

1. Сразмерно малобројну, али јаку групу богаташа;
2. Скоро 90% радника који су дошли да поштено уштеде нешто за прехрану фамилије;
3. Малобројни интелектуалци, који су такођер

дошли да са својим способностима на поштени начин зараде своју егзистенцију; и

4. Бројни полуинтелектуалци, то су млади људи без знања, без воље за рад, али с великим претензијама, по некад са незаслуженим ауреолама.

Оваквим полуинтелектуацима наша емиграција обилује у Јужној Америци. Овакови, који су, што је и разумљиво, најгрлатији, увлаче се у сва могућа друштва, оснивају новине и живе на туђи рачун.

Најжалосније да овим људима иду често на лијепак и сами наши државни претставници, и то из непознавања прилика.

Рачуна се да цијела наша јужноамеричка емиграција има нешто преко 100 друштава било економског, културног, спортског, музичког или — ватрогасног карактера, али ријетка су друштва, која имаду властити дом; имамо само двије школе у цијелој Јужној Америци; потпорна друштва су финансијално врло слабо фондчрана.

Наша штампа броји сада 8 новина, и то свих 8 тједника. Тамо, господо сенатори, немамо ни једног конзула од струке.

Увјерен сам, међутим, да би са приходима, што их имају неки од 12 почасних конзулата, могли да живе у тим мјестима и каријерни конзули.

Зато је било потребно да се именује један исељенички изасланик за Јужну Америку. Али тај треба да буде стални чиновник исељеничке службе, да детаљно познаје ту службу из праксе, да перфектно знаде бар три језика: шпањолски, енглески и француски, и да буде репрезентативан, што је особито важно у земљама Јужне Америке, где све још носи колонијални, »господски« друштвени печат.

Тог би се исељеничког изасланика морало приделити у својству цивилног аташеја к посланству у Буенос Аиресу, јер другог нашег посланства у Ј. Америци нема, а неопходно је потребно из разлога, што ће у сваком другом случају изасланик бити спрема властима дотичне земље само приватни посредник иностраног држављанства, који ће праматоме увијек и свугдје ранжирати иза секретара ма и најмањег тамошњег т. зв. »Патроната« са правима јуридичког лица.

Такав наш орган не сме да буде везан местом службе; њему треба омогућити да путује камо се укаже потреба, он не сме да буде превише везан ни својом централом и зато треба да на таква места долазе људи који су добро познати у ресору и у које ресор имаде потпуно повјерење. И напокон њему треба омогућити да од случаја до случаја ангажује себи помоћника и да хонорира њихов рад. Све то скупа захтева наравно издатке, али нема сумње, да ти издаци некад неће прекорачити оне суме, које су се до сада у луду трошиле за исто подручје у облику хонорара неспособним органима службе и у потпоре новинама и друштвима, која су напред била осуђена на пропаст.

У задње је време додуше именован један исељенички изасланик за Сјеверну а један за Јужну Америку. Али код тих именовања није се сигурно водило рачуна о исељеничкој служби — јер да се је о томе водило рачуна, та би оба именовања била другачије испала. Али није код нас мањкава само организација исељеничке службе уопће, него је и сам закон о исељавању мањкав. Како на данашњој нашој државној територији нису прије рата постојали прописи о исељавању, осим једне наредбе Хрватске Владе из год. 1901. и маџарског закона о исељавању

из 1909. год., па нисмо дакле имали на томе пољу достатног искуства, то је наш данашњи закон о исељавању од 21 фебруара 1929. године у многоме мањкао. Чује се да се ради на новом закону. Надам се да ће људи и установе које су на том пољу стекле обилата искуства допринети да тај нови закон буде одговарао специфичним потребама и наших исељеника и наше државе. Међу те установе убрајам у првом реду исељенички комесаријат у Загребу. То је најважнији исељенички уред у земљи. У његовим је рукама концентриран цијели посао по исељеничким предметима и води бригу о свим потребама и свим појавама исељеничким, било у земљи или иноземству. Резултати рада тог уреда нису онакови какви би требали и могли да буду и то с разлога што нема довољно квалификованог чиновништва, нема потребних материјалних средстава и нема оних овлаштења која би по природи свог рада требао да има.

Практична важност ове институције најбоље се види по томе, што је његовим посредовањем исхођено и преко тог исељеничког комесаријата уручено интересентима у нашој држави:

Год. 1924	дин. 14.938.524.42
Год. 1925	„ 27.021.574.20
Год. 1926	„ 24.145.666.—
Год. 1927	„ 28.245.367.—
Год. 1928	„ 20.378.903.—
Год. 1929	„ 13.772.940.—
Год. 1930	„ 20.421.587.—
Год. 1931	„ 19.450.893.—

Овдје ћемо укратко напоменути у којим све предметима интервенира тај уред. То су: заоставштина и осигурнице наших исељеника умрлих изван отаџбине, те отштета од разних индустријских подузећа или бродарских друштава чијом су кривњом исељеници погинули, затим пензије и десеквестрације имовине заплијењене за вријеме рата нашим држављанима од Чуvara Стране Имовине (Alien Property Custodian) у УСА и Бритском царству, алиментациони захтјеви законитих и незаконитих жена, војна осигурања, војне пензије и војне осмртнине (Бонус), што их влада УСА и Канаде исплаћује својим ветеранима, а нашим држављанима, војни зајмови ветеранима, интервенирање код купње и продаје земљишта, чекова, бонова у Америци или овђе, заштита сирочади исељеника, посредовање у задружним стварима, потрага за несталним лицима односно за лицима непознатог боравишта и т. д.

Исељенички комесаријат у Загребу води тачну статистику прекооцеанске и европске емиграције као и враћања у домовину, те годишње издаје односне табеле муницијозно састављене са свим важнијим податцима о исељеницима, бродарским друштвима, земљама и бановинама које табеле разаштиље свим интересираним уредима и институцијама у земљи и вани, а специјално интернационалном бироу рада у Лиги народа у Женеви; преслушава преко среског начелника сваког повратника на специјалном формулару о свим околностима релевантним за емиграцију.

И логично и нужно би било да овај исељенички комесаријат ради споразумно с нашим исељеничким изасланицима и да им даје упута. Закон о исељавању и Правилник су тачно одредили положај, сврху и рад тих исељеничких изасланика.

Али треба одмах приметити да директиву у раду не могу да изасланику дају наша дипломатска претставништва, јер за давање директиве потребно је познавати проблем а тога она не познаје.

Ту директиву би исељенички изасланик требао да прима од исељеничких власти т.ј. или од Министарства или од исељеничког Комесаријата. Међутим ни они му не могу да даду ту директиву кад је како смо видели ни сами немају. То долази у главном из начина постављања досадашњих исељеничких изасланика, од којих су само три била из исељеничке службе. Директива, коју су они том приликом примили од Министарства, које их је поставило била је — путни налог. Са осталим изасланицима који нису били из исељеничке службе, није сигурно било ништа боље.

Према томе, исељенички изасланици препуштени су сами себи, и упознавши терен рада, не могу да се руководе ничим другим осим својим властитим погледима и да по њима удешавају свој рад. Јасно је да их у томе раду не може нитко контролирати, кад нитко не зна како треба и како би требало поступати, те да овиси само о савјесности изасланика хоће ли он свој рад упутити смијером, који ће донети користи опћенитости или не.

Комесаријат, који има далеко више увида у ствар, није властан да контролира исељеничке изасланике, јер они спадају директно под Министарство, те су према томе, што је потпуно нелогично, еквивалентни са Комесаријатом.

Осим тога, како сам већ споменуо, исељеничким изасланицима се постављају редовито лица изван редова чиновника исељеничке службе, који се по довршеној служби у изасланству не враћају у ту службу, која тиме губи драгоцено и скупо плаћено искуство којим би могла да контролира рад изасланства. То се најбоље види из чињенице да од 19 исељеничких изасланика само су тројица била именована из исељеничке службе у коју су се и вратили.

Питање уређења сталног кадра исељеничких чиновника је прекарно питање коме треба посветити сву пажњу и сву хитност, јер ако се настави досадашњом праксом, у исељеничкој служби остати ће само они који примају бадава плаћу, или они који од свога рада у исељеничкој служби имаду друге користи. У првом реду требало би провести ревизију свих лица која примају плаћу или награду из исељеничког фонда.

Овђе треба да се осврнем на тај исељенички фонд.

Базу данашњег исељеничког фонда као и подстрек за оснување тога фонда дао је исељенички фонд (Заклада) Хрв. Слав. Зем. Владе, који је био основан банском наредбом бр. 85009 од 2-XII-1905. Том наредбом одређено је да сваки исељеник има платити износ од кр. 5.— у Фонд, а осим тога у тај Фонд улазе и све глобе и јамчевски губици бродарских друштава, који су раније ишли у добротворне сврхе оног мјеста гђе је почињен прекршај. Принос исељеника постепено је био пасиван, према падању вриједности круне, тако да је та такса 1919 изнашала 100 круна.

Сврха Фонду је била да се из њега покривају издаци исељеничке службе, што није предвиђено у државном буџету, те уопће да се његови приходи троше у исељеничке сврхе.

Фондом је располагао бан, а руководила га је Финансијска дирекција.

Приходи Фонда били су, наравно, велики обзиром на многобројну емиграцију из Хрватске и Славоније, али су ти приходи употребљавани за куповање разних дионица, за разне зајмове, а и за ратни унутарњи зајам, који је Фонду појео 300.000 златних круна.

Уза све то тај Фонд у септембру 1924 кад је био већ преузет у Фонд Краљевине Југославије, износио је заједно са ефектима дин. 2.089.138.53, од тога у готовини динара 754.389.80.

Исељенички Фонд Краљевине Југославије, који је основан §-има 14, те 30—33 Закона о исељавању преузео је споменути Закладу Кр. Хрв. Слав. Зем. Владе уз обавезу да ће имовину закладе трошити у корист исељеника и исељеничких уређаја на територији Хрв. и Слав.

Цитираним параграфима Закона о исељавању установљено је да свако бродарско друштво мора за свако продано мјесто исељенику, да уплати таксу од 300 динара, те сваки повратни, да уплати износ од 3 долара (око сто осамдесет динара). Осим тога све глобе и разне друге пристојбе и таксе улазе такође у Фонд.

У §-у 33 Закона о исељавању тачно је одређена сврха, којој има да служи Фонд, а та је: уздржавање држ. исељеничке службе, субвенције потпорним организацијама наших емиграната, потпора појединих сиромашних исељеника, подизање исељеничких домова и уопће подупирање свега онога што служи на корист исељеницима.

До сада би исељенички Фонд био и требао у најмању руку да изгради исељеничко коначиште у Сплиту (које би се рентирало, јер би у њему могли да станују и туристи) и исељеничко коначиште, заједно са зградом за Исељенички Комесаријат и исељеничког надзорника, у Загребу, кроз која надлештва пролазе сви наши исељеници, који не иду преко Сплита. Тај новац био би утрошен у чисто исељеничке сврхе, а Фонду би то био рентабилан посао, јер не би годинама плаћао скупе најамнине за нехигијенска коначишта и за неподесно смјештене уредовнице.

Обзиром на врло велику важност Фонда, као најстварније базе за правилно функционирање исељеничке службе, требало би провести ревизију издатака из тог Фонда. Зато поздрављам установу § 6 новог Финансијског закона.

Осим тога требало би укинати уредбу § 10 Правилника, те се стриктно држати прописа § 29 Закона о исељавању и одредити да се од извјесног рока смије преважати само из домаћих лука, те да сва бродарска друштва морају да затраже нову концесију. Тај рок требао би бити толики да би се то кроз вријеме омогућило домаћим бродарским друштвима да могу да створе све предрадне потребне да се могу спремити и сама за превоз исељеника.

У §-у 6 сл. ц. Правилника одређено је: »Бродарски исељенички надзорници Министарства социјалне политике, који се у смислу § 16 Закона о исељавању постављају од случаја до случаја између сталних намештеника државне исељеничке службе, врше надзор над бродовима имајући вазда пред очима интересе исељеника и повратника и нарочито прописе закона и обавезе исељеничких уговора.«

Од год. 1922 од када је ступио на снагу Закон

о исељавању, путовало је што у Америку и у Аустралију, а што натраг до данас 122 бродска исељеничка надзорника. Од тога броја је било само 17 државних чиновника, од којих је опет било само десет из исељеничке службе. Од те десеторице шесторица су путовала ради премештаја, напуштања или наступа службе, док су само четворица путовала формално као бродски исељенички надзорници тамо и натраг.

Требало би да се Министарство социјалне политике и народног здравља држи тачно прописаних закона и правилника, а за лица, која држава шаље преко мора из верских, културних или национално-пропагандистичких разлога, да им плати пут у трећем или другом разреду из средстава ресора, које дотично лице шаље или чак из исељеничког Фонда, а не да се, кршећи закон, занемарује заштита интереса наших исељеника.

Питање репатријације наших исељеника уопће постало је за нас актуелно тек у год. 1925. Од те године, па даље, питање репатријације постало је врло важан проблем и за државне власти и за бродарска друштва, а од 1930 чак и врло тежак проблем.

§ 28 Закона о исељавању одређује: »При транспорту наших исељеника, овлашћена предузећа су дужна да ставе на сваком броду, који путује у домовину бесплатно на расположење 15 места за сиромашне исељенике, који се репатришу према дознаци наших конзуларних власти.« Закон о исељавању §§ 10 и 11 одређује да концесију за превоз исељеника може да добије само оно бродарско друштво које укрцава и искрцава исељенике у нашим домаћим лукама. На тај се пропис и односи цит. § 28 Закона о исељавању, који вели: »На сваком броду, који путује у домовину....« Како је међутим, § 10 Правилника дозволио да ће исељеници моћи привремено путовати преко страних лука, то су бродарска друштва, која су добила концесију на темељу овлашћења из §-а 10 Правилника, а та су сва, возила репатрирце »на повратку у домовину« само до своје луке искрцања Шербург—Хамбург—Ле Хавр—Ливерпул и т. д., а даљећи пут у Краљевину плаћала су им у готову. Одједном је у год. 1925 Исељенички Комесаријат преузео *via* факти на себе обавезу да бродарским друштвима рефундира издатке, што их она учине за отпрему репатрираца из луке искрцања на Атлантику или Медитерану у Југославију. Услед тога исељенички Фонд је годишње у име трошкова рефундација репатријационих трошкова имао милиунске издатке тако да је за саму рефундацију репатријационих трошкова од 1924 до данас утрошено из Фонда преко дин. 8 милиона.

Исељеничке власти, истина, траже преко надлежних срезова од појединог репатрираца да из своје имовине у домовини рефундира исељеничком Фонду онај износ, што га је Фонд исплатио брод-друштву за његов превоз из луке искрцања до његовог боравишта. Али то тако споро тече и разумљиво са slabим резултатима. Бродска друштва би морала дакле крцати и искрцавати у нашим лукама, а у најмању руку сама сносити овај трошак репатрираца.

Какове је размере узела ова репатријација најбоље показују цифре:

Г. 1924 репатрирано је	203	исељеника
Г. 1925	474	„

Г. 1926	„	643	„
Г. 1927	„	482	„
Г. 1928	„	901	„
Г. 1929	„	652	„
Г. 1930	„	1651	„
Г. 1931	„	3139	„

Како су скоро сви репатрирци хтјели путовати кући бесплатно и кад су имали средстава за то, учињен је с бродарским друштвима споразум. Према томе укупни број репатрираца, који ће брод-друштва морати да превезу, установљен је на 10% бесплатно и 5% у пола цене од броја превезених исељеника у прошлој години.

Број тих репатрираца, који по том аранжману имаду права да се превезу бесплатно или у пола цене, неће бити довољан да задовољи потребама наше емиграције и да омогући повратак у домовину оним нашим исељеницима на које је законодавац мислио у § 28 Закона о исељавању, ако привредна криза у Америци не престане. Потребно је, дакле, да се наша државна претставништва стриктно држе законских прописа у питању репатријације и да се строго кажњавају све малверзације учињене у вези с тиме, што до сада није ни у једном случају учињено.

Да завршимо о овом питању.

Важност нашег исељеничког питања стоји на длану, штетне последице помањкања једне сталне политике на том пољу такође су очевидне. Реорганизација службе не би била на терет државног буџета. Треба дакле једино то, да исељеничка служба престане бити новчана награда за друге услуге или везе, а на терет исељеничког Фонда и да се та служба и дома и вани реорганизује на темељу стварних стручних потреба, а попуњењем квалификованим људима.

Господин Министар социјалне политике и народног здравља доказао је већ својим успешним радом око репатријације, да има и срца и воље да среди наше исељеничко питање. Природно је, да ће узети у обзир и ова моја излагања. Зато ћу гласати за буџет. (Одобравање и аплауз).

Потпредседник Јован Алтипармаковић: Има реч сенатор г. Бањанин.

Јово Бањанин: Господо сенатори, Министар социјалне политике добио је у овом буџету врло оскудна и мала средства, и ми та средства вотирамо господину Министру са страхом, који сигурно и он дели са нама, да он овим буџетом не може извршити велике задатке који се пред њега стављају. И бојим се да ће он много пре него и једно друго Министарство доћи са захтевом за накнадне и ванредне кредите. Јер, господо, у времену тешке привредне депресије, у временима оваквим у каквима ми данас живимо, социјална питања се управо истичу у први ред, и ако ми Министарству социјалне политике не дамо могућности да ублажи беду коју ствара привредна депресија, онда наше социјално стање ставља пред нас врло тешке изгледе.

Знајући да г. Министар нема великих средстава да уводи велике реформе и да ставља за потребе с којима има да се бори велика средства на располагање, ја ћу се ограничити на једно једино питање овде. Ради се о питању страних намештеника, страних радника код нас. Господо сенатори, кад сам ја приликом прошле буџетске дебате говорио о овом истом питању, онда је наш високо поштовани друг господин сенатор Алкалај упозорио да треба па-

зити да уклањање страних радника код нас не би погодило и људе који су већ дуго у нашој средини. Ја се у томе потпуно слажем са господином Алкалајем, и држим да људи који су већ дуго у нашој земљи, који су срасли са нама не смеју бити погођени одредбама које могу вредећи за друге стране раднике. У осталом та је опасност уклоњена и самим досадашњим правилником о упослењу страних радника, који каже да ће страни радници који су запослени на територији Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца пре 14 јуна 1922 године, бити дужни да се обратe посебном молбом надлежном инспекторату рада како би им се издало уверење да се на њих не односи § 103 Закона о заштити радника. Према томе, господо, ова зебња господина Алкалаја може бити уклоњена тиме што се то и не може по садашњем правилнику односити на ову врсту радника.

Ми знамо, господо, да многи људи који су живели у овој земљи нису могли уредити питање свога држављанства, док нисмо имали закона о држављанству. Ми знамо и то, да је у питању држављанства било великих злоупотреба и великих запрека које су биле у вези са начином рада, о којима овде овога часа нећу да говорим.

Господо, у Финансијски закон, који треба да нас да примимо, унесено је у § 65 овлаштење Министру социјалне политике, да може нарочитом уредбом рекулсати питање издавања дозвола за стране раднике у Краљевини Југославији. Ово овлаштење уноси се, ако се не варам, већ по трећи пут у Финансијски закон, а ми све до данас те уредбе нисмо добили. Ми имамо само Правилник од 24 новембра 1923 године, донесен у вези са § 103 Закона о заштити радника. На уредбу чекамо већ три године, иако је она прека потреба, јер код нас има у погледу страних радника, а нарочито страних намештеника на високим положајима, таквих аномалија, које се више трпети не могу. Далеко је од мене мишао, да се ми у питању страних радника и намештеника руководимо неком ксенофобијом, мржњом на странце. Напротив, мислим да би ми, кад би то наше прилике допуштале, и кад би то јавни радови и привредна иницијатива тражили, врло радо и лако примали стране раднике. Али кад ми у нашој властитој земљи гледамо данас велику незапосленост домаћих радника, онда ово питање постаје за нас једно крупно и важно питање.

Господо, наглашава се, и нема сумње, да ми морамо водити рачуна и о нашим радницима у страним земљама, да не би довели у питање њихов положај. Али морам одмах истакнути, да ми имамо у страним земљама у огромној већини неквалификоване раднике са врло малим надницама, а у нашу земљу у великој већини долазе добро плаћени квалификовани радници, и зато та паралела не може потпуно одговарати. Ја још једанпут наглашавам, да се код нас не ради у првом реду о квалификованим радницима, који раде у нашој индустрији, а који су евентуално потребни зато што ми немамо довољно квалификованог радничког особља у земљи. Ви ћете се сетити, да је у последње време у нашој јавности о том питању било много говора, и да су подношене претставке удружења наших инжењера и архитеката, протести организација наших приватних намештеника, који су остали на улици. Они су упозоравали, да су у својој рођеној земљи остали без хлеба, док у исто време странци уживају у нашој

земљи масне залогаје. Ти су наши људи, од којих многи живе у врло тешком положају, држали већ и јавне зборове и тражили да се на њих узме обзир. Ја сам стога дужан са овога места упозорити, да треба водити бригу о тим људима, јер не знамо како ће они са својим породицама моћи опстати, кад немају апсолутно никаквих извора егзистенције. Има наших банкарских, индустријских чиновника и других приватних намештеника који су бачени на улицу и који су сада без игде ичега.

Министар социјалне политике казао је у Народној скупштини да смо ми у томе погледу либералнији него и једна друга земља. Мени је веома драго да наша земља буде либерална и да ако је могуће буде либералнија од других земаља, али не можемо никако допустити, господо, да будемо либерални на штету домаћих синова.

Г. Министар је рекао у Народној скупштини да код нас има 22.000 радника и око 24.000 страних обртника и слободних професиониста. Осим тога имамо у својој земљи и 50—60 хиљада избеглица из Истре, Русије и Бугарске. Господо, ми статистике праве о страним радницима и намештеницима немамо. Она се бар не публикује, и ја мислим да је то велика штета. Можда Министарство има ту статистику, а ако је има ја мислим да треба да буде публикована. Али по моме мишљењу ја се бојим да тачне и поуздане статистике нема. Немају је бурзе рада, немају је радничке коморе, инспекције рада, а ја се бојим да је нема ни Министарство социјалне политике. Оскудне су и статистике наших полицијских власти, које воде рачуна по својој дужности само о дозволама за боравак странаца у нашој земљи а не могу да знају ко је добио какво намештење или какво упослење код нас. Зато би ова статистика била први предуслов да се може донети једна добра уредба о страним радницима у нашој земљи. Али, господо, ми не смемо заборавити у томе часу кад се та уредба буде доносила ни то да смо ми данас и усељеничка земља, да долази више људи к нама него што наши људи могу излазити из наше земље, и да бисмо према томе имали и право да од Лиге народа тражимо помоћ, коју су некада друге државе добијале, да можемо уредити питање усељеника који иначе падају на терет наше државе.

Осим тога, господо, не смемо заборавити, кад је реч о овој статистици, и ја морам казати да према приватним обавештењима која сам имао прилике да добијем, да тих страних радника и намештеника има код нас са децом и породицама око 180—200.000.

Има две категорије страних радника, који су у нашој земљи, које треба тачно лучити да би се решило ово питање. Има једна категорија људи која без икаквих дозвола ради у нашој земљи, над којима нема никакве контроле, јер они нису ни тражили дозволу за упослење, и то је једна ствар која је неопростива за нашу администрацију, а за коју данашњи г. Министар социјалне политике не носи одговорност. Јер сам Правилник о упослењу страних радника даје могућност да се та контрола врши. По § 4 Правилника сваки послодавац који жели да упосли страног радника, дужан је у циљу прибављања дозволе да упуту нарочиту молбу Инспекцији рада, а тој молби морају се приложити и мишљења надлежних радничких комора, односно заинтересованих комора на случај да оне нису у саставу радничких комора. Међутим, мени се чини да

ни наше радничке коморе, ни бурзе рада нису обавештене о томе и нису о томе могле дати своја мишљења о намештању страних радника, који и по овом истом Правилнику морају бити само квалификовани радници. (Министар социјалне политике и народног здравља Иван Пуцел: Ако некога уловимо, ми га казимо.) Али се те казне обично опраштају. (Министар социјалне политике и народног здравља Иван Пуцел: Напротив, ја повишавам неке казне на 5.000 динара.)

Господо, ја понављам овде да мени и није стало до тога да квалификовани радници, који раде у нашим фабрикама или иначе у радионицама, кажем није ми ни на крај памети да они буду бачени на улицу, ако су потребни нашој индустрији и привреди. Али како сам већ у почетку рекао, има категорија страних намештеника, који нам апсолутно нису потребни и где се не морамо бојати ни реперкусије у погледу наших радника, јер ми не извозимо генералне директоре индустрија, пословође, књиговође, благајнике и т. д., да би нам истом мером могли одговорити из страних земаља. Ја ћу овде да наведем само два примера.

Добротом једног пријатеља из Јесеница ја сам добио један извештај о стању у »Крањској индустријској друшби« у Јесеницама. То је друштво тобоже национализовано, али око 97% капитала има један Немац, југословенски држављанин у Циљу именован Аугуст Вестен. То је индустрија металургијска, велика индустрија која има чак више наруцаба него што може да изврши послова, индустрија која је у близини наше границе и која ради послове који могу бити необично важни и за нашу земаљску одбрану. Ја сам дужан да вас упозорим, господо, у чијим и каквим је рукама та индустрија. Генерални директор је Немац из Рајха, два пословна равнатеља су Немци из Аустрије, а један је Немац из Рајха; пет пословођа су Немци из Аустрије, књиговођа је аустријски Немац, благајник је такође аустријски Немац и седам чиновника аустријских Немаца и један из Рајха: (Гласови чуђења) Ја мислим да за те послове које ова господа врше има и код нас квалификованих људи, и нико не може да разуме да у нашој националној индустрији, на граници наше државе, воде овакве послове сами странци. То се даље трпети не може, и ја сам дужан да са овог места протестујем против тога, и надам се да ће Министарство социјалне политике, доносити уредбу која се спрема и за коју се надам да ће ове године изићи, да ће у тој уредби настојати да се и ове аномалије спрече.

Сличне прилике, господо, владају и у текстилној индустрији у Крању, а исто тако и у Нашичкој дрвној индустрији и т. д. Свуда имају одлучну реч у вођењу индустрије странци. Али ја ћу да обратим пажњу овде на још једну ствар, и то на вођење Стандард Оил Компани у нашој држави. И то је друштво већ постало домаће; оно ужива сву заштиту и све повластице које уживају и наша домаћа предузећа, ма да је 100% амерканског капитала у том друштву. Да видите, како то друштво поштује интересе наших људи и како се оно влада. Сва водећа места у тој Стандард Оил Компани, сви шефови књиговодства и благајне, сви шефови разних одељења су сами Американци. Има их око 19. И, господо, док је пред 5—6 месеци отпуштено у Београду из службе 16 домаћих чиновника, а како ја чујем спрема се и даље отпуштање домаћих чи-

новника, у том Стандард Оил Компани на водећим местима сами су странци.

Рећи ће се да ми могуће немамо стручњака, и они морају да доведу своје људе, стручњаке, који ће да воде тај посао. Али, господо, да видимо о каквим се стручњацима ту ради. Ја ћу напоменути да је један референт наш једном од тих директора реферисао о једном транспорту робе, и како му је сваки час помињао речи: бруто, тара, нето, и т. д. овај га је слушао и на крају питао: шта је то бруто, нето, тара — (Смех.) Па каква је то стручњак за вођење индустрије, који је из Америке дошао овамо у нашу земљу?! Уз штету коју нам наносе, они нам наносе још и увреде, они за разлику од својих чиновника Амерканаца наше људе који су тамо запослени *pativ staff*, зову урођеничко особље. Дакле, ми смо у својој Отабини урођеници, као да смо негде у афричким колонијама, да би господа Американци уживали огромне плате.

Та господа Американци млади су, елегантни људи, кицоши и играју одлично бриџ, голф и тенис, али о послу, на који су послати, немају разумевања. А наши људи који су више способни морају да буду њихове слуге. Та господа шаљу нама људе који тамо код њих не могу да нађу упослења. Господо, ти људи већином мале способности уживају код нас велике месечне плате, које се крећу од 250— до 1.200.— долара, колико има генерални директор тога предузећа. За сваку од тих плата могли би се наместити по пет наших људи, и да им боље служе него што служе њихови људи. Тврди се, господо, да су ти људи делегирани као контролори, пошто је по среди амерички капитал, па је потребно да га они контролишу. Међутим, ја упозоравам да Шел компанија има само једног делегираног контролора. Американци имају права да имају свог контролора, јер се ради о њиховом капиталу, али, господо, ово нису контролори, већ стални намештеници, без икакве дозволе за рад код нас. Ниједан од те господе није сматрао за потребно да тражи дозволу за упослење у нашој земљи. Они се једноставно пријаве полицији, као да се ради само о праву на боравак, и наступе на своја места. Та господа, осим тога, имају на расположењу четири луксузна аута, да се могу возити и правити излете, док им наши урођеници чиновници свршавају послове. Можда ће се рећи да се то нас не тиче, те плате и ти њихови аутомобили, али није тако, јер се све то добива из зараде овога друштва у нашој земљи. Новац дат на те аутомобиле они су узели у нашој земљи. Док девизни прописи то нису спречавали, ова су господа редовно месечно слали из наше земље око 2.500 долара. То је чист губитак за нашу привреду. Сав тај новац је унет у цену робе коју они код нас продају, а коју цену ми плаћамо. И друга предузећа, о којима сам говорио, плаћају богато и господски своје стране намештенике. Генерални директор индустрије у Јесеници има месечно 90.000 динара прихода, од чега прима саме плате 70.000 динара.

Господо, овакве хорендне плате извлаче се из наше земље. То су ствари које се не могу допустити. И други људи који су намештени по предузећима у нашој земљи шаљу велики новац својим породицама; сав тај новац би могао да остане у нашој земљи, у место да га ти намештеници износе у туђ свет, камо одлазе живети кад пођу у пензију.

Ја молим г. Министра, да о овим приликама води рачуна и да настоји спречити овакве аномалије, које ми нипошто не бисмо смели трпети. За питање ових директора и намештеника ја мислим, да не би требали чекати чак ни док се донесе уредба. Мислим, да бисмо одмах могли приступити решењу, јер код Стандард Оил Компани у Загребу готово нико од те господе нема дозволе упослења у нашој земљи. А нико не би смео наћи и добити рада без те дозволе! И пошто су они прекршили те одредбе, ни Министарство социјалне политике, ни наше полицијске власти нису дужне да имају према њима обзира, и са њима би могли свршити кратким путем, ако буде енергије. Надам се, да ће г. Министар социјалне политике показати ту енергију. (Аплауз).

Претседник др. Анте Павелић: Има реч сенатор г. Момчило Ивковић.

Др. Момчило Ивковић: Господо сенатори, моји предговорници г. др. Шиловић, г. др. Томашевић и г. Бањанин у својим лепим и исцрпним говорима осветлили су једну половину буџета Министарства социјалне политике и народног здравља, то јест говорили су о питањима која засежу у област Министарства социјалне политике. Говорили су о исељеничком питању, о радничком питању, и збиља — колико ја могу да ценим и колико могу да знам те ствари, осветлили су та питања довољно јасно.

Али, господо, о другој половини Министарства, о народном здрављу пошто није било ниједног говорника, ја сам као лекар принуђен, да и по трећи пут узем реч у специјалној дебати буџета за 1933/34 годину.

Ја не бих могао у овом моменту да додирнем и претресем сва она питања, која збиља заслужују нашу пажњу приликом говора о буџету овог Министарства, и нека ми не буде то од ваше стране замерено, јер сам прилично уморан после јутрошњег мог говора о буџету Министарства спољних послова, а и време је прилично поодмакло. Према томе ја ћу се задржати само на извесним констатацијама, указати на њих и обратити се г. Министру и његовим сарадницима, да уколико је год могуће растереће себе од свих оних излишних послова, који несумњиво ометају их да резултати њиховог рада, који су сада задовољавајући, буду још ефикаснији и још бољи и већи.

Ја признајем, господо, лојално и г. Министру и његовим сарадницима и њиховим претходницима да је здравље, оно здравље у нашем народу које је било у прво време после рата, знатно поправљено у народу и да је санитетска и лекарска служба и помоћ много поодмакла од оне, која је била у првим годинама. Наравно, да је то у првом реду благодарећи томе, што смо добили много нових млађих снага, али је несумњива заслуга и Министарства, које је учинило распоред тих снага. Али ја нећу тиме да кажем, да је Министарство постигло у свему и потпуно правилан распоред тих снага и ја не могу, а да овом приликом не констатијем један парадокс, који је надам се и свима вама познат. Ви сви знате врло добро, господо, да је у многим нашим крајевима народ без довољне лекарске помоћи. Ви знате да има крајева у нашој земљи, ако се не вaram у Јужној Србији, нарочито у западном делу Јужне Србије, где на десет до петнаест па можда и више хиљада становника једва да долази једна лекарска снага, док у исто то вре-

ме, кад народ, као што видите, оскудева у лекарској помоћи, имате једну прилично велику масу лекара, нарочито младих лекара без посла и зараде. Има, господо, чак и случајева, које ја не могу без извесног бола као лекар и као човек да споменем, има, господо, младих лекарских снага које су данас принуђене, у овом тешком времену, да се баве другим пословима, а не оним за који су се спремали и толике школе учили.

Мени је био, не лично него као претседнику Лекарске коморе реферисан један случај, да је једна млада лекарица пре две или три године радила, ако се не вaram, или у Министарству грађевина или у Министарству финансија као дактилографкиња. Дакле, господо, са једне стране људе без зараде, без посла, готово пролетере, а са друге стране масе народне без лекарске помоћи.

Не велим да то треба уписати у грех само Министарству и г. Министру. То много зависи и од других околности. Али, господо, има још нешто што зависи и од њих. И ја бих молио господина Министра, да на то, што од њих зависи, буде љубаван и обрати пажњу, јер је баш то потекло из самога Министарства народног здравља. Наиме, пре неколико година, као претседник Лекарске коморе добио сам један акт из Министарства народног здравља, у коме нам се наређивало и стављало у дужност, да расмотримо колико који од београдских лекара на територији Београда, Земунa и Панчева има хонорара и хонорарних места. Наравно, да су од стране Коморе биле предузете све потребне мере, па смо том приликом, више по приватним сазнањима утврдили, да је било лекара, који су имали по 10—12 и 14 хонорарна места, док су други седели без зараде и хлеба. Господо, то је била дупла штета: они, који су имали толике хонораре и толика хонорарна места нису могли савесно да врше своју дужност, а услед тога је патило народно здравље; а код оних других, код незапослених лекара стварао један тежак осећај реагирања на неправду. Несумњиво, да у душама тих људи није могло бити ни добрих мисли ни добрих осећаја према свима оним институцијама, које су биле надлежне да ту расподелу изврше правично и праведно; није ни према старијим колегама, па богам, господине Министре, ни према самоме Министарству, јер је оно и врховни и контролни орган и извршитељ свега тога. Тај осећај незадовољства се још више појачава, што се престало у Министарству са праксом попуњавања места путем конкурса, како је то и Законом о лекарима предвиђено.

Тада смо се обратили и Савезу комора, коме сам ја такођер на челу, па смо се заједно: београдска Лекарска комора и Савез комора обратили господину Министру са молбом да нас помогне у томе, да та расподела буде правична и да се дође до правога сазнања колико је који државни или приватни лекар обезбеђен и колико има сигурног хонорара, како бисмо на тај начин заједно уз помоћ Министарства или ми помажући Министарство то растеретили и расподелили тако, да сваки има довољно зараде за опстанак.

То је прва замерка, а у исто време и први апел, који бих ја учинио на госп. Министра.

Затим, господо, има једно друго врло крупно питање. И то, господо, немојте сматрати да ја овде говорим као неки адвокат или заступник лекарског staleжа. Верујте ми, да ја у овом моменту имам

пред очима у истини само постигнуте резултате нашега лекарскога рада; дакле имам пред очима народно здравље, кад помињем резултате нашега лекарскога рада.

Велим, господо, има једно крупно питање које се протеже откад је закон донесен. А и по овоме што видим у садашњем буџету не може ни мене ни вас задовољити, јер је тешко да ће се то питање добро решити. То је питање *здравствених општина*. То је питање које сам ја имао пред очима и на уму, кад сам говорио о распоређивању лекарских снага у самој маси народа. Тај је закон донесен, ако се не вaram пре три године. (Глас: Пре две године.) Дакле пре две године. Али због буџетских немогућности с једне стране и због неорганизованости наших политичких општина с друге стране, тај закон није могао до сада да буде спроведен у живот. Он је спроведен само у неким крајевима, нарочито у северним крајевима, где већ још из раније постоје добро уређене политичке и здравствене општине, са здравственом службом. Али у већини у нашим јужним и југо-западним крајевима: у Босни и Херцеговини, у Јужној Србији па и у предатној Србији и Црној Гори није то питање још решено, није регулисано и то због тога у првом реду, што држава није могла ставити довољно материјалних средстава на располагање, да би се могле уредити политичке и здравствене општине. И колико ја познајем тај закон, једну трећину за издржавање мора да даде општина, једну трећину бановина, а једну трећину држава.

Ове године, ја знам и познато ми је старање Министарства да добије што већи кредит за остварење овога закона, велим, ове године имате кредит у висини од свега 200.000 динара као помоћ за организовање тих општина. Дакле видите, господо, с једне стране превелики број лекара, међу којима има много таквих, који немају од чега да живе, а с друге стране немогућност да им се даде егзистенција. Ви не можете послати човека да иде у народ, ако га не обезбедите са довољним средствима потребним за живот. Ја знам један случај у Сувој Реци близу границе Албаније, у оним кланцима испод Рожаја; тамо је постављен за лекара један Рус, по мојој препоруци, који је тамо отишао али се после неколико месеци натраг вратио. Кад сам га упитао зашто се вратио, одговорио је: »Нисам имао тамо стана. Ја сам 4 месеца становао у воденици и уз клепет воденичког камена вршио моје консултације, а и са друге стране можете мислити како ми је тамо било." Зато бих молио г. Министра социјалне политике и народног здравља, да најенергичније у споразуму са Министром унутрашњих послова учини све што је могуће, да се то здравствено питање уведе у живот, јер ћемо на тај начин не само запослити масу лекара, који су данас без хлеба, него ћемо и пружити стварну, организовану помоћ оном народу, бедном и голом у оним пасивним крајевима.

Господо, ја се морам да задржим још на једном питању. То је питање једнога закона, које су и господа, моји предговорници, донекле тангирали. То питање ја бих рекао, да је један тако рећи мост у Министарству између одељења социјалнога и здравственога; то је питање *социјалног осигурања радника*. О том се питању израђује нов закон, већ се одавно спрема материјал и уређује, али се дефинитивно, колико ја знам, није још приступи-

ло изради тога закона. И ја се бојим, да и овај закон, као и многи други закони, не би био једностран, бојим се да се он не би доносио без питања стручних људи. Зато бих молио са овога места господина Министра, да кад се буде тај закон израђивао, да позове у сарадњу и претставнике Лекарске коморе и Савеза лекарских комора, у колико улази здравствена служба у то питање, да она буде израђена од људи који та питања знају и који су стручњаци за та питања. Јер, господо, нека ме извини господин Министар и мој колега г. др. Миловановић, али ми имамо мало рђаво искуство са неким пројектима законским, који су доношени. Ви се сећате, како сам ја нападао и те како нападао господина Министра, кад је био на дневном реду онај пројекат о изменама и допунама о зубним лекарима, о специјалистима за болести уста и зуба и зубним техничарима. Сада је упућен Народној скупштини закон о сузбијању и лечењу заразних болести. И тај закон доношен је и израђен је без припита оног главног фактора, претставника сталешких организација. Јер, господо, између живота и кабинета, између науке и праксе у животу има велике разлике, и тек они људи, који ан мас у целој земљи стеку потребно искуство и проматрање и који проучавају прилике у пракси и животу, само савет тих људи у заједници са радом стручњака специјалиста несумњиво ће моћи задовољити све потребе и захтеве, који траже доношење таквог закона: закона каквог народно здравље у свима крајевима наше земље треба да има. Зато бих ја молио господина Министра, да он у будуће при доношењу свију закона, ако неће да нас много пита, а оно да нас бар позове на консултацију и саветовања, да не би имали неприлика. Јер у свима организацијама, где год постоје коморе, зна се како се у овим економским приликама и временима тешко бори и како је тешко одржати ону етику и онај морал, који је потребан, ако се хоће да се има позитивног успеха.

Ја ћу са овим завршити. Познавајући суштину ствари, ја хоћу да кажем господину Министру и његовим сарадницима пред вама свима ово: ми имамо довољно стручњака и само заједничком сарадњом Министарства, сталешких организација и наших стручњака-специјалиста, можемо донети законе и уредбе и све потребне прописе који ће одговарати и науци, и потребама и животу. (Одобравање).

Апелујући на г. Министра, да прихвати ове моје предлоге и напомене и молећи га пред Вама свима г.г. колеге, да их и усвоји и примени у будућем раду, ја изјављујем, да ћу гласати за предложени буџет Министарства социјалне политике и народног здравља.

Потпретседник Јован Алтипармаковић: Пошто је исцрпена листа говорника, закључујем претрес у појединостима и прелазимо на гласање. Молим г. известиоца да изволи прочитати партију 902.

Известилац др. Љубомир Томашић чита партију 902.

Потпретседник Јован Алтипармаковић: Господа која примају прочитану партију 902, нека изволе седети, а која не примају, нека изволе устати. (Сви седе.) Објављујем да је партија 902 примљена.

За овим је Сенат, гласајући седењем и устајањем о свакој појединој партији у смислу чл. 102 Устава и § 67 Закона о пословном реду у Сенату,

примио цео буџет расхода Раздела XV — Министарства социјалне политике и народног здравља, и то од партије 903 до закључно партије 977, а такође и предлог буџета расхода и прихода социјалних, болничких и хигијенских установа у ресору Министарства социјалне политике и народног здравља.

Потпретседник Јован Алтипармаковић: Тиме је буџет расхода и прихода Министарства социјалне политике и народног здравља примљен и у појединостима.

Изволите, господо, саслушати једно саопштење. Г. сенатор др. Шиловић са друговима поднео је Сенату предлог Закона о изменама и допунама Закона о државној трошарини. Предлажем да се овај законски предлог упути Финансијском одбору. Прима ли Сенат овај предлог? (Прима.) Према томе, овај ће се законски предлог упутити Финансијском одбору.

Прекидам седницу која ће се наставити данас у 17 часова.

Седница је прекинута у 13,30 часова.

Наставак седнице у 17 часова.

Претседник др. Анте Павелић: Настављамо седницу, господо. Ми ћемо заједно да расправљамо VIII Раздео — буџет Министарства финансија, XVII Раздео — Буџетски резервни кредити, буџет прихода државних и Финансијски закон. — Реч има г. Министар финансија.

Министар финансија др. Милорад Ђорђевић: Господо сенатори, Раздео који је г. Претседник поменуо — резервни буџетски кредити — долази у буџет сваке године аутоматски по одредбама чл. 27, 28 и 29 Закона о државном рачуноводству. То су три суме које све скупа износе у предлогу буџета за 1933/34 годину 25.000.000 дин. Од њих прва је намењена за повећање недовољно предвиђених расхода, друга за ситне неименоване потребе у позицијама које су превидене да се особено именују, а трећа за ванредне државне потребе, — оне које се по природи својој у предлогу буџета не могу да предвиде. Што се тиче предлога буџета Министарства финансија, бићу кратак, врло кратак, у жељи да би г.г. говорницима који би узели реч дао што више времена и да бих на крају претреса по потреби одговорно детаљније.

Основна карактеристика овога буџетскога предлога као и већине других је, да је рађен са максималним напорима штедње. Предлог буџета за Министарство финансија у 1933/34 износи 842.475.170 динара. Од те укупне суме на финансијску администрацију долази 303.207.958.— динара заједно са кредитима на ванредне расходе, на инвестиције потребне за оправку и преправку грађевина, које су предвиђене у буџету Министарства грађевина.

Други део буџета Министарства финансија — привредних предузећа — износи 539.267.212.— динара. Тај други део обухвата Управу државних монопола, Управу добара „Беле”, „Тополовац” и фабрику шећера на Чукарици.

Укупна сума буџета Министарства финансија мања је од буџета за 1932/33 годину за 110.426.473.— динара. Процент редукације расхода у овоме предлогу према буџету који је на снази је највећи. Природна је ствар да Министар финансија увек настојава да претходи примером и да у своме буџету покаже компресије. Буџет је мањи од свих буџета почев од 1924/25 године. Од буџета који је важио 1931/32 године мањи је за пуних 300.000.000.— динара, а од претходног буџета за 364.000.000.—

динара. Од буџета 1924/25 године, и ако он обухвата исте потребе и исти апарат, мањи је за 638.966.694.57 динара.

Оволики буџет за финансијску администрацију, за Управу државних монопола као велико разгранато државно предузеће, за добра „Беле” и „Тополовац”, за фабрику шећера на Чукарици, претставља заиста минимум потреба да би Министарство финансија са својим подручним институцијама одговорило у потпуности свима великим и многобројним задатцима.

Министарство финансија обухвата својом компетенцијом више разних струка: рачуноводно-благајничку, пореску, царинску, катастарску, буџетску, државно-правобранилачку, службу по државним дуговима, старање о државним добрима. Може се слободно рећи да све те струке чине онај основни мотор у нашем државном апарату, који — ако би стао — стао би и цео државни апарат. Он не сме стати, њему се морају пружити потребна средства да би функционисао сам и омогућио функционисање и целом другом апарату. Зато вас молим да тај предлог буџета изволите усвојити. (Одушељено одобравање).

Претседник др. Анте Павелић: Реч има као први говорник сенатор г. др. Јосип Шиловић.

Др. Јосип Шиловић: Већ сама реч Сенат јасно означаје задаћу и битност нашу. Ми смо највише законодавно тело, које се састоји од људи старијих; старијих, то значи да може и млад човек да буде старији, јер се у нашем језику зове човек старији онај, који је на челу; а може по годинама бити и млађи од својих млађих. Ја сам зато истакао, сасвим у духу нашег језика, да се Сенат састоји од људи старијих, што ће рећи људи искуснијих, људи на сваки начин и објективнијих, којима је задаћа као врховном законодавном телу, главна задаћа у томе да спречимо да Народна скупштина, која се састоји од људи млађих, који имају више обзира према моменталном мишљењу народа, својих изборника, морају и више да пазе на то што моментално траже изборници да не би — да задовоље моменталне жеље изборника — донели закон, који је на штету народа. Сенатори и Сенат састоји се од људи, који су неовисни и одоздо и одозго и који више не траже ништа ни од Владе ни од народа, и зато могу да објективно и у најважнијим питањима народа доносе своје одлуке. Сенат Краљевине Југославије до данас је задовољно овој својој основној задаћи у 99 случајева, у једном случају изневерио јој се. И у овом случају, где се Сенат изневерио овој својој основној задаћи и не мислећи на њу, прихватио је основу закона о укидању трошарине, коју је донела Народна скупштина, и нанео је ненадокнадиву штету своме народу. (Тако је).

Ја сам са петорицом другова, кад је био на расправи овај законски прјекат, молио и заклињао вас: одбијмо ову законску основу! — и тачно сам вам приказао чиме ће она и родити. Али, нажалост, ни у сну нисам мислио, да ће тако катастрофално деловати као што је деловала.

Господо, ми смо и у манама један народ и зато је ово укинуће трошарине једнако убитачно деловало од Триглава па до Вардара. Погледајте само сваки дан све наше новине и видећете страхоте до страхаота: да убија отац сина, син оца, жена мужа, муж жену, брат брата, дете родитеља и да се људи опијају и приликом крсног имена и на свадби и у

свим другим приликама. Чим је то урађено, господо, ја сам рекао да свака крчма, или, како се код нас у другом делу народа зове, кафана, има један улаз а четири излаза: један излаз на гробље, други у лудницу, трећи у казнени завод, а четврти у болницу. Или, како је један хигијеничар светскога гласа рекао, на свакој крчми требало би ставити натпис: »овде се продаје туберкулоза«, јер пијаница је апсолутно неотпоран и пада у туберкулозу.

Господо, ја ћу само навести један ужасан пример, јер сте све друге примере читали у новинама, који се догодни у Загребу. Радник, који има осморо деце, из дана у дан се опијао и једног дана, кад је дошао кући, жена му и мати дечија га прекори што је пијан, а он узме секиру и секиром располови својој жени а матери осморо деце главу, те деца остану на улици. Ето до чега је довело укинуће трошарине.

Финансијска наука учи нас да трошарина треба да се постави само на оне намирнице, које штетно делују на тело и дух човека, на намирнице које трују човека, — а ништа тако не трује човека као вино, пиво и ракија.

На још једну чињеницу хоћу да упозорим и владу и народ и вас. Белгиски краљ, кад сам био као државни изасланик на конгресу за заштиту деце у Бриселу, рекао ми је: »Господине професоре, Ви сте Југословени народ хероја; Ваш херонзам задивно је сав културни свет«. Пазимо, господо, ако укинуту трошарину на алкохол брзо поново не уведемо, ми ћемо бити дегенерици а не хероји. Свака капља алкохола, то је капља глупости и дегенерације код деце. Ако се трошењу алкохола не стаје на пут, ми ћемо за 10—20 година доживети то, да ће комисија за регрутовање на хиљаде младића одбијати за војску због дегенерације. На све ово треба да мислимо ми, који смо здрав и јак народ.

Сад, господо, да видимо какве је користи донело укинуће трошарине. Колико сам ја информиран, а мислим да сам добро информиран, јер сам и ја из виноградарског краја, ваљда је и другде тако, вино и ракија услед укинућа трошарине, нису ништа у погледу цена претрпели промене, цене нису поскочиле, него су на против пале. Ни виноградари ни шљивари од тога нису имали никакве користи. Мени је један велетрговац вина рекао: »Господине професоре ми имамо винограде у подрумима«. Значи да они имају водоведе у подрумима. Мој благопокојни брат био је четрдесет година морнар; и као иселеник он је долазио сваке пете шесте године кући, па како је заљубљен у све своје и све наше, он је волео и чашицу дрожђенке — ракије. Он је — да покаже Американцима, кад је једном пошао у Америку — једну стакленку од пола литара ракије понео собом. Кад се састао са Американцима, од којих је један био радник у творници шпирита, каже му: »Ево вам праве ракије! Права дрожђенка! Кушајте! Ви немате то у Америци!« Овај куша и каже: »Франо, дај ми ракију до сутра! Ја ћу ти донети ракију уметно направљену, која се ни за влас неће разликовати од ове, и ти ћеш држати, да је као и твоја.«

На ово, господо, није се мислило, кад се је стварао Закон о укинућу трошарине, да ће од њега имати користи само велики продуценти вина и великопродавци и продуценти шпирита, који се претвара у ракију.

А какву је на другим пољима корист донесло ово укинуће трошарине? Ви знате, да је шећер пре-

ко потребан за здравље човека, и ми смо укинули трошарину на отров, а морали смо је поставити на преко потребну животну намирницу за здравље нашег народа на шећер. (Узвици: Тако је!)

Молим вас, господо, ви знате, кад је Гете био на самрти, да су му задње речи биле: »Отворите прозор! Више светла!« А прича вам је грчка, да је Диоген становао у лагву, у бачви, и кад је Александар Велики дошао пред тај лагав и казао: »Дај, кажи ми, шта желиш, — даћу ти све!« — а он му је одговорио: »Ја желим само то, да ми се макнеш са светла!« А ми смо на светло ударили трошарину само у ту сврху, да се и даље трује народ! (Одобравање)

И, господо, последице тога видите: видите да то још јаче терети народ! Видите повишење земљарине. Према томе да може онај који пијанчује убијати се и тровати, а да за то не плаћа ништа, или мање, треба да онај трезан, честит наш земљорадник плаћа за 25% већу земљарину, да узмогне накупити мањак, који је неопходно потребан држави.

Како је то деловало на општине, знате. Како је то деловало на бановине, ево вам само два случаја из Савске бановине.

Савска бановина имала је болнице и градила нове болнице, које смо већ почели да градимо, док сам ја био баном Савске бановине. Она је имала прекрасне дечије домове, од којих онај у Загребу и онај у Цриквеници може да служи моделом на целом свету. Последица укинућа трошарине на вино и ракију била је, господо, да се морају затворити оба ова дома и да се затварају болнице, и сирочад се баца на улици и болесници се бацају на улицу!

Ето, то вам је резултат укинућа трошарине! (Узвици: Жалосно!)

Зато је моје мишљење, господо, и тридесет сенатора је са мном потписало предлог, да се трошарина снова uvede на вино и ракију. Онда нећемо имати ми, неће имати ни држава, ни бановине, ни народ неће имати неприлика, да покрије преке потребе, државне и бановинске, а људи ће се мање тровати и мање уништавати.

Зато пошто сам са тридесет сенатора поднео тај иницијативан предлог сенатора, ја сам уверен, господо, да ћете ви једнодушно на тај предлог пристати, јер се ради овде о добробити народа.

Молим Претседништво Сената, да овај предлог у наредном заседању донесе као хитан предлог на расправу.

Завршавам са изјавом, да ћу гласати за прорачун Министарства финансија. (Буран аплауз)

Претседник др. Анте Павелић: Реч има сенатор г. Спира Хаџи Ристић.

Спира Хаџи Ристић: У претресу буџета Министарства финансија ја ћу говорити о политици, коју сироводи самостална монополска управа у питању дувана. Морам унапред признати да се са овом политиком никада нисам слагао ни раније а ни сада. Монополска управа водила је а и сада води политику која је штетна за државни фиск а тако исто и за саме произвођаче. Она није могла одбранити државни фиск од свакодневних и многобројних кријумчарења дувана а код произвођача вршењем неправилног откупа дувана створила стално и латентно незадовољство.

У периоду од уједињења до данас констатујемо три фазе. Прва фаза су године кад је монопол-

ска управа за наше унутрашње потребе увозила дуван из иностранства, друга фаза, кад је форсирала производњу и трећа кад је темперирала исту. У првој фази давала је тешке милионе и то оне добре динаре за увезени дуван; у другој није успела да пласира вишак на страни, а у трећој изгубила главу, јер је нагомилала у својим магацинима огромне количине дувана. За свој неуспех она се сваке године регресира на рачун произвођача и тиме ствара незадовољство код четири стотине до пет стотина хиљада наших вредних и поштених земљорадника.

О првој фази нећу да говорим. Она је за монополску управу црна тачка, што бих сада рекао, црна пунктација у њеном раду.

Друга фаза су, господо, године када је на светским тржиштима владала одлична конјунктура за извоз и пласман дувана. У тим годинама, а оне трају све до 1929 године, нама конкурентске државе извозиле су годишње просечно и то: Грчка око 50 милиона килограма, Турска око 35 милиона килограма, Бугарска око 25 милиона килограма, а ми, Југославија, свега око 2 милиона килограма.

Наша производња у земљи била је 1924 године 33.669.134 кг., а то значи, господо, да смо ми земља дувана и да смо ми имали и да имамо услова да се са свакима конкурентом такмичимо и да са успехом можемо изаћи на светска тржишта оних земаља које увозе дуван.

Наш дувани специјално у Јужној Србији тракијскога су порекла, ароматични, са финим ткивом и лаким сагоревањем. Трагика и неуспех нашега извоза лежи у самом нашем систему. Док је код нас производња, прерада и извоз монополисан, докле у конкурентним државама видимо следеће системе: у Грчкој и Бугарској производња, прерада и трговина су слободни т.ј. систем бандерола, а у Турској прерада и продаја у земљи монополисана, а извоз дувана у листу потпуно је слободан, т.ј. мешовити систем.

Наш је систем, господо, досада дао негативне резултате, и ја смело тврдим, да ми са овим системом не можемо никада изаћи на светско тржиште и такмичити се са нашим конкурентима. Са законом о главном рачуноводству и са глемазном администрацијом Монополске управе не тргује се, господо!

Закон о монополу од 5 децембра 1931 године истина предвиђа слободну производњу дувана за извоз, али је по моме мишљењу учињена грешка, што је у закону условљено, да тај извоз могу вршити само организоване дуванске задруге. То моје гледиште деле и сви привредници на Југу и ми смо у једној претставци од 17 фебруара 1932 године наше гледиште овако образложили.

Дуван је монополски артикал у сваком погледу. Управа државних монопола одређује, где ће се и колико дувана засадити, пошто ће га од произвођача откупити, а пошто у земљи продати. Овај и овакав монопол по принципу ни у нормалним приликама не може произвођачу да конвенира, а није користан ни самој држави, јер док се произвођачу онемогућује да га произведе онолико, колико може да и прода по светским ценама, докле се државна корист од ове културе своди у главном на зараду дувана продатог у земљи; у место да се државни фиск осим тога користи и јаком пореском снагом произвођача и извозним таксама, и уносом страних девиза у земљу, чиме би се повећало покриће на-

шега динара као и актива нашег трговинског биланса. Истина је, да се Управа државних монопола бави продајом дувана и у иностранству, али су њени успеси на том пољу тако мали, да пружају довољно доказа, да држава не може да буде добар трговац. За то је досад увек тражена слободна производња дувана за извоз остављајући Монополској управи да се брине о општој контроли и о продаји дувана у земљи, од чега је држава досад једино и имала користи. Приватна иницијатива свакако не би дозволила да се за килограм сувог дувана добије мање него за килограм свежег спанаћа, каквих случајева при досадашњој дуванској политици било је много.

Први услов да се подигне рентабилитет производње дувана у Јужној Србији и у Краљевини лежи у измени дуванске политике на начин који је напред изложен. Када је завођен монопол дувана онда је то поред осталог правдано и околношћу да је обрада дувана на ниском ступњу и да ће се применом монополског начина обрада у сваком погледу побољшати. Међутим цела акција монополске управе сводила се до сада на избор земљишта подесног за културу дувана и на контролу криумчарења. Обрада и манипулација дувана остали су готово непромењени, дакле још увек на ниском ступњу. На производњи дувана она је мало радила а ту има још много да се уради почев од селекције семена па до начина сушења дуванског листа, које се и данас врши на најпримитивнији начин. Узаконењем слободне производње дувана за извоз ми верујемо да би се ова култура учинила рентабилном по произвођача, а корисном по државу; у толикој мери да би се у редовним приликама поволјним решењем само овога питања дошло до великог, ако не и потпуног благостања у Вардарској бановини. Ми тражимо дакле поволјно решење слободне производње дувана за извоз, јер тога још немамо. Законом о монополима од 5 децембра 1931 године оно нам није дато него само делимично. Ми разумемо, нарочито данас, везивање производње дувана за земљишта која су, не само за ову културу подесна, него која дају у исто време и најбоље дуване што их у земљи можемо да произведемо. Ово разумемо и поред тога што ми имамо много земљишта и ван овога реона, која су подесна за културу дувана. Исто нам је јасно и ограничење броја струкова, било да се ради о производњи за монопол или производњи за извоз. Схваћамо и центрацију дувана намењеног извозу, као и контролу коју има да врши монополска управа, али нам није јасно зашто је законодавац допуштајући слободну производњу дувана за извоз овај последњи везао само за задружну основу. Задружна основа нарочито у данашњим приликама није најзгоднија, те уз овај систем треба дозволити и незадружну слободну производњу дувана за извоз, ако се жели да уопште до извоза дође. Не ради се овде само о принципу слободне иницијативе, него и о бољој организацији извоза, о већој користи до које би и сељац дошао, и о остварењу законодавчеве замисли. Ми смо се раније питали како ће слободан извоз дувана доћи до јачег изражаја и посредством приватне иницијативе, а закон нама сада ево нуди једну тежу могућност извоза организацијом задругарства. Нека нам се не замери, али ми не верујемо данас у остварење ове законодавчеве замисли, то не дозвољавају терети које закон и овај посао натура задругама у погледу подизања магацина, откупа и манипулације

дувана, терети за које задруге неће имати новац, нити ће им ко тај новац авансирати. Због тога ће задруге бити неспособне и за изналагање пијаца и за пласирање дувана, и због тога ми остајемо на гледишту, да овај извоз до бољих прилика треба оставити и слободној иницијативи, јер ми сумњамо да ће се наћи и један сељак који ће се по озаконеном задружном систему јавити као произвођач за извоз. Под овим и оваквим условима за њега је боље да производи за монопол, јер је боље имати у руци ништа него ништа. Рескирати могу само посредни произвођачи, тј. варошани који се гајењем дувана баве узгредно, и који имају и других прихода за живот, али под овим условима то неће да чине ни они. У данашње време не осигурати добит сељаку који од ове културе живи и остављати га у неизвесности био би велики грех.

Зато се предлаже стављање ван снаге § 58; у погледу поглавља 6 (производња дувана за извоз) следеће измене и допуне Закона о државним монополима. Параграф 51. У реонима у којима је одобрена производња дувана за извоз, један исти садилац може садити дуван и за извоз и за Монополску управу. Одвајање дувана има се вршити после денчања по класма и то тако да дувана разних класа буде и за Монопол и за извоз.

Параграф 53. Садња дувана за извоз може се дозволити само у оним реонима, у којима садници дувана оснују задругу у циљу подизања заједничких магацина за дуван и трговину дуваном, или у којима се буде основало нарочито акционарско друштво за извоз дувана. Задруга може обухватити и више реона, док друштво за извоз дувана може бити само једно за целу државу.

Параграф 54 — четврта тачка — наређења овога закона у погледу магацина за смештај дувана важе и за друштво за извоз дувана.

Трећа фаза овога питања је период од 1930 године до данас када је конјунктура за пласман на страни најнеповољнија. Шта би требало у томе погледу учинити, видећете из ове две претставке које сам упутио 3 и 4 октобра 1932 године из Скопља г. Претседнику Краљевске владе и г. Министру финансија. Претставка упућена г. Министру финансија гласи: „Господине Министре. Приликом дебате буџета за 1932-33 годину у Финансијском одбору Сената била се повела између вас и мене дискусија о дуванској политици наше Монополске управе. Том приликом ви ми изјависте да намеравате приступити извесним изменама и по могућству ставити рад Монополске управе на комерцијалну базу. Ја не знам да ли сте у току ових месеци имали времена да се тим питањем позабавите. Међутим, ситуација која је сада наступила у начину трговања између држава, ствара погодан терен за измену наше дуванске политике. Уведени принцип да се за робу даје роба омогућује да у земљама увозницама дувана пласирамо неколико милиона килограма нашег дувана. А те земље увознице су следеће: Италија, Аустрија, Мађарска, Чехословачка, Немачка, Пољска, Енглеска, Француска у Европи, Америка и Египат у Африци. Све ове државе увозиле су из Јужне Србије за време турске управе велике количине дувана, о чему постоје и видни докази, а на име огромни експортни магацини у Куманову, Скопљу и Ђевђелији дуж вардарске железничке пруге. Од како је одмах после првог и другог ослобођења ових крајева извоз дувана или забрањен или моно-

полисан од стране наше Монополске управе, поменути државе врше набавке њима потребних дувана па и оних количина које су куповале у Повардарју, у Грчкој, Бугарској и Турској.

Колико се види из података наше спољне трговине, наша Монополска управа до сада је успела да извесну количину нашег дувана пласира једино у Пољској и Чехословачкој. Наш би се рад сада састојао у том, да обавежмо, па чак и приморамо, да и остале државе набављају извесну количину нашег дувана. Пошто ће ускоро отпочети преговори са Немачком, која нам је отказала трговински уговор, потребно би било, да приликом склапања новог уговора Немачка буде обавезана, да извесну количину дувана набави код нас. Ништа не смета што у Немачкој не постоји систем монопола, већ бандерола. Има начина да се њихове приватне фабрике натерају, да од нас купују дуван у листу.

Изгубљен је моменат, а сигурно се наши нису ни сетили, да приликом склапања допунског уговора са Италијом и ову обавезу за куповину нашег дувана. У Италији влада систем државног монопола, те је лакше издејствовати ову обавезу од италијанске владе. Али што није тада учињено, може се учинити сада приликом склапања клиринга са Италијом. Постепено моћи ће се и са осталим горе поменутим државама склопити потребне обавезе за куповину нашег дувана.

Ми смо у години 1924 имали бербу дувана преко 33 милиона килограма, а то значи да наша земља може да се равна у погледу културе дувана и са Бугарском и са Грчком и са Турском, чија култура у количини није много већа. Сматрам за потребно напоменути, да су у Грчкој само дувани око Сереза, Ксантија и Кавале, а у Турској око Смирне, а то је мала површина, бољег квалитета од нашег, тј. мекши су и ароматичнији. Остали дувани по њиховим другим пределима нису бољег квалитета од нашег. Специјално у Бугарској, која извози просечно око 25 милиона килограма годишње, сем предела око Цумаје, квалитет дувана је нижи од нашег, нарочито у равницама Дунава и Марице.

Да ли ће извоз и даље вршити Монополска управа, задруге или приватне конзорције, за сада је споредно питање. Главно је да ми осигурамо пласман на страни. Ово нам се хитно намеће и због овога: услед постојећег картела европских опиумских фабрика, које већ три године нуде сасвим ниске цене, ми смо са културом опиума готово престали. Како је опиум заузимао површину од око 14.000 хектара, ми смо сада принуђени, да и ту површину заменимо културом дувана. Под културом дувана ми имамо сада око 11.000 хектара. Ако и опиумских 14.000 хектара ставимо под културу дувана само у Вардарској бановини, имали би годишње око 20.000 килограма дувана тракијског порекла. Пошто су и дуван и опиум тропске биљке, дуванска зона потпуно се поклапа са опиумском зоном тј. преоријентација се лако врши и у једном и у другом правцу. Непробитачно би било, да опиумске њиве ставимо под културу житарица, које су нерентабилне и због малог приноса и због ниских цена.

У прилогу овог шаљем Вам препис писма, које сам јуче упутио господину Министру Претседнику. И оно има везе са предлогом, који Вам сада чиним.

Сада, господо, да вам прочитам писмо које је веома важно.

Писмо Г. Претседнику Владе ове је садржине:

»Господине Министре Претседниче, »Време« које излази у Београду у своме броју од 2. октобра 1932 г. донело је извештај свога дописника из Женеви о раду комисије за Европску Унију која је третирали и споразуме који су постигнути у Стреси. Том приликом делегати Грчке, Бугарске и Турске тражили су да се ти споразуми прошире и на дуван. Из накнадне изјаве коју је дао Г. Ерио у додатку резолуције унет је и проблем дувана који нарочито интересује три земље источне Европе: Турску, Грчку, и Бугарску, како се у извештају вели.

Међутим у питању дувана заинтересована је и наша земља а специјално Јужна Србија односно Вардарска бановина. Ми не само да производимо дуван за нашу домаћу потребу већ и за извоз. Берба из 1924 године дала у земљи преко 33.000.000 кг. дувана а то значи да култура дувана код нас може да се приближно равна култури у Бугарској, Грчкој и Турској. Што је култура дувана од те године код нас опала и свела се од прилике на 17 милиона кг. узрок је дуванска политика наше монополске управе, а не непогодност наше земље и климе или нестручност и неспособност наших произвођача.

Кад се има у виду да услед ниских цена које се добијају од европских картелисаних фабрика, са културом опиума морамо престати, нама се специјално у Вардарској бановини намеће дужност да земљиште које је било под културом опиума заменимо културом дувана. Под културом опиума имали смо 14.000 хектара а култура дувана врши се на око 11.000 хектара. Према томе, ових 14.000 хектара остају празни и једино се културом дувана могу заменити, сѐм ако и њих не засејемо житарицама. Опиумска зона је истовремено и дуванска зона и непробитачно би било да ову погодну зону за индустријске биљке претворимо у житарску која би у томе случају економски јако ослабила становништво које у тој зони живи и због малог приноса и ниске цене.

Због свега овога потребно је да наша делегација у Женеви настане да се у проблему дувана поред Турске, Грчке и Бугарске уврсти и наша земља.

По питању дувана ја сам за конгрес привредника 1927 год. био израдио један реферат чији вам један примерак у прилогу овог писма шаљем.

Изволите примити, Господине Министре Претседниче, уверење итд.»

Сада, господо, прелазим на једно актуелно питање, а то је откуп дувана који је извршен ове године а који се односи на бербу 1932 године.

Прошле године на територији Вардарске бановине производњом дувана бавило се 40.108 произвођача, то значи 200.000 душа.

У производњи дувана однос је овакав: Јужна Србија учествује са 50%, Херцеговина са 20%, Војводина са 11%, Далмација са 7%, Северна Србија са 5%, Босна са 2% и Зета са 1%. Према томе, у целој нашој земљи се бавило културом дувана око 400.000 душа. Питање, дакле, за нас није само привредно већ и социјално јер земљорадници не само појединих села већ и читавих срезова баве се искључиво културом дувана.

Основна је грешка нарочито код монополских меродавних фактора па и код саме Краљевске владе

што се сматра да монопол дувана има само фискални карактер тј. да је то установа која треба да даје држави само приходе. Такав карактер она би имала само у том случају, кад би се она ограничила само на продају готовог дувана, било крижаног или у цигаретама. Али пошто је код нас монополисана производња, прерада и извоз, монопол дувана има поред фискалног и привредни карактер. Као установа фискалног карактера она може и треба да експлоатише потрошача до максимума. Уживање је порок, а порок трпи све. Међутим као установа привредног карактера она не сме да експлоатише ни произвођача ни радника, већ је дужна да и једноме и другоме осигура минимум егзистенције. Док се за раднике које употребљава у магацинима за манипулацију и у својим фабрикама за прераду дувана монопол држи овог принципа, докле произвођаче експлоатише и не осигурава им ни минимум егзистенције. Од сађења, до предаје, произвођачи су дужни да дуван на време окопају, опраше, оберу лишће, здену и осуше и скалупе и оденче. Они морају каква год била година, добра или рђава, какви год били дувани, градобитни или болесни, да их све среде и предаду монополској станици. Никакав ризик монопол не сноси; сав ризик пада на терет произвођача. Једина гаранција произвођачу је у томе што ће му дуван бити откупљен и то по ценама које се пре садње објављују а при откупу не примењују.

И у самом Закону о државним монополима виде се клице овог експлоатисања. § 40 предвиђа при откупу одбијање од његове тежине извесног процента на име будућег ферментисања код ситнолисног мањи а код крупнолисног већи. Уведена је стална пракса 10% и за једне и за друге. Фабрике па и приватни никад не купују производе са одбитком на будућу ферментацију као што је случај са грожом или другим производом, већ их купују онако како их је Бог дао. § 46 предвиђено је да ће се од садноца наплаћивати за подмирење издатака око откупа 0.30 динара од килограма откупљеног дувана. Зашто да овај трошак сноси само произвођач. Право је да и монопол учествује у томе трошку. Он је купац а произвођач продавац. Кад се то цифарски узме онда изгледа овако: Ове године било је код нас 10 милиона килограма дувана. Више пута има и много више. Узмимо 20 милиона килограма по 30 пара, то је 6 милиона динара, а комисије не коштају 6 милиона. Узмите рецимо овакав случај: један произвођач, који доноси 1000 кг. дувана, он треба да плати 300 динара, а 1000 кг. дувана то је 30 бала, — и преглед тих 30 бала врши се у року највише од пола сата, па зар произвођач да плати за преглед и процену, за то кратко време, 300 динара? Мени та сума, за откупне комисије, од 6 мил. динара, изгледа велика. На територији Јужне Србије има 14 монополских станица, а то значи да на тој територији има 14 комисија са 28 органа и 14 повереника. Ту рачуницу ја не могу да разумем. Зашто да се од произвођача наплаћује тако велики проценат и то само од њих 0.30 по килограму.

Врхунац експлоатације произвођача огледа се у непримењивању, приликом откупа, објављених цена и неучествовању у добити коју има монопол од извезеног дувана у листу. Монополска управа продавала је килограм дувана у листу на страни од 1924 год. просечно по 42 динара, а прошле године по 43.70 динара. Ово се види из званичних пода-

така, јер је за прво полугође 1932 год. извезено у Пољску и Чехословачку 3,489.401 кгр. дувана у листу, за суму од 152,721.224 динара. Од извезеног дувана, до краја прошле године, монополска управа добила је 274 милиона динара. Ово је највећи извоз који је монопол забележио у својим анализима.

Просечна цена, по којој је од марта 1924 год. откупљиван дуван од произвођача, износи, по самом признању г. Министра финансија, 13—14 динара. Како је нама познато да за извоз трошкови око манипулације не износе више од 3 динара по кгр., ја пристајем да буду и 5, јасно се види колику зараду остварује монопол на рачун произвођача и то бесправно. Г. сенатор др. Франгеш у Финансијском одбору замерао је г. Министру трговине и индустрије што дозвољава да Привилеговано извозничко друштво за извоз земаљских производа ради *à la baisse* и тиме штети интересе произвођача. Оно има права, наставио је г. др. Франгеш, да зарачунава своје трошкове у виду једне врсте комисиона и ништа више. Ово што важи за једну привилеговану приватну установу, требало би да важи и за монополску установу која је државна установа. Кад монополску управу кошта један килограм дувана намењен за извоз максимум 18 динара, нека буде и 20, она нема права, да на томе извозу зарађује по 20 и 22 динара по килограму. (Министар финансија др. М. Ђорђевић: То није тачно!)

У заради прерађеног дувана у унутрашњем и спољнем промету произвођачи не могу учествовати, али у извозу дувана у листу могу и треба да учествују јер је овде монополска управа у истом положају, у коме се налази и Привилеговано друштво за извоз земаљских производа.

Монополска управа за производњу 1932 године објавила је цене, које су у нижим класама снижене са 45%, а у вишим са 10% према ценама, које су важиле за производњу у 1931 години. Није било никаквог оправданог разлога, да се изврши овако осетно снижење. Цене прерађевина, које се троше у земљи, остале су исте, а дуван у листу који је извезен у 1931 и 1932 години продат је по истој цени од дин. 43,70 по килограму.

Ове године извршено је још јаче снижење цена у нижим класама.

Господин Министар финансија у своме експозеу у Народној скупштини нарочито је нагласио, да се сада на страни тражи дуван нижих класа и квалитета. Ова изјава г. Министра стоји у опречности с оним што ради Монополска управа. Ако се траже ниже класе и нижи квалитети, онда је логично да је требало смањити цене виших класа, а не нижих. Требало је фаворизирати производњу дувана нижег квалитета на равничким теренима. Међутим и прошле године и ове године Монополска управа забрањује гајење давана на равничким теренима дуж Вардара, већ тера културу на брдске, падинске и таласасте терене, који су погодни једино за производњу ситнолисних, ароматичних, финих дувана.

Према објави, коју издаје Монополска управа сваке године, категорије се деле по теренима и класе по квалитету дувана. По самој дефиницији, дувани, који се гаје на брдским и падинским теренима, припадају првој категорији, на таласастим другој, а на равничким трећој категорији.

Како је извршен откуп дувана бербе из прошле године, видећете из претставке, која је поднета

г. Министру финансија 28 фебруара ове године од стране сенатора и народних посланика Вардарске бановине. Та претставка гласи:

„Откуп дувана у Вардарској бановини завршен је. Према аутентичним податцима и писменим и усменим којим располажемо, монополски откупни органи не само да нису поступали према одредбама Закона о монополу и Правилника о његовом извршењу већ нису примењивали и јасне одредбе постојеће објаве за производњу дувана за 1932 год., односно категорисања и класифицирања произведеног дувана. Док је у објави јасно и прецизно назначено, који су дувани I, II, и III категорије, монополски откупни органи у циљу да дуван откупе по што нижој цени, дуване из I и II категорије откупљивали су као дуване из III категорије и тиме нанели огромну штету произвођачима. Дувани у смислу саме објаве који се гаје на брдским и падинским теренима припадају I категорији, они на таласастим II категорији а равнички на јаким наводњавим теренима III категорији. Овакво се категорисање врши искључиво зато што принос у квантитету зависи од самог терена. Док један хектар засађеног дувана на брдском терену даје принос максимум 500 килограма, на таласастом 700 килограма, тај исти дуван засађен на равничком терену који се наводњава достиже у приносу по хектару од 1.500 до 2.000 килограма. Поред тога не треба заборавити да и квалитативно дувани из I и II категорије јако се разликују од дувана из III категорије. Док су дувани из I и II категорије ароматични и меки са финим ткивом, дотле су дувани из III категорије опори и кабасти и чешће неароматични. Ово се огледа и у самим ценама јер док се последња класа плативог шкарта из I и II категорије плаћа по 6 и 5 динара, плативи шкарт из III категорије плаћа се по 2 динара. Ова се разлика спроводи у свима класама и нижим и вишим.

Монополски органи ове године не само да су целокупну бербу бацили у ниже класе већ су је готово у свима срезовима одређивали у III категорију, са врло малим изузетком у I и II категорију.

Незадовољство код произвођача јавља се не за то што би хтели да експлоатишу Монопол, већ што су при откупу видели и осетили да се монополски органи не држе Закона, Правилника и објаве и да су их својим неправилним радом оштетили и узели им дуване готово у бесцење.

Ми смо још у почетку откупа скренули пажњу Монополској управи на неправилан рад монополских органа и тражили да се при откупу држе издате објаве о производњи дувана. И ако нам је обећано да ће се у томе смислу издати потребна наређења монополским органима, са жалосну констатујемо да од свега тога обећања није било ништа и да су монополски органи завршили откуп под тако ниским ценама да су произвођачи дувана доведени у тежак и готово безизлазан положај.

Неминовно се намеће ревизија извршеног откупа а она се може лако извести јер се дувани сада налазе у магацинима монополских станица а не код произвођача. Са једном савесном, беспристрасном ревизијом утврдиће се истинитост наших навода и оправданост захтева произвођача.

Ако се пак ма из којих разлога не жели ревизија онда се намеће дужност вама, господине Министре, да нађете пута и начина да се неправда ко-

ја је ове године учињена произвођачима поправи тиме што би произвођачи добили за своје дуване цену која одговара и категорији и класи. Ово се може извршити на два начина: или утврђивањем категорија према теренима на којима су дувани били засађени или давањем једног накнадног глобалног додатка којим би се у неколико поправило овако неправедно категорисање и класифицирање дувана. Са монополском управом или без ње, потребно је дати задовољење произвођачима који су неправедно оштећени и тиме у неколико уклонити оправдано незадовољство код 200.0000 душа у Вардарској бановини којима је једино средство за живот производња дувана.

Не улазећи дубље у аргументисање оправданих захтева произвођача ми вас молимо, господине Министре, да у интересу правде и више државне политике, настанете да се овој нашој претставци удовољи јер је она у свему оправдана и на закону основана.

Ми се надамо да нећете дозволити да ово витално питање Вардарске бановине буде предмет нарочите дискусије било у Скупштини било у Сенату. — А пошто г. Министар није поступио онда је дошло до ове дебате.

Господин Министар финансија на основу извештаја Монополске управе сматра да је откуп извршен правилно и да су наши наводи нетачни. Он наиме тврди, да је у трећу категорију ушло свега 36%, а да је остатак ушао у прву и другу категорију. Међутим, кад сравнимо ове проценте са процентима који се утврђују из званичних обрачуна монополских станица, види се, да смо далеко од правог стања ствари. Ја имам при руци оригиналне обрачуна са неколико села, Среза скопског. Сва су ова села брдска, са теренима брдским, падинским или таласастим т. ј. са дуванима из I и II категорије. А ево какве су категорије добили дувана из ових села.

Село Вртекица Срез скопски број признанице 454 од 17. јануара 1933 год. Цела берба од 162 кг. бачена у III категорију.

Број признанице 768 од 4. II. 1933. — 354 кг. у III, а 280 кг. у II категорију.

Село Батинце — број признанице 771 од 7. II. 1933 г. 776 кг. у III, а 260 у II категорију.

Село Студеничани — број признанице 79 од 28. XII. 1933 г. 572 кг. у III, а 80 у II категорију.

Село Страхојаница број признанице 576 од 23 I. 1933 г. 1208 кг. у III, а 141 у II категорију.

Село Рашче — број признанице 942 од 30. I. 1933 г. — 203 кг. у III, а II категорије нема.

Село Добри До — број признанице 221 од 4. I. 1933 г. 173 кг. у III, а 13 у II категорију. Број признанице 102 од 2. I. 1933 г. 250 кг. у III, а 58 кг. у II категорију.

Ово важи, господо, и за муслиманска села као и за наша српска, тако да монополска управа у том погледу је јединствена.

Па и из самог једног прегледа који је израђен од стране Монополске управе и који ми је предао лично г. Министар финансија утврђује се тачност мојих навода. Преглед се односи на два села Студеничани и Батинце Среза скопског како је вршен по категоријама откуп дувана у 1930, 1931 и 1932 години. Према овом прегледу Студеничани имало је 1930 године 10%, а 1931 године 0,9%, а у 1932 16,3% дувана III категорије. Са селом Батинци имамо

још јаснију слику. У 1930 години било је 2. 1%, у 1931 години 0.8%, а у 1932 години 20.1% у трећој категорији. Ваљда ове њиве нису сишле у равницу поред Вардара да буду окатегорисане у трећу категорију. Из ових обрачуна види се да је у III категорију ушло 70% па 100% од целокупне бербе. О првој категорији нема ни помена.

Потпретседник др. Фран Новак: Господине сенаторе, имајте у виду да је већ прошло време колико по Пословнику имате права да говорите.

Спира Хаџи Ристић (наставља): Ето, господо, зашто смо тражили ревизију извршеног откупа дувана и зашто сматрамо да је произвођач незаконито, неправилно и неправедно оштећен. Са оваквим категорисањем и класифицирањем дувана, монополска управа откупила је дуван донста у бесцење.

Ја ћу, господо, гласати за овај буџет јер сам уверен да ће господин Министар финансија поправити учињену неправду произвођачима у целој земљи и упутити Монополску управу да се у откуп дувана држи закона и правилника па и саме објаве коју је прошле године за производњу дувана издала. Тиме сам завршио. (Одобравање).

Потпретседник др. Фран Новак: Има реч сенатор господин др. Станко Шверљуга.

Др. Станко Шверљуга: Господо сенатори, жалим што ћу вас и ја заморити мало са монополским питањем, али пошто је моје гледање на ову ствар мало друкчије, него ли г. Хаџи Ристића, то мислим да неће бити потпуно без интереса да ме саслушате.

Сав велики значај наших државних монопола огледа се не толико у томе што на њима почива скоро сав наш државни кредит у иностранству, него се још боље може освјетлити следећим фактима:

1.) Од укупних опћих државних расхода према првобитном нередуцираном буџету за год. 1931/32 (8.500,000.000.—) монополски вишкови покривају више него једну петину т. ј. 1,840.000.000 динара или 22%.

2.) Сва остала државна привредна предузећа дају вишкова само 481,000.000.—

3.) Сви непосредни порези дају једва нешто више (2.100,000.000.—) а све врсте посредних пореза не дају ни два пута толико (3.540,000.000.—)

4.) Монополски предмети духан и цигаретни папир јесу, или би могли да буду врло важни предмети наше извозне трговине.

И у овогодишњем предлогу буџета предвиђено је, да ће монополски вишкови (1.606,000.000.—) покрити преко 22% опћих државних расхода!

Разумљиво је стога, да Народно претставништво мора томе проблему посветити нарочиту пажњу. Из самих службених објава Монополске управе и јавних публикација задњег времена у дневној и стручној штампи констатује се једна појава, која нас све мора забринути у највећој мери и која свим јавним факторима императивно налаже да се то велико зло, та велика опасност што прије уклони. Приходи државних монопола, један од стожера државних финансија, почели су рапидно да опадају. Сам духан за првих 10 месеци ове године подбацио је, чак према редуцираном буџету, за 273 милиона динара.

Господо, прије него ли бих ишао у детаљно испитивање наших монопола, желим констатовати

и признати, да се Монополска управа и њени органи озбиљно труде да доскоче тој опасности. Међутим има ствари, у којима би се могло очекивати, да ће Монополска управа бити активнија и енергичнија. Моја ће критика бити добронамерна, а желео бих да буде и конструктивна и да што прије доведе до тога, да се ово катастрофално опадање прихода не само заустави, него да се приходи и повећају.

Господо, монополски приходи су она врста државних дажбина, коју Министар финансија најлакше наплаћује, са најмање трошка и апарата и са најмање протеста са стране пореског обвезаника. Треба знати, да сваки динар монополских расхода може дати, па да је и давао, скоро пет динара прихода! Стога ће вам бити појмљиво, ако кажем да ни Народно претставништво ни г. Министар финансија не треба да буду сувише тесногруди код вотирања извесних кредита, који су потребни за санацију и унапређење државних монопола, а нарочито нашег главног монопола — духанскога.

Господо, духан је биљка, од које готово зависи опстанак и напредак двију наших бановина, Вардарске и Приморске, а у приличној мери и Зетске. Духан је биљка, која би могла сваког дана у домаћој продаји да даде по један милион више прихода, а по један милион дневно могли би привући из иностранства. Има стручњака, који тврде и доказују, да би се из ова два извора дало паче и више извући.

Господо сенатори, у чему се заправо састоји монопол духана? У томе, да само држава и нико осим ње, не сме и не може продавати духан. На жалост морам констатовати једну жалосну чињеницу, да наша држава данас де факто нема више монопола у својим рукама, она га је тако рећи поделила са — кријумчарима! Треба само читати и пратити периодичне извештаје, које издаје сама Управа монопола или оне, који се објављују са њеним знањем, па ће се о том моћи тачно извести.

Господо, у нашој земљи по закону нико не сме пушити духан који није стављен у промет од стране Монополске управе. Одмах се ставља питање колика се количина духана попуши у нашој држави годишње просечно по глави становника. То није код нас објављено, али се зна колико монополске режије у суседним земљама годишње продају на једног становника. Тако на пример према податцима за годину 1930 продано је на једног становника у Чехословачкој 1.600 грама, у Аустрији 1.580 гм., у Француској 1.430 гм., у Мађарској — која је по количини, и ако не по квалитету, већи произвођач дувана него ми — 1.340 гм.

Мислите ли, господо, да наш народ по глави мање пуши него што се пуши у овим пре наведеним земљама? Ја мислим да не пуши мање. У мојим даљим излагањима нећу оперисати са потрошњом дувана од 1.500 гм. на главу, него ћу бити опрезан и казати да се код нас свакако може узети као реална чињеница то, да потрошња духана у нашој земљи по глави износи од прилике 2/3 онога, што се троши у суседним државама т. ј. 1.000 грама. Пошто становништво наше земље износи 14 милиона душа, то би годишње требало потрошити монополског дувана око 14 милиона кг. Међутим из публикација Управе монопола излази, да смо и у најбољим годинама једва постигли око 10 и по милиона кг. А у прошлој години спала је

та продаја на једва 7 и по милиона кг.! Стога је мислим оправдана моја тврдња, да је држава свој монопол продаје духана поделила са кријумчарима. Ја не бих хтео да идем тако далеко па да тврдим, да се у нашој земљи попуши око 7 милиона кг. немонополског духана. Међутим већ горе поменути службени подаци показују, да је за задње три године потрошња духана пала за пуна 3 милиона кг. За државу је колосално штетна последица већ и то, ако се попуши само 2—3 милиона кг. немонополског духана, јер кад се знаде, да Управа монопола продаје духан по просечној цени од 180 дин., онда то пушење од 2—3 милиона кг. немонополског духана претставља за државу ефективни годишњи губитак од 360—540 милиона динара.

Надаље треба имати на уму, да је у најтеснијој вези са Монополом духана и монопол цигаретног папира, код којег морамо такође констатовати рапидно опадање. До пре три године износили су приходи тога монопола годишње око 140 милиона динара, међутим за првих 10 месеци ове године изнесе свега око 40 милиона и једва да ће до краја буџетске ове године моћи дати 45 до 50 милиона динара, што значи један испад од 90 милиона динара за једну годину дана. Дакле, за духан и за цигаретни папир само у овој буџетској години биће према прошлој губитак од 350 милиона динара или по један милион сваког дана, а то је, господо, цифра која нас мора забринути и која нам налаже да озбиљно проучимо разлоге великог опадања монополских прихода.

Обично се тврди да су разлози томе опадању економска криза и кријумчарење. Ја мислим, да је економска криза мањи разлог. Истина је, да имаде пушача који су због кризе оставили пушење, или ограничили потрошњу, или прешли на јевтиније врсте. Но с друге стране услед пораста становништва прилазе нови пушачи. Главни али разлог том опадању прихода ја налазим у недовољном примењивању монополског закона и у неким мјерама саме монополске управе.

Зашто се кријумчарење у толико страшној мери развило? Разлог је у томе, што још увјек није нађено средство да се сваки у нашој земљи произведени килограм духана преда монополској управи на прераду. Значи, да се не полаже довољна пажња на то, да сваки садник буде тачно задужен са својим духаном још у зеленом, а онда и у обраном стању. Ја се бојим, да се не посвећује довољно пажње тачном утврђивању количине и тежине засађеног односно обраног духана код приближно 60 до 70.000 садница, па се стога дешава да произвођач имаде могућности да не предаје сав духан монополу и да може задржати приличне количине духана и то онога највиших и најбољих класа. У томе је узрок кријумчарења духана. Отуда настају толики стотиљунски губитци за државну касу. Разлог је дакле толикој штети по државне финансије — недовољна контрола! Стога је моје мишљење, да су и Краљевска влада и Народно претставништво погрешили, када су већ раније редуцирали број особља финансијске контроле. Не смањити, него повећати га треба, па макар то повукло за државну касу један нови издатак од 20 до 30 милијуна динара, јер би се том сумом издатом за појачану контролу могло постићи повећање прихода од неколико стотина милијуна динара. Треба нагласити још једанпут, да без тачног заду-

жења сваког сациоца, нема право лијека кријумчарењу. Против овако штетног непријатеља државних прихода мора се повести прави крстарски рат, а тај се може успјешно водити само са повећаним бројем особља финансијске контроле.

Но имаде још један врло важан разлог, зашто држава од продаје духана не добија онолико колико би могла. Ја тај други разлог налазим у томе што данашња организација и данашњи начин продаје духана не одговара у пуној мери данашњим приликама и потребама. Ма да у цијелој земљи имаде око 35 хиљада малопродаваца духана, ипак та продајна организација није тако развијена као што би требало. Према изјави саме Монополске управе имаде у земљи приличан број опћина и насеља, у којима нема ни једне монополске малопродаваонице духана. Читави предели су у том погледу права монополска пустиња, у којој нема ни једне оазе. Ја знадем, да Монополска управа чини напоре да свуда отвори своје продаваонице, но изгледа, да су бар за сада криумчари јачи од ње. Међутим народ у тим опћинама пуши, можда и више, али пуши криумчарски духан. Наша Монополска управа неће успјети да свуда отвори своје продаваоне, док не подузме донста целисходне мере за контролу садње и предаје духана и док не буде боље плаћала и сациоце духана и своје малопродавце. Данашње откупне цене у многоме терају сациоце на криумчарење. А данашње ниске провизије малопродаваца, које су ниже него у свима суседним земљама исто су тако један од најважнијих разлога стагнације у продаји духанских прерађевина. Повећањем провизије продаваоцима створити ће Монополска управа себи најбоље помоћнике и у сузбијању криумчарења. Жртве, допринесене у ту сврху, неће бити превелике. Даљни важан разлог за подбацавање прихода духанских лежи у томе што се Монополска управа никако не може одлучити, да бар у некој форми уведе и кредитирање закупаца и малопродавача духана. Нови монополски закон, додуше, даје за то законску могућност, но Управа је није искористила, него је недавно приликом лицитације за закуп велепродаје духана за идуће двије године укинула и оно бар до сада постојеће, кредитирање велезакупаца путем привремених стоваришта. Не могу да схватим, да баш код продаје духана не би могло да не буде кредитирања. Имадемо га код царина и код трошарина, па чак и код разних пореза имаде почека. Имаде и других држава као што су на пример Француска и Аустрија, које су већ увеле кредитирање и то са добрим успехом. Несумњиво је да се увођењем кредитирања, разуме се уз гаранције, може излијечити једно од великих монополских зала тј. недовољно снабдевање малопродавача. Јер, господо, немојте заборавити, да оно што се данас не попусти, то се никад више не може надокнадити! Кредитовањем постигло би се то, да сваки купац и малопродавац буде увјек довољно снабдевен свим духанским прерађевинама. Сигурно је да би се кредитирањем могла повећати продаја духана барем за 5 до 10% што би значило изражено у новцу већи приход од 100 до 200 милијуна динара годишње. Изглед на ово повећање прихода од бољег снабдевања путем кредитовања налаже дужност што прије приступити ријешавању тог горућег питања.

Кад већ говорим о продаји духана у земљи,

морам да напоменем да ми све изгледа, да и сам данашњи начин велепродаје духана није најсретнији за државну касу. Велепродаја духана издаје се код нас под закуп путем јавне лицитације. Закупни рок траје свега две године. Цела земља је подељена на 316 продајних рејона са продајним стовариштима у 417 места. Издавање путем лицитације на толико велики број рејона има то преимућство, што и мањи капитали могу учествовати у лицитацијама, што може да буде по некад корисно али често пута је и штетно по монополске интересе. Пре свега сувише кратак рок од две године закупцу не дозвољава да за кратко вријеме нити може нити сме да у тај посао уложи веће суме за инвестиције и за развијање продаје. Друга незгода је у томе, да код лицитација често одлучује — једна пара; и уместо ранијег закупца, који је већ годинама радио тај посао, долази новајлија, и то само због тога, што је био за неку безначајну пару јефтинији. Штета коју монопол трпи због тих новајлија, већа је него добит, коју му они обећају својим новим незнатно нижим процентом. Често пута су закупци и слаби са капиталом, па им стоваришта нису довољно снабдевана. Монополска управа додуше кажњава их због тога, али све те казне не могу надокнадити ону већу штету, коју Монопол трпи због непродаје. Распарчаност продаје на толико малих рејона са различитим процентом, пружа и опасне могућности, да се закупци рејона са мањом провизијом снабдевају преко оближњих рејона, у којима је проценат провизије већи; а штету увек сноси Монопол.

Морам да се још једанпут вратим на кријумчарење и да том приликом наведем можда најбитнији и најглавнији разлог толиком и таквом кријумчарењу, а то је откупна цијена, начин откупа и класификација. Из кругова сациоца чују се жалбе на откупну цијену, те жалбе нису биле увек оправдане, или бар не у цјелини, међутим по мом увјерењу приговори откупу духана прошле године доста су оправдани, и ја молим господина Министра финансија, да изволи накнадно тај поступак провјерити и надам се, да ће доћи до истог закључка. Цијере које овде наводим нисам могао провјерити али су ми саопштене са разних страна од интересата из Јужне Србије и Херцеговине, изнесене су у јавности и ти се податци прилично покривају и према томе држим, да су близу истини.

У Јужној Србији откупљено је ове године 9,600.000 кг. напрема 11 милиона кг. прошле године, а откупна цијена износила је просјечно бруто око 10 динара. У Херцеговини откупљено је око 3 мил. и 250.000 кгр. са просјечно бруто цијеном цирка 8,50 динара напрема 21,50 у години 1929, 16 динара у 1930 и 11 динара у години 1931. Дакле, од године 1929 до 1932 откупна цијена пала је у Херцеговини за преко 13 динара по килограму. Од тих ниских цијена одбијају се још разни одбитци, који су и прије постојали, а сада је дошло и ново тј. осигурање од града. Далеко сам од тога, да бих критиковао осигурање као такво, оно је нужно и потребно, али ми се чини, да је систем којим се то присилно и облигаторно осигурање проводи, погрешан. Имаде случајева где одбитак, дакле премија, износи до 18% чисте вриједности духана. Дакле један немогућ проценат.

Господо сенатори, и мени је познато, да су без изнимке сви пољопривредни производи у овим зад-

њим тешким годинама пали у цијени, пак би иста судбина морала по логици стићи и духан. Међутим ово би било тачно и морало би се уважити само онда, ако би се духан трговао у слободној конкуренцији, као и житарице. Међутим духан који имаде само једног купца, који силом свог положаја диктује цијену код купње, а истодобно је једини продавац духанских прерађевина, који као такав диктује и цијене пушачу консументу. Ми пак то знамо, да продајне цијене готовом продукту у временском размаку у којем говоримо нису пале него су чак и повишене. Стога ја мислим, да је апсолутно потребно, да се откупне цијене поправе, да се врате на прошлогодишње.

Коначно желим рећи још нешто о нашој производњи духана за извоз. По новом монополском закону Монополска управа нема искључивог монопола извоза, али у ствари практички, она га још увијек има. У закону је предвиђено, да се извоз духана повјерава задругама садиоца духана, али тиме да нитко, ко сади духан за извоз, не може у исто вријеме садити и духан за монополску управу. И према томе још за дуги низ година практички извоз духана остаће у рукама монополске управе, док се не изграде задружне организације за прераду и извоз духана. Важно је дакле стога видети да ли она томе извозу посвећује довољно пажње. Ако успоредимо цифре извоза суседних произвођачких земаља са цифром нашега извоза, видети ћемо да је он минималан. Признајем да су учињени напори како би се тај извоз повећао, па и у задњим годинама продато је нешто више духана у Чешку и Пољску, али ја мислим да би требало учинити веће напоре и рачунам да резултати неће изостати. Нарочито данас мислим да је погодан моменат за то и треба енергично настати на том, да све оне земље, у које је наш извоз пасиван, узму више нашег духана него што су то до сад чиниле.

Познато ми је, да су неке друге произвођачке земље, чије поруцбине су биле неопходно нужне за разне државне потребе, плаћале духаном. Мислим да би и ми могли у том правцу постићи добре резултате. С тим у вези желим споменути, да се код тог извозног посла Монополска управа нема водити циљевима добитка на извозу, јер њезина добит има да буде у домаћој потрошњи, док фаворизовањем извоза има да јача привредну снагу и поправља пасивитет нашег трговинског биланса. Већ тим што би се могло од нашег произвођача откупити неколико милиона килограма духана више, учинило би се много, а нарочито би престале оне мјере, које је Монополска управа за овогодишњу кампању предвидела, а то је ограничење и снижење садње духана. Ако, господо сенатори, учите оно што сам прије споменуо о мизерним откупним цијенама и сада о снижењу броја струкова, видети ћете да се произвођачке покрајине, а нарочито Херцеговина и Јужна Србија приближују још тежим и горим приликама него ли су тамо владале до данас.

Морам казати још коју ријеч у монополу цигаретног папира. Главни, а може бити и једини разлог осим кријумчарења, код подбацивања прихода од цигаретног папира јесте у том што је монополска управа пред три године почела са енергичном акцијом да се што више смањи потрошња крижаног духана и да се пушачи навикну на куповину готових цигарета. У том циљу она је повећала цене

крижаном духану. Прије свега је код неких врста изједначила цијену за 1 кг. крижаног духана са цјеном 1000 цигарета исте врсте, рачунајући овако: »Пушач који пуши крижани духан морати ће у будуће да потроши још 20 дикара више за цигаретни папир него да купи готове цигарете«. Осим тога је Монополска управа ограничила продају цигаретног папира, што је одредила да папир може купити само онај који у исто време купи и одговарајућу количину монополског крижаног духана. Монополска управа завела је обе ове мјере са мојим пристанком у најбољој намјери и у очекивању, да ће се на тај начин отежати и спријечити пушење кријумчареног духана који се добија и продаје само у крижаном стању и за који је потребан цигаретни папир. Нажалост, очекивања нису донела оне резултате које се је желело постићи том реформом. Монополска управа сама признаје да је кријумчарење у задње време веће него што је било раније. Само се данас не кријумчари једино духан, него се кријумчари и цигаретни папир. Тачно је да је број попушених цигарета од године 1930 на 1931 порастао за скоро 500 мил. комада, али је године 1932 опет спао на 300 милијуна комада, а приходи од цигаретног папира смањили су се и то задњих трију година за скоро 200 милијуна динара. Ја потпуно одобравам намјере Монополске управе које иду за тим, да се свим могућим средствима спријечи пушење кријумчареног духана. Но бојим се, да овај прије споменути покушај није донио жељених резултата, пак би се требало вратити на пређашњи модус тј. продају монополског цигаретног папира без ограничења. Ја се надам да ће Монополска управа ово крупно питање у најп्राћем времену естрано проучити и наћи солуцију која ће боље одговарати њеним интенцијама и потреби г. Министра финансија за приходима.

Ја сам, господо сенатори, дубоко уверен да ће г. Министар финансија одмах после изгласања овог буџета наћи времена и да ће енергично помоћи да се сви акутни монополски проблеми, које сам споменуо што прије и што правилније рјеше. Овом приликом морам да му захвалим што је са толико искрености у Народној скупштини демантовао, да је са његове стране дошла ма и најмања сугестија за декласификацију духана приликом откупа. Ја га сувише добро познајем, па да би уопште нешто тако могао и помислити. Но са друге стране народ упорно тврди, да је збиља било потискивања виших класа у ниже класе. Требало би размислити шта треба урадити па да бар за будуће отпада тај приговор.

Драго ми је што г. Министар предвиђа, да ћемо ове и идуће године извести око 13 и по милиуна килограма наших духана. И ако сам чврсто уверен да би се код чврсте воље могло извести и више, ипак га молим, да одреди све нужно да монополска управа то доиста и проведе. Но у његовом говору болно ме је коснула његова изјава да ћемо у земљи ове године потрошити свега 8 милиуна килограма, а идуће године исто само толику количину тј. једва нешто више него данас. Што имаде да значи та песимистична изјава? Ја је не могу тумачити у том смислу да држава не вјерује у успјех своје борбе са кријумчарима.

Мени ће бити нарочито мило, ако ћемо из будућег експозеа г. Министра финансија чути да су ови добронамерно изнесени предлози усвојени, и

да се пошло путем који сам означао. Треба са стране Монополске управе преузети све у горњем смислу, па ће се моћи доћи до прихода за које г. Министар финансија имаде већ данас право, јер су духан и цигаретни папир државни монопол. Зависити ће међутим само од Монополске управе и њених органа, да ли ће са довољно енергије прибавити поштовање закона и користити се његовим овлашћењима.

При крају морам споменути једну болну и жалосну ствар. Једно питање, које се већ годинама вуче и никако да се приведе крају. На Ријеци постојала је од давнина фабрика духана, у којој је поглавито радио наш свијет, било са Ријеке или околнине.

Ви се сигурно сјехате, како су таквим радницима плаће биле мизерне, али су имали један велики бенефициј, да су након 15, а после већ и након 10 година могли добити пензију. Кад су Талијани преузели творницу у своје руке отпустили су све наше људе а да им нису регулисали пензију. Након дугог натезања, молијатања и интервенција, успело је коначно у Нептунским конвенцијама од 20 јула 1925 године регулисати и то питање тако да је Краљевина Италија исплатила Југославији, тада још Краљевини Срба, Хрвата и Словенаца, износ од милион талијанских лира за пензије, помоћи и додатка на скупоћу бивших намештеника и радника фабрике духана на Ријеци, који су сада држављани Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца, или који ће стећи то својство на основу горе реченог споразума.

Већ је готово осам година прошло од тога споразума и од када је Италија исплатила тај свој износ, а пензије тог нашег јадног света још увек нису регулисане.

Ми данас доживљујемо у оним странама апсурд, да они наши сународњаци, који су примили италијанско држављанство, добивају пензије, а наши држављани чекају и по мало изумиру, не дочекавши решење ове праведне ствари.

Ја апелирам на Краљевску владу, да са највећим успјешешћем и коначно регулише ово питање.

Господо сенатори, у својој почетној речи у буџетској дебати означао сам наше становиште, — становиште Народног клуба да гласамо против буџета.

Претседник др. Анте Павелић: Реч има сенатор г. Асим Алибеговић.

Асим Алибеговић: Господо сенатори, укинућем трошарине на вино и ракију, држава је изгубила један сигуран приход од преко 180 милиона динара, а општине и бановине око 80 милиона. При томе није народу ни близу поможено како се то мислило.

Да попуни ову празнину у буџету, Министар финансија морао је знатно повисити трошарину на шећер и увести трошарину на електрично светло. Дакле, оптерећене су животне намирнице зато, да се алкохол-отров ослободи од трошарине. Кад је укинуће трошарине Народном претставништву предложено, онда се то оправдавало на разне начине, а у главном тиме, што ће се сељачком народу знатно помоћи, прво ради тога што ће му мањи терети бити за преко динара 260 милиона, а друго и ради тога што ће сељак моћи шљиве скупле продати, јер да шљива, односно ракија, неће бити више оптерећена трошарином, и према томе да ће шљива

у трговини бити знатно скупља. Овако је то изгледало прошле године и овако је донекле морало логично бити. Међутим, господо сенатори, како се много што шта не догађа логично и онако како то законодавац замисли, тако и укинуће трошарине дало је у пракси посве супротне резултате. Иако је трошарина укинута, шљива није прошле године била нити једне паре скупља од цијена које су биле док је трошарина постојала. Тврдим са овога мјеста да народ у такозваним пречанским крајевима није укинућем трошарине добио. Напротив, народ је укинућем трошарине изгубио и морално и материјално, а ево како: код нас је народ био приучен да плаћа трошарину на ракију, и када је трошарина укинута, онда су наши сељаци, умјесто да продају шљиву трговцима и за то паре приме, сами почели пећи ракију, а последица тога била је да је испечену ракију попио и после нити је имао ракије, ни шљива, нити новаца. Према томе, изгубио је материјално, и ово не би било толико трагично, али иза овог материјалног губитка дошао је морални губитак који је кудикамо тежи и гори од материјалног. За илустрацију и документовање мојих навода, ја ћу вам, господо, овђе изнијети жалосне случајеве који су се десили у моме Дервентскомезу. Наиме од онога дана од како је укинута трошарина, односно од јесени прошле године кад су сељаци почели пећи ракију, било је у ужем Дервентскомезу без испостава Ошак и Брод 14 убиства. У главном сва ова убиства десила су се у пијаном стању. И сада, господо сенатори, умјесто да свима силама сузбијамо ово страшно зло у главном и опет велим ради алкохола, ми и нехотице омогућујемо укинућем трошарине неуком сељаку да и даље настави путем пропасти. Све културне државе у свијету побијају зло алкохола; ми, најжалост, не само да не побијамо ово зло, него укинућем трошарине још и помажемо ширење алкохола. Овђе нарочито подвлачим да говорим за прилике у пречанским крајевима, специјално за прилике у Босни. Ја знам да овако није у Србији, јер се народ давно приучио да као добар домаћин манипулира са шљивом, да за своју праву потребу остави ракију, а да вишак прода. И зато кад би то било могуће да у једној земљи постоје два закона, онда бих тражио да се код нас уведе трошарина, а они крајеви државе гдје није постојала трошарина да и даље остану без трошарине.

Покрет за укидање трошарине није потекао из широких слојева народа, јер народ по свом здравом инстинкту самоодржања осјећа колико је алкохол погубљив за здравље, морал, привреду и породицу. Та је идеја убачена у народне масе са посве друге стране.

Фаворизирање алкохолне производње ишло је код нас до апсурда: државна је каса плаћала премије за извоз алкохола, а у 1930 г. је изведен и атентат на дисциплину наше војске, којој је, успркос противљења војних команди и противно прописима по војничкој дисциплини, натурена велика количина вина, за које је државна каса платила 12 милиона динара. Сви су ти очајни покушаји за појачање продукције и потрошње алкохола осуђени на пропаст и треба од њих одустати већ из чисто практичних разлога, јер је алкохолна пића немогуће у већој количини извести у иностранство, а у земљи се ни уз најбољу вољу не могу попипти огромне залихе ракије и вина, које стоје на скла-

диштима, а камо ли и оне које ће се и даље производити. Мјесто фаворизирања алкохолних пића, треба ићи на руку преоријентисању наше воћне привреде у правцу безалкохолне продукције. И сами продуценти алкохолних пића били су сами од себе почели производити безалкохолна пића, али кад је укинута трошарина на вино и ракију, а остала на неопојна пића, безалкохолна продукција је рапидно опала на штету наше привреде и народног здравља.

Код преговора о склапању трговачких уговора са страним државама ваља нашем свежем воћу, сухој шљиви, пекмезу и мармелади осигурати повољне услове за извоз. То је могуће, али није могуће осигурати извоз вина и ракије, јер тога зеља, нарочито у државама око нас, има и превише. Чехословаци и Пољаци се чуде југословенској привредној политици, што се не стара да омогући извоз сувих шљива и пекмеза за њихове државе, где одавно постоје потрошачи који те производе жељно очекују. Међутим, та клијентела слабо може до њих доћи, јер су ради нашег нехаја незаштитени од високих царина, па и широки слојеви који су их у главном и трошили не могу набављати, и ако су на њих научени. Природно је да ја као привредник не волим говорити напамет, зато ћу вам за илустрацију онога што сам мало пре рекао навести бројке које говоре много речитије од мене. Према службеним податцима, извезено је из Југославије у 1930 години 1239 вагона вина, у 1931 години 1702 вагона, а 1932 године само 931 вагон. За целу извезену количину у 1932 години узето је само 17,000.000 динара. Како видите, изгледа за експорт вина у стране земље очајни су, а за ракију никакви. Док ствари стоје овако неповољно за алкохолна пића, сасвим је обрнуто за свјеже воће, сухе шљиве и пекмез, иако ови производи највише нашом кривињом нису довољно заступљени трговинским уговорима. Укупна вредност извоза нашега воћа и воћних производа износила је: у 1930 години двеста тридесет два милиона, у 1931 години двеста двадесет четири милиона, у 1932 години двеста четрдесет два милиона динара.

У прошлој години наши су привредници узели за свјеже воће 149,000.000 динара, за сухе шљиве 65,000.000 динара, за пекмез 9,500.000 динара, само из Смедерева извезено је 406 вагона грожђа преко 2,000.000 кгр.

У 1931 години узето је за свјеже воће 136 милиона динара, за сухе шљиве 35,000.000 и за пекмез 4,000.000 динара. По овом се опажа да извоз воћа и безалкохолних прерађевина од воћа напредује успркос кризи, а експорт алкохола опада. То се види из следећих цифара.

Вина је извезено у 1931 години за 51 милион динара, а у 1932 години само 17 милиона динара.

У Југославији има још за извоз сухе шљиве око 230 вагона у вриједности од приближно 7 милиона динара, док вина има око 800.000 хектолитара у вриједности од око 150 милиона динара. Како се из наведених бројака види, ријешење питања воћне производње само се од себе неминовном логиком ствари намеће у следећем смислу, да се подупре за живот способна и уносна безалкохолна привреда, а напусти повлашћена производња алкохолних пића која не могу наћи прође у иностранству. Ракија из Југославије не може нигде у страним државама наћи пласмана, а како се, ради уки-

дања трошарине на њу, производи у невероватним количинама, нашем народу прети права винска и ракијска поплава, од које ће страдати морално, физички и економски.

Молим меродавне факторе да о свему овоме размисле и да се трошарина било у овој или оној форми поновно уведе, а да се снизи трошарина на шећер, док трошарина на електричну струју потпуно укине. Пошто имам пуно поверења у господина Министра финансија, гласам за буџет. (Бурни аплауз).

Потпретседник Јован Алтипармаковић: Има реч сенатор г. Иван Хрибар.

Иван Хрибар: Господо сенатори, колико се год код прорачуна може о реалности говорити, могу код нама предлежеће предрачуна казати, да је реалан. Зато му можемо мирном савешћу дати коначно одобрење. Подвлачим то за то, јер нас може веселити да у ово тешко доба, где су по читавом свету поремећене скоро све привредне прилике, ми ипак можемо са задовољством утврдити, да нас свеопшта криза није могла бацити из колотечине уређеног државног господарства. Дакако ограничити смо се морали у много чему, али државни наш живот под тиме неће много да пати и сва је прилика да ћемо и под садањим тешким приликама унутарњој нашој консолидацији крепко ићи у сусрет.

Са тим уверењем могао бих дакле мирне савести, како ћу то и учинити, гласати за сав прорачун. Ипак ми се чини потребно учинити неке напомене и дати неке побуде, које би по моме схваћању, ако их г. Министар финансија благохотно узме у обзир, могле наредни државни прорачун у угодном смислу преобразити. Истинабог сређивање савремених прилика је нашом главном задањом. Али при том не смемо пустити из вида и будућност. Ако са својом државном лађом пребродимо сретно све видне и сакривене погибелне хридине, треба је, да ју доведемо у сигуран пристан мира и рада.

Не смемо се дакле задовољавати само тиме, да покривамо усупрот своје потрештине, него се треба старати и за финансијске резерве. До сада се на то није мислило и ако је за то било достатних можности. Споминем само репарација. Опрезним господарством могло се је из њих створити таквих резерви, да би нам биле омогућавале сасвим да избегнемо садању кризу новчарства и пропадање кредита. Али што није било до сада, може да буде од сада. Дакако, репарације нам по свој вероватности неће моћи да пружају могућност за овакове резерве. Непојмљивој једностранској и диктаторској финансијској политици Претседника Северно-Америчких држава Хувера имамо то да захвалимо. Зато мораћемо си сами потражити средстава за резерве. И можемо их наћи, ако ревидирамо нашу досадању порезну политику.

Господо моја, код нас се најтежи порезни терети накладеју на рамена најсиромашнијих слојева. На рамена малих људи. Највиша поставка непосредних пореза нашег прорачуна је земљарина. Наш сељак о којем се непрестано и са свих страна у Народном претставништву па и у самој Влади пуним правом говори, да је потпомагања највише потребан, мора сву тежину овог пореза да сноси. По другој страни пак видимо, да је велики капитал у нашој држави врло мало и — у највише случа-

јева — да није дапаче никако опорезован. Господо моја, то је сигурно сажалења вредна и нездрава појава. Исто вреди и гледи службеничког пореза који погађа најбедније од бедних са годишњим теретом од 230,000.000 динара. Господин Министар ми дакле, бар како се надам, неће замерити ако покажем на неке изворе, који би праведним опорезивањем могли дати таквих доходака, да ће нам државно господарство пружати не само могућност већег еластичитета у издацима, него и стварања резерви за евентуална будућа тежа времена.

Ревизија пореза на добитак предузећа обавезних на јавно полагање рачуна могла би дати барем двоструки износ. У овим предузећима има на име скоро неограничених могућности за прикривање правилног стања ствари. *Екземпли грација* наводим, да има код нас неких јако добро успевајућих и зато уносних индустријских предузећа, која су се доселила из иностранства и раде са страним капиталом. Ова предузећа употребљавају старе, у многим случајевима у иностранству већ изранжирани стројеви, чија вредност је већ давно амортизирана. Ипак је недовољном пажњом наших управних власти страним досељеницима успело валоризацијом дигнути вредност ових стројева на вратоломну висину и поставити ју у билансу као зајам у иностранству постојеће централе. При том се, одређује од тога зајма тако висок каматњак, да стотимилонске своте у покриће зајмовног каматњака иду у иностранство, а да нису код нас биле опорезоване.

Као други извор наводим пензије, које се шаљу из наше домовине у иностранство. Дакако не само државне пензије, него и пензије наших приватних друштава, организација, банака, индустријских предузећа и радња уопште. Ја сам зато навео у Финансијском одбору интересантне податке и скоро сам прстом показао на иностранца, који од неког нашег предузећа добива годишње 540.000 пензије, па живи у Бечу. Дакле не троши тај новац код нас него се тај новац мора слати свакога месеца у Беч. Овакве пензије примају поред наших у иностранству живућих држављана и страни држављани, који су били на служби у нашој држави. Овакве пензије могле би се свим правом осетно опорезовати. У Финансијском одбору навео сам еклатантне случајеве како неки иностранци вуку из наше државе кнежевске пензије. Њихово опорезовање могло би дакле дати знатних доходака. Ако то не, онда ће то барем имати за последицу да се пензионери доселе к нама те да овде троше своје богате, у нашем новцу исплаћиване им дохотке.

Господо, на трећем месту препоручујем, ако већ не аболицију, а оно бар ревизију закона о ослобођењу од пореза глава породице са десеторо и више деце. Овај је закон додуше већ био новелиран али недостатно и не са свих видика. Има још имућних отаца, који се ослобађају од пореза, дапаче и таквих, који су некад имали десеторо и више деце, али који су још увек ослобођени од пореза, иако им је помрло половину и више деце. У осталом питање је, има ли тај закон у доба тако тешког исхрањивања и одгајања многобројних породица, још увек свој резон д'етр.

Господо, за четврти извор прихода сматрам опорезовање капитала. Казао сам већ, да се капитал код нас скоро сасвим измиче опорезовању. Док сељак, занатлија и радник мора од своје мучне за-

раде поред посредних пореза, који и без тога њега највише терете, плаћати и непосредне порезе, има код нас богаташа, који се возе у луксузним аутомобилима, а плаћају незнатне или чак уопште не плаћају никакву порезу! То је неморално и пошто по речима великог немачког песника »Проклетство то злочина је, да кад се плоди зло родити мора«, води ка новим неморалностима. Отуда оргије богаташа на једној и једва схватљиви изродки капитала на другој страни. Навешћу два случаја.

Познатој и често пута спомињаној личности из Београда успело је, да дође бесплатно до рударских права од давнине познатих и некада врло уносних рудника Трепче. Ова су права била продана за износ од преко 60 милиона динара. Колико је од тога капитала остало у земљи не знам, али држим да нећу погрешити, ако сматрам, да сав није остао у земљи. Свакако би та продаја морала бити опорезована у корист државе. Услед недостатка законског ослободилаца за такво опорезовање, сумњам да је то било. Зато бих препоручио г. Министру, да мисли на евентуалне будуће такве и сличне случајеве, те да сходним попуњењем важећих закона створи могућност издашнијег опорезовања оваквих ванредних зарада приватних лица.

Други је случај покојне Митрићевићке, који је у последње време у јавности био много расправљан. Проносиле су се управо невероватне приче, које спадају у област бајки, о њеном крупном богатству, које је за опћенитост имало најнеморалније значење. Не дај Боже, кад би било много таквих случајева! Али има их и имаће их свакако још. Стога би требало против злих последица таквих и сличних огавних настраности капитализма законски дејствовати путем што строжијих пореских мера.

Господо, напоследку треба да проговорим о трошарини на алкохолна пића. Ако је ма који порез оправдан, овај је сигурно оправдан. Он има да служи у две сврхе: прво да побија пијанчевања, а друго да држави помаже намакнути средства за њено господарство. Трошарина на алкохолна пића свакако је најправеднији порез. Конзум тих пића није неопходно потребан за исхрану, он дакле зависи од воље и страсти појединаца. Зато сам осведочен да ће до такве трошарине, какву смо већ имали, али је нажалост напустили, опет доћи. Желео бих да то буде већ при прорачуну за 1933—1934 годину. Ми трошарину имамо и сада, али такву, да нам укочује важну грану привредног живота, јер се претписује по неким чудновато извештаченим начелима, која целому броју малих крчмара и великих гостионичара наносе такву штету, да их често угрожава у егзистенци. Зато се њихова удружења заузимају за ревизију трошаринских откупнина а и ја имам у руди споменицу, којом усредно моле испословање ревизије по њиховим предлозима. Да ли ће г. Министар, којему је та споменица сигурно као првome послана била, њеноме петиту моћи да удовољи, не знам. Знам али то, да би упитним удовољењем напуштене трошарине и таквим системом трошаринског поступка, какав беше некада уведен у Аустрији, морале престати све жалбе.

Господо моја, немојте мислити, да је у Аустрији све било зло и наопако. Ако смо се ми, Словенци и браћа нам Хрвати, који, како видите, овде са искреном љубави приањемо уз југословенску државну

мисао, борили против ње, те смо је помагали рушити, следили смо само својим народним осећајима и чежњи по самосталности, слободи и братском уједињењу са Србима и Хрватима. Нисмо али били слепи за неке њене врло добре управне институције. И једна од тих био је такођер начин сакупљања трошарина по систему, по коме је платио сваки точилац порез од истински конзумиране количине. Ако се напуштена трошарина опет uvede и на тај начин сакупља, може по моме рачуну држава имати до године три до четири сто милијуна више доходака, него ли по садањем начину утеривања.

Тај већи доходак омогућио би господину Министру, да врати новоградњама привремено укинуто ослобођење од зградарине. О расправи о овом предмету упозоривао сам лане на тешке привредне последице овог укинућа. Све што сам тада навео, важи још и данас. Као главни разлог али подвлачим да се овом мером поткапа вера у правну сигурност у нашој држави. Ако је то опасно већ у нашем унутарњем државном животу, може тим погибелније учинковати у оном иностранству чијој наклоности треба да посвећујемо нарочиту пажњу. Ово иностранство сматра наике правну сигурност за главни критериј уређене државе, те чини од њега овисним и њен кредит. Усредно и са свим нагласком препоручујем зато г. Министру да обзиром на то најдоцније са прорачунском годином 1933-34 успостави опет ослобођење новоградња од зградарине у обиму, који је важно до лањске године.

Препоручујем му али још нешто. Садање прилике уче како је потребно да има, у случају нужде, закониту могућност без икаквог претходног обавештења сходним начином испитати где је остао из оптицаја повучени новац. Добро и корисно би било, да се да изгласати законско овлаштење за то. Господо сенатори, не могу закључити а да се не дотаканем и самоуправних потребштина. Пре недавно изгласали смо овде закон о општинама и по уверавању г. Претседника Владе у Народној скупштини, на видуку је и закон о деконцентрацији управе, чиме ће бити проширена компетенција бановина. Тако општине као што бановине треба финансиовати. Хтео бих г. Министру на размишљање дати овде побуду, не би ли било корисно и мудро, да се у ту сврху узме у обзир општа доходарина, које — и ако спада у најмодерније порезне системе — ми још немамо. Ако се дозволи њена уведба бановинама и општинама, имали бисмо махом и за вазда решено тако ишакљиво питање самоуправних финансија.

Коначно још о некој врло актуелној ствари. Две милијарде седам стотина милијуна динара заостатака пореза имамо. И ако претпостављам, да иде добрахан део овог невероватно високог износа на преревносне и погрешне претписе пореза, које је невешти кадар управних чиновника налагао по слову Аустро-Угарске становницима нашој држави ново претеулешених крајева — особито у Војводини — остане још увек толико заостатака, да је оправдано строго утеривање. Али кадгод бива строгост ипак превелика. Тако ми јављају, да је г. Министар финансија, пошто му се је чинило, да из Коњишког котара у Дравској бановини долазе уплате пореза преспоро, послао онамо свога инспектора. За боље разумевање нека буде споменуто, да има тај и суседни му мариборски срез десног брега Драве на Похорју велик број малих и

сиромашних посета, на којима сељаци гоје по једну краву или у најбољем случају по два живинчета. Услед неурођаја и застоја сваке продаје цереалија заостали су ови сиромаси са порезом и молрили су, да им се даду мали оброци. Локалне власти су ово одлагање препоручиле. Али шта учини на ову препоруку отпосланик г. Министра? Наредио је сакупити сву за порезне заостатке зарубљену стоку те ју у чопору од 1000 говеда послати на трг у Цеље. На срећу беше ово из невероватне управне мудрости извируће наређење, које је изазвало скоро побуну становништва, интервенцијом локалних власти и народних посланика још праводобно господином Министром, којему за то изричем захвалу, опозвано. Иначе се је могло догодити, да би била у Цеље дотерана стока остала или непродана или пак да би се била продала у таково бесцење, да би били сељаци остали без млека и живинске снаге, држава пак не би била дошла до покрића свог пореског потраживања. У другом случају догодило се је, да је био занатлија, којему је локална власт препоручила дозвољење рокова за порезне заостатке, али је то било у Београду одбијено и за 1000 динара био продан аутомобил, који му је служио за обрт. По свем тому молим г. Министра, да има у будуће више поверења у извештаје локалних власти. У овом случају још га особито могу уверити, да у Дравској бановини, која сразмерно мало пореских заостатака исказује, порезне власти врше своју дужност врло савесно, дапаче у неким случајевима са неколико превише енергије.

Како сам већ у почетку говора казао, ја ћу гласати за буџет.

Потпретседник Јован Алтипармаковић: Има реч као последњи говорник сенатор г. др. Саво Љубибратић.

Др. Саво Љубибратић: Господо сенатори, молим вас да и мени, иако сте већ доста заморени, обратите пажњу. Ја ћу бити кратак, иако сам ево последњи од пријављених говорника.

У овој буџетској дебати вођена је, с извесним изузетком, достојанствена дискусија о нашој државној политици и о раду Краљевске владе, која стоји на челу те политике. Установљен је биланс унутрашњег политичког живота и дјеловања у овој 1932-33 буџетској години, која је била плодна пунктацијама, посланицама и разним декларацијама, о којима је изговорено лијепих говора и вођена доста дуга дискусија. Можда је некима од њих обраћено и превише пажње и дата важност, која им не припада. Мислим да није довољно наглашена њихова добра страна, а то је, да се сада знаде. Оно, што је требало знати одавно. У њима може свакада јасно видјети и освједочити се о гледиштима и назорима оних, који стоје за њима, и створити праву слику и тачно мишљење о њима. Сада је после свега овога свакоме до очигледности јасно, да се гријешило и много гријешило у томе, што смо дуго имали поуздања и поклањали повјерење и онима, који га у доста случајева нијесу заслуживали и који нијесу свјесни својих дужности и одговорности, које су требали да на себе преузимају заједно са преузимањем мјеста и повјерених им дужности и положаја у народу и држави. Јасно је и то, да се на једној страни непрестаним обзирима и попуштањем ишло врло далеко, а на другој страни није према томе било ни мало обзира, разбора и увиђавности — да о дужној благодарности и не говорим.

Као што смо чули из говора неколико госпoде предговорника, нарочито из говора г. г. сенатора Јове Бањанина и др. Деснице, често су се прелазиле границе, које се не би смјеле прелазити без велике казне, па због тога никоме, што но се каже, није фалила ни длака на глави. То стечено искуство учи нас, да се мора што прије свукуда завести потпуни ред и дисциплина, подићи ауторитет власти и прибавити поштивање закона. Другим ријечима треба што прије поставити свакога на своје мјесто и треба, да се свакоме одмјерује казна или награда по заслуги његовој. Сад се враћам буџету, о коме је било мање говора. По моме мишљењу овај је буџет за 1933-34 год., ако не потпуна, а оно бар приближна слика економског стања наше земље. Састављен је у знаку потребне штедње. При његовом састављању су узете у обзир финансијска моћ и пореска снага нашег народа.

Не могу пропустити ову прилику, да не ставим неке добронамјерне примедбе и напомене и да не учиним извјесне сугестије. Требало би по мом мишљењу приступити што прије ревизији пензија, јер међу осталим имамо пензионера, који имају више година признатих за пензију него ли година живота, а има официра који су се борили за ослобођење и уједињење, који имају мање пензије него официри истог ранга, који су се борили на непријатељевој страни. Нашу администрацију треба реорганизовати и уједноставити, јер је одвише гломазна и скупа, па се бојати, да »коња не поједе трава«. Сви желимо и тражимо, да се што прије поднесе предлог о бановинским самоуправама, па ће се онда морати овоме питању посветити највећа пажња.

Законом о трошарини нанесена је велика материјална и морална штета. Многи мали гостионичари, који не могу плаћати превеликих такса, јер им конкуришу они, који слободно пиће продају, пропадају и остају на улици на терет друштва и државе. Народ пије више, него је икада до сада пио. Држава је изгубила велики дио прихода од овога можда најправеднијег и најморалнијег пореза. Томе је крива демагогија и брзина рјешавања тако важних питања. Ова грешка би се морала што прије исправити, а свакако се мора узети у обзир ово питање при рјешавању финансирања бановинских самоуправа.

Исто тако сам мишљења да у питање решавања раздужења и заштите сељака, у то врло важно привредно — социјално питање, које дубоко засјеца у живот народа, треба унети што је могуће више разбора, објективности и праведности, а што мање демагогије.

Нека ми је дозвољено, да речем неколико речи о нашим монополима, који су свакако важно врело државног газдинства и о којима би се могло доста говорити. Ограничићу се сада на дуван, који је за неке крајеве наше земље главно врело народне привреде и живљења. Култура дувана у великом дјелу Зетске и Приморске бановине била је врло важна одавно, нарочито сада, када су виногради пропали и када је толико пала цјена свих осталих производа, када нема јавних радова и зараде у земљи и када је престало исељавање и зарађивање у страним земљама, нарочито у Америци. У Херцеговини, у великом дјелу Зетске и Приморске бановине, 200.000 душа живи од дувана, што значи преко половина цијелог становништва. Прије рата

у Херцеговини је дуван плаћан нешто више од једне златне круне, а у Краљевини Србији је плаћан у исто доба око 2 златна динара.

Првих година по ослобођењу и уједињењу дувана је добро плаћан, тако да је у 1923 год. примљен по 32,50 дин. просечно. Од тада је почела цијена падати тако, да је 1931 год. износила 12 дин., а прошле 1932 год. 8 до 9,50 дин. по килограму. Осим тога одбија се у име влаге по 12%, за трошкове комисија 0,30%, а 5 до 15% за осигурање од града. Не само да је тако падала цијена, него је ограничена и садња и то прошле године за 50%, а ове године за 60%.

Сад долазимо на оно што је у томе свему најгоре.

Објавом Управе монопола од 28 децембра 1932 год. МБр. 21660 одређено је, да се у оним селима, у којима нема десет дозвола за садњу дувана т. ј. у којима десет домова не саде дуван, садња једноставно забрањује. Ова одредба жестоко је погодила она села, у којима и нема десет домова. На пример у Шуми требињској, гдје се производи на далеко чувени требињски дуван, има 38 по оним кршевима разасутих села, међу којима их има 28 испод 10 домова.

Та одредба је разумљива и са становишта Управе Монопола оправдана за она села, која имају по 200 или 300 домова, али не никако за она села, која имају испод 10 домова, а нарочито не онда, кад се у њима производи добар дуван и када га увијек и непрестано сви саде.

Наводе се за то разлози. Први разлог — режијски комисијски трошкови отпада, кад се узме у обзир, да се трошкови и сада наплаћују и да би се, ако је оправдано, могли и повисити. Други разлог је велико кријумчарење у оним крајевима. Кријумчарење не може нико одобравати, а Монополска управа не само да има право, него га и мора спречавати и побијати. Али свакако треба испитивати и узроке кријумчарења. Један од узрока је сигурно и тај што се дуван оним седицима слабије плаћа, па се они полакоме, да добију више, а у доста случајева сељака у оним пасивним крајевима натјера немаштина, да однесе торбу дувана, који има у своме дому, да би дјеци купио хлеба. Стога не би било право, да се просуђује и оцењује ово кријумчарење исто онако, као кријумчарење свилених ствари, сахарина и опијума, јер су свакако различити мотиви кријумчарења. Док се забрањује садња оним селима, којима је то главни приход и главно врело живљења и зараде и који саде дуван непрестано од када се почео садити у нашим крајевима, дотле неки велепоседник Ледерер код Сенте само за прошлу годину добива за дуван милион и неколико стотина хиљада динара.

Редукција садње је потребна зато, што Управа монопола има велике залихе дувана, али нека се онда та редукција праведно расподјели тако, да је једнако сви поднесу.

Из овога следи, да би требало свим оним селима, у којима нема по 10 домова и у којима према томе не може ни бити 10 дозвола, допустити сразмјерну садњу дувана и за ову годину. Госп. Министар финансија обећао нам је у Финансијском одбору, да ће дјеловати, да се поменута одредба ублажи, па вјерујем, да ће господин Министар то обећање испунити, само би то требало одмах учинити, јер већ пролази време за расаднике дувана.

Исто тако учињена је очигледна грешка, што је заведен монопол цигар-папира. Овим покусом је циљ промашен. Цигар-папир се кријумчари вагонима из суседних земаља: Италије, Аустрије, Мађарске, Бугарске и Албаније, а највише из Италије. Тиме је, како тврде они, који о томе воде рачуна, нанесена велика штета, јер је зато отишло из наше земље око 40 милијона динара. Овом својом могли су се подмирити и задовољити сви садници дувана у свим крајевима и помоћи они изнемогли и остарели радници у дуванским фабрикама, за које ће се Монополска управа морати побринути као што се побринула за дечија обданишта у фабрикама дувана, што са задовољством овде истичем.

Ја сам при крају ових својих напомена. Хтео бих да и овом приликом изнесем ону већ истакнуту и познату грешку, која је учињена према нашим владарским, царским задужбинама. То су задужбине, а задужбине су по закону ослобођене од разних пореза. Ми смо се већ огрешили о тестаменте наших владара, што смо аграрном реформом одузели имања њиховим задужбинама. Када су одузета манастирима и црквама њихова имања, требало је да, бар оно мало имовине, што им је остало, буде ослобођено великих дажбина, како би се те задужбине могле оправљати и издржавати.

Узмимо за пример манастир Св. Наума на Охридском језеру, за који је вођена велика дипломатска борба, која је нашу државу стала доста новаца. Овој манастиру одузете су хиљаде хектара земље, а онда је на њ ударено стотину хиљада динара пореза и приреза. Ово би требало бар донекле ублажити; требало би да се донесе закон о ослобођењу од државног пореза манастира и цркава, задужбина наших националних владара. Господо сенатори, ове задужбине су најлепши украс и најдивнији споменици као и највеће светиње народне у Југославији. Оне се морају непрестано поправљати и издржавати. Оне ће то моћи, ако буду ослобођене од државних пореза и дажбина, иначе или би их временом нестало или би их држава сама морала издржавати и оправљати, а ово би за државу био већи издатак, него што сада од њих прима на име пореза.

Постоје неке задужбине, које су намењене издржавању и школовању ближних сродника тестатора. И такве задужбине су ослобођене свих пореза и дажбина, а међутим задужбине твораца наше нације и државе, царева и краљева, владарки, кнежева и жупана, нијесу од тога терета ослобођене.

Државни порез на ове задужбине повукао је за собом велике прирезе општинске и бановинске и то тако, да се може рећи, да се држава најмање користи овим пореским оптерећењем, много више бановине, а највише општине. Јер једној оближњој општини манастир мора да плаћа 10 пута више него што плаћа држави. Држава једва да убире од манастира око 2 милиона у виду пореза, док је дато право општинама, да на та 2 милиона разрезују и узимају 20 и више милиона динара.

Тестатор-критор зидао је ту и ту светињу народу и за народ, а не само за једну општину. Многа и многа насеља и општине поникла су око манастира, далеко после зидања манастира. Каква је логика, да се те општине користе од манастира више, него ли држава и народ!? Нијесу дакле те светиње

зидане за једну, ту и ту општину, већ за сав народ ближи и даљи.

Још нешто. Наши цареви и светитељи, који су подизали те свете задужбине, написали су и проклетство на онога, ко буде одузимао завештана имања од тих њихових задужбина. И зато би требало што прије ослободити манастире пореза, или им повратити одузета имања, или их примјерно исплатити. Мјесто тога чује се да се новим аграрним законским предлогом, који је поднесен Народној скупштини, тражи, да се одузме и оно мало имања, што је још преостало. Ово се не би смјело допустити из напред наведених разлога.

Господо сенатори, морамо чувати и сачувати у нашој Југославији, у овој нашем величанственом храму: јединства, љубави, слоге, братства, правде и слободе, ове наше св. храмове, ове наше светиње, које су путоказ, како се служи Богу и народу; оне су синтеза лијепог и узвишеног, симбол и свједочанство свијетле културне прошлости и лијепе будућности наше и прекрасна ризница народног духа, из којег ће поколења црпили моралну и духовну снагу.

На крају морам истакнути, да у нас почима прегруписивање, прибирање и одабирање конструктивних и позитивних елемената и њихово збијање у густе и чврсте редове. Кристализују се сада супротна мишљења, формирају се два гледишта на административно уређење наше државе, која ће доћи до потпуног изражаја при доношењу закона о бановинским самоуправама. Ми не бисмо смели напуштати ни једну стопу од својих заузетих позиција. Ми морамо ступати напријед нашом стазом према постављеном циљу, уклањајући одлучно сваку сметњу и запреку, ма с које стране долазила. То нам налаже наше убјеђење, да смо на правом путу. То нам налаже и добро схваћен интерес наше државе. Зато носимо одговорност пред Богом и народом! Треба да се већ сви уразумимо, да је све оно што нас је раздвајало и разједињавало збрисано крвљу и слободном вољом народа. (Одобравање.)

Увјерен, да ће Министар финансија, г. др. Ђорђевић, учинити све што му буде могуће, за добро државе и нације наше, гласам за буџет. (Аплауз и живо одобравање.)

Потпретседник Јован Алтипармаковић: Поштена нема више пријављених говорника, закључујем претрес у појединостима и приступамо решавању гласањем по партијама.

Молим господина известиоца да изволи читати редом партије буџета Министарства финансија.

Известилац др. Мирослав Плож. чита партију 371.

Потпретседник Јован Алтипармаковић: Прима ли Сенат прочитану партију? (Прима.) Објављујем да је прочитана партија примљена.

За овим је Сенат, гласајући седењем и устајањем о свакој појединој партији у смислу члана 102 Устава и § 67 Закона о пословном реду у Сенату, примио цео буџет расхода Раздела VIII Министарства финансија, и то од партије 372 до закључно партије 396, а такође и предлог буџета расхода и прихода државних привредних предузећа у ресору Министарства финансија.

Потпретседник Јован Алтипармаковић: Према

томе, објављујем да је примљен буџет Министарства финансија.

Претседник др. Анте Павелић: Приступамо решавању о предлогу буџета расхода Раздела XVII — Буџетски резервни кредити. Гласаће се по партијама. Молим господина известиоца да чита редом партије.

Известилац др. Мирослав Плој чита партију 988.

Претседник др. Анте Павелић: Прима ли Сенат прочитану партију? (Прима). Објављујем да је примљена.

За овим је Сенат, гласајући седењем и устајањем о свакој појединој партији у смислу чл. 102 Устава и § 67 Закона о пословном реду у Сенату, примио цео буџет расхода Раздела XVII — Буџетски резервни кредити, и то од партије 989 до закључно партије 990.

Претседник др. Анте Павелић: Према томе, објављујем да је примљен буџет расхода Раздела XVII — Буџетски резервни кредити.

Прелазимо на гласање о предлогу буџета државних прихода. Молим господина известиоца да чита партије редом.

Известилац др. Мирослав Плој чита партију 1.

Претседник др. Анте Павелић: Прима ли Сенат прочитану партију? (Прима). Објављујем да је примљено.

За овим је Сенат, гласајући седењем и устајањем о свакој појединој партији у смислу члана 102 Устава и § 67 Закона о пословном реду у Сенату, примио цео предлог буџета државних прихода за 1933/34 год., и то од партије 2 до закључно партије 22.

Претседник др. Анте Павелић: Тиме је примљен цео предлог буџета државних прихода.

Прелазимо на гласање о предлогу Финансијског закона за 1933/34 годину.

Молим господина известиоца да чита редом параграфе Финансијског закона.

Известилац др. Мирослав Плој чита § 1.

Претседник др. Анте Павелић: Прима ли Сенат прочитани § 1? (Прима). Објављујем да је примљен.

За овим је Сенат, гласајући седењем и устајањем о сваком поједином параграфу, у смислу члана 102 Устава и § 67 Закона о пословном реду у Сенату, примио све параграфе Финансијског закона за 1933/34 годину, и то од § 2 до закључно § 86.

Претседник др. Анте Павелић: Према томе, објављујем да је Сенат примио у целини предлог Финансијског закона за 1933/34 годину.

Пошто је тиме целокупан буџет и у поједино-стима примљен, приступићемо коначном поименичном гласању о предлогу буџета државних расхода и прихода са Финансијским законом за буџетску 1933/34 годину у целини. Она господа која су за пријем овога предлога буџетског, гласаће са »за«, а она господа која су против, гласаће са »против«.

Молим господина секретара да изволи прозивати господу сенаторе.

Секретар др. Иван Гмајнер прозива господу сенаторе који су гласали овако:

Алибеговић Асим — за
Алкалај др. Исак — за
Алтипармаковић Јован — за
Арнаутовић Шериф — за
Бањанин Јово — за

Богојевић Васа — за
Видаковић Антун — за
Виловић Осман — за
Врбанић др. Милан — отсутан
Вујић Павле — за
Гаврила др. Емило — за
Гавриловић др. Богдан — за
Гај Људевит — за
Глушац др. Васо — за
Гмајнер др. Иван — за
Грасл др. Георг — отсутан
Грегорин др. Густав — за
Десница др. Урош — за
Добринић Петар — против
Драговић Милутин — за
Ђирлић Петар — против
Ивановић Драгољуб — за
Ивковић др. Момчило — за
Илићановић Димитрије — отсутан
Јалжабетић Томо — против
Јанковић Стјепан — против
Јовановић Ж. Миливоје — за
Карамехмедовић др. Хамдија — за
Ковачевић Томо — отсутан
Костић Петар — отсутан
Котур др. Ђура — за
Круљ др. Урош — за
Кукуљевић-Сакцински Фран — за
Љубибратић др. Саво — за
Мажуранић др. Желимир — отсутан
Мајстровић др. Иван — за
Марјановић Милан — за
Махмутбеговић Сефедин — за
Мићић др. Мића — за
Михалчић Стеван — за
Муфтић Салем — за
Нешковић Јован — за
Новак др. Фран — за
Обрадовић Паја — за
Плој др. Мирослав — за
Поповић Дака — за
Поповић Матија — за
Поповић Милан — отсутан
Равнихар др. Владимир — за
Радовановић Крста — за
Радуловић Марко — за
Рајар др. Јанко — за
Рожић др. Валентин — за
Самуровић Јанко — за
Симоновић Милан — за
Смиљанић Крста — за
Станковић Јован за
Станковић др. Раденко — за
Сулејмановић др. Џафер — за
Теслић Петар — за
Тимотијевић Коста — за
Томашић др. Љубомир — за
Томић Светозар — за
Тринајстић др. Динко — за
Убавић Павле — за
Франгеш др. Отон — за
Хаџи-Бошковић Трајко — за
Хаџи-Ристић Спира — за
Хрибар Иван — за
Цветковић Јордан — за
Церовић Гаврило — отсутан
Шверљуга др. Станко — против
Шиловић др. Јосип — за

Шола Атанасије — за
Шуперина др. Бењамин — отсутан

ПОСЛЕ ГЛАСАЊА

Претседник др. Анте Павелић: Господо сенатори, изволите чути резултат гласања. Гласало је свега 66 сенатора, од тога 61 »за« а 5 »против«. Објављујем да је тиме Сенат коначно и у целини примио предлог буџета државних расхода и прихода са Финансијским законом за годину 1933/34 онако како је усвојен од стране Народне скупштине. (Одобравање и плесак.)

Господо сенатори, тиме бисмо могли закључити данашњу седницу. Међутим, пре него се разиђемо, дозволите ми да нашој браћи Муслиманима

који славе 6 априла свој велики празник Бајрам, зажелим сретан Бајрам. (Одобравање и узвици: Живели!). Исто тако дозволите ми да зажелим господи сенаторима католичке и православне вере сретан Ускрс. (Узвици: Хвала!).

Тиме данашњу седницу закључујем, а следећа ће бити заказана писменим путем са следећим дневним редом: Избор Одбора за проучавање предлога Закона г.г. сенатора Ивана Хрибара и другова против зеленашког трговања са штедионичким уложним књижицама.

Прима ли Сенат овај дневни ред? (Прима.) Објављујем да је предложени дневни ред примљен, те данашњу седницу закључујем.

Седница је закључена у 20,15 часова.

ПРИЛОЗИ

НАРОДНА СКУПШТИНА КРАЉЕВИНЕ ЈУГОСЛАВИЈЕ,

САЗВАНА УКАЗОМ ОД 19 ОКТОБРА 1932 ГОДИНЕ У РЕДОВАН САЗИВ ЗА 20 ОКТОБАР 1932 ГОДИНЕ, НА СВОМЕ XLV РЕДОВНОМ САСТАНКУ, ОДРЖАНОМ 20 МАРТА 1933 ГОДИНЕ У БЕОГРАДУ, РЕШИЛА ЈЕ:

ПРЕДЛОГ ФИНАНСИЈСКОГ ЗАКОНА ЗА 1933/34 ГОДИНУ

који гласи:

I РАЗДЕО — ОСНОВНЕ ОДРЕДБЕ

§ 1

Државни буџет расхода и прихода за 1933/34 годину састављен је овако:

1) БУЏЕТ ОПШТИХ ДРЖАВНИХ РАСХОДА И ПРИХОДА:

Редовни и ванредни расходи укупно	Динара 6.989,896.910.—
Редовни и ванредни приходи укупно	Динара 6.989,896.910.—

II) БУЏЕТ РАСХОДА И ПРИХОДА ДРЖАВНИХ ПРЕДУЗЕЋА:

Редовни и ванредни расходи укупно	Динара 3.448,429.669.—
Редовни и ванредни приходи укупно	Динара 3.983,681.636.—

Вишак прихода над расходима	Динара 535,251.967.—
--	----------------------

који је показан у општим државним приходима под I) под Б.

§ 2

Буџети расхода под А и прихода под Б са буџетима расхода и прихода државних предузећа саставни су део овога Закона.

Изузетно од члана 47 Закона о државном рачуноводству, а због техничке немогућности, Министар финансија може објавити у »Службеним новинама«, као нарочити прилог дотичног броја, само финансијски закон и упоредни преглед државних расхода и прихода за 1933/34 годину.

§ 3

Путем вирмана покриће се разлике у принадлежностима, у случају ако је до 1 јуна 1932 до ступања на снагу буџета било унапређења у служби и периодских повишица.

§ 4

Удео који припада држави од добити Народне банке сходно чл. 37 Закона о Народној банци од 17 јуна 1931 књижиће се у смислу исте законске одредбе на смањење рачуна ранијих аванса државе код Народне банке.

§ 5

1) О свима расходима из фондова или заклада по овом или другим специјалним законима, у колико они нису изложени у рачунском делу буџета,

поднеће поједина надлештва која тим фондовима или закладама располажу детаљан извештај Министру финансија, који ће све те издатке одвојено показивати у Завршном рачуну за ову буџетску годину.

2) Сви издаци из фондова или заклада подлежу прегледу и одобрењу Главне Контроле. Од овог се изузимају издаци по кредитима по чл. 22 Закона о државном рачуноводству.

3) Све државне касе и све врсте фондова чији руковооци ма по ком основу примају и издају новац, хартије од вредности и разни материјал подлеже контроли Министра финансија.

Министар финансија врши ову контролу преко својих изасланика и преко финансијских дирекција. За контролу преко изасланика, Министар финансија или орган кога он овласти издаје пуномоћије, по коме изасланик у свему поступа. За контролу, преко финансијских дирекција пуномоћије издаје финансијски директор.

Судови код којих изасланици Министра финансија или финансијских дирекција затраже обезбеђење штете, на имовини оних лица која су оштетили државу или државних органа који су по чл. 109 закона о Главној контроли одговорни за накнаду штете држави, сматраће такве захтеве као хитне и одмах их узимати у поступак.

Од овога се изузимају само касе Министарства војске и морнарице, приватне задужбине и фондови који не подлеже контроли Главне контроле.

4) Министри осталих ресора, вршиће контролну службу код подређених им надлештава и установа у погледу руковања новцем, стварима и материјалом преко својих изасланика, којима ће издати потребна пуномоћија за то.

Утврђене штете тим прегледима, морају се судским путем обезбедити.

§ 6

Изузетно од чл. 22 Закона о државном рачуноводству уноси се редовно у буџет расхода Претседништва Министарског савета кредит на ванредне трошкове и поверљиве циљеве.

Овај кредит, као и кредит на издавање публикација и података у земљи и иностранству у циљу обавештавања, трошиће се по наређењима Претседника Министарског савета, и наређене исплате не подлежу прегледу и одобрењу Главне контроле.

§ 7

Материјални расходи и расходи на наднице радника државних привредних предузећа и установа, чије вршење је услов за постизавање већих прихода, могу се повећавати на рачун вишкова прихода тих установа, и то до 5% од износа кредита одобрених буџетом за те расходе одлуком ресорног Министра, до 10% по одлуци Министра финансија, а преко тога решењем Министарског савета по образложеном сагласном предлогу ресорног Министра и Министра финансија.

Министар правде може, по сагласности Министра финансија, вишкове чистих прихода продуктивних грана економије и индустрије у казним заводима употребити за повећање материјалних расхода тих завода. Исто тако Министар правде може

по сагласности Министра финансија средства Централног фонда за подизање казних и сличних завода употребити и за издржавање казних и сличних завода у колико предвиђени буџетски кредити не би били довољни.

§ 8

1) Правилно и саобразно чл. 60 Закона о државном рачуноводству ангажовани издаци у току једне буџетске године, који нису могли бити извршени из ма каквих разлога у предвиђеним роковима односне рачунске године, вршиће се по одобрењу Министра финансија до краја текуће рачунске године из обртног капитала показаног у последњем Завршном рачуну државних расхода и прихода, с тим да се књиже на терет »Обртног капитала Главне државне благајнице — државне обавезе из ранијих година« — и покажу у Завршном рачуну за ову рачунску годину.

2) Државне обавезе из ранијих година које не испуњавају услове из предњег става, могу се исплатити из обртног капитала показаног у последњем Завршном рачуну државних расхода и прихода. Одлуку о овим исплатама доносиће Министар финансија.

3) Евентуални вишак расхода који би се по истеку буџетске године показао по буџетској партији за плаћање интереса, провизије, курсних диференција и трошкова Народној банци и другим кореспондентима по текућим рачунима за ову и раније године, као и плаћање интереса по осталим државним обавезама и боновима расходоваће се по овом овлашћењу на терет државне готовине.

4) Потраживања државних предузећа и установа од других државних установа, која су настала у времену од 1 јануара 1919 до 31 марта 1932 закључно, отписале се на терет обртног капитала Главне државне благајнице у колико су у тим годинама ова потраживања исказана као приход.

§ 9

1) За стварање нових обавеза противно чл. 60 и 66 Закона о државном рачуноводству наредбодавци и рачунополагачи одговараће у смислу чл. 58 Закона о државном рачуноводству и § 23 закона о продужењу важности одредаба досадањих финансијских закона и закона о буџетским двананстилама.

2) Обавезе код државних предузећа ма од које друге државне установе могу се стварати само по претходном обезбеђењу кредита и под материјалном одговорношћу надлежног наредбодавца. Обрачун по овим обавезама вршиће се само преко Министарства финансија. Ближа упуства за извршење ове одредбе прописаће Министар финансија.

§ 10

Возаринске таксе по Т.бр. 101 таксене тарифе, наплаћене код свих државних и у државној експлоатацији жељезничких и паробродских станица у земљи имају се полагати Главној државној благајници односно за ове таксе има се вршити обрачун са Главном државном благајницом свакога месеца и то: од стране финансијског одељења Министарства сабраћаја најдаље у року од три месеца по наплати исте, а од стране Дирекције речне пловидбе у року од два месеца.

Надлежни органи за неизвршење овог законског наређења одговорни су и дисциплински.

§ 11

Поштанске штедионице и њене филијале ослобађају се плаћања камате на улоге и уплате по чековним рачунима: Главне државне благајнице, финансијских дирекција и пореских управа, а ова надлештва од плаћања манипулативних и других трошкова на уплате и за извршење исплате по њиховим чековним рачунима.

II РАЗДЕО — ОДРЕДБЕ ЗА ПОЈЕДИНА МИНИСТАРСТВА

А) Министарство финансија

1 Овлашћења за Министра финансија и одредбе за рачунску службу

§ 12

Овлашћује се Министар финансија:

1) да саобразно закону о државном рачуноводству издаје благајничке записе на подлози буџетских прихода. Сума ових благајничких записа, издатих на основу чл. 106 и 109 закона о државном рачуноводству, у промету не сме бити већа од динара 500,000.000.— и са каматом, која не може бити већа од 7%. У ову суму не улазе бонови, издати Народној банци Краљевине Југославије, као подлога за раније авансе држави, на основу чл. 4 став 1 Уговора између Државе и Народне банке Краљевине Југославије озаконеног 17 јуна 1931.

2) да на терет буџетских резервних кредита и из обртног капитала Главне државне благајнице плаћа државну дотацију самоуправним телима за покриће расхода, које изазивају функције пренесене од државе на самоуправна тела, колико буду предвиђене њиховим одобреним буџетима за ову буџетску годину.

3) да из обртног капитала Главне државне благајнице може исплатити Приморској, Зетској и Врбаској бановини суме, предвиђене њиховим одобреним буџетима за 1933/43 год. као државну субвенцију за покриће вишка расхода над приходима.

4) да из обртног капитала Главне државне благајнице, на предлог Министра правде, може исплатити судијама и чиновницима, који су, иначе стално са службом у Београду, вршили дужност у Државном суду за заштиту државе и Државном тужилаштву тога Суда поред своје редовне дужности, специјални месечни додатак за време од дана када су почели вршити ову дужност до укључно 31 марта 1930 а по решењима Министра правде донетим у сагласности Министра финансија.

5) да може све оне позајмице и државна потраживања за које Државно правобраништво на основу уредних законских докумената утврди немогућност наплате, расходovati на терет обртног капитала Главне државне благајнице с тим, да се о њима води и даље засебна евиденција и у случају могућности наплате наплаћене суме унесу у државну касу.

6) да може по сагласности Министарског савета посебним решењем регулисати начин исплате државних потраживања по издатим позајмицама разним установама, областима, обласним одборима, окрузима и општинама као и на име издате помоћи оскуднима у храни или друге помоћи, с тим да се

ова дуговања могу наплатити и у државним обезвницама по номиналној вредности а курсна разлика отписати на терет обртног капитала Главне државне благајнице.

7) да може отписати на терет обртног капитала Главне државне благајнице, издате позајмице са каматама и судским трошковима разним лицима по признаницама и меницама за време од 1915 до 1919 године ако су дужници, односно акцептанти умрли или ако се утврди немогућност наплате. Жиранти по овим меницама ослобађају се обавезе.

8) да може на терет обртног капитала Главне државне благајнице расходovati вредност хране за исхрану становништва пасивних крајева и режијске трошкове око преноса хране издате преко Привилегованог акционарског друштва за извоз земаљских производа на основу решења Министарског савета.

9) да разлику између берзанског курса и вредности купљених девиза почев од 29 августа 1932 може расходovati на терет обртног капитала Главне државне благајнице.

Све предње исплате које падају на терет ове готовине вршиће се по одобрењу Министра финансија из обртног капитала Главне државне благајнице.

10) да сву готовину, подразумевајући ту и хартије од вредности, фонда секвестрираних имовина која се затекне на дан ступања на снагу овога закона унесе у обртни капитал Главне државне благајнице, као ванредни државни приход.

11) да на предлог Министра војске и морнарице, може одобравати за материјалне расходе веће кредитне од буџетом одобрених, од укупне суме од динара 400,000,000.— Ови накнадни кредити моћи ће се одобравати само у колико буду постигнути вишкови прихода преко износа буџетом предвиђених.

12) да може одобрити Управи државних монопола за материјалне потребе и веће издатке од износа предвиђених буџетом за 1933/34 год. на случај, да приходи од продаје дувана, соли и цигарпапира буду остварени у већем износу од буџетом предвиђених, и то како на утрошак потребних монополисаних артикала, тако и на трошкове, који стоје у вези са увећаном сумом прихода од тих предмета, а у сразмери повећаних прихода појединих монополисаних артикала.

13) да у смислу чл. 62 финансијског закона за 1928/29 годину продуженог чланом 40 закона о продужењу важности одредаба досадашњих финансијских закона и закона о буџетским дванестинама, може признати завршне рачуне обласних дирекција државних жељезница за време од ослобођења до закључно 1922/23 буџетске године и без прописаних законских формалности, у колико органи Главне контроле нађу да по овим рачунима није било злоупотреба.

14) да повремено одређује вредност државним и државом гарантованим обезвницама у случајевима, када се на основу специјалних закона, уредаба или правилника ове обезвнице имају примати у јемство (кауције) по берзанском курсу.

Одређена вредност ових обезвница не може бити већа од њихове номиналне вредности, и остаје на снази за све време трајања јемства (кауције) обрачунаога по тој вредности.

15) да све обезвнице државних зајмова које припадну државној каси од пропалих кауција и ма

по ком другом основу употреби за увећану амортизацију дотичног зајма коме обезвница припада.

16) да може извршити замену купонског табака обезвница 2½% државне ренте за ратну штету којом ће се приликом на основу талона и обезвница издавати нове обезвнице са новим купонским табаком од 40 купона од Бр. 11 до 50. Серије нових обезвница носиће бројеве почев од броја 5001. При замени за сваку предату обезвницу са талоном добиће се друга обезвница са купонским табаком која ће носити нову серију и нов број. Ова замена је обавезна. Ближе одредбе о овоме прописаће Министар финансија правилником.

Трошкови око штампања (заједно са хартијом) прегледа и замене ових обезвница паће на терет резервних буџетских кредита, које одобрава Министар финансија.

17) да по решењу Министарског савета у року од шест месеци по ступању на снагу овога закона поднесе Народном претставништву на решавање предлог закона о општој царинској тарифи са увозним и извозним царинама, који је уведен у живот решењем Министарског савета Ц.бр. 29291 од 19 јуна 1925, донетим на основу чл. 71 закона о буџетским дванаестинама од 31 марта 1925, и чија је важност продужена одредбама финансијског закона за 1929/30 (чл. 1 Закона о измени чл. 76 финансијског закона за 1929/30), 1930/31 (§55), 1931/32 (§ 57) и 1932/33 (§76); као и на накнадно одобрење решења која су донета до 31 марта 1933 по овлашћењима предвиђеним у поменутом предлогу закона о општој царинској тарифи и доцнијим његовим изменама.

18) да решења која сходно чл. 15 предлога закона о општој царинској тарифи и доцнијим његовим изменама буду донета после ступања на снагу овога закона истодобно са увођењем у живот поднесе Народном претставништву на одобрење. Ако Народно претставништво не би одобрило царине одређене овим решењима, разлика се неће моћи захтевати нити враћати.

19) да изузетно од постојећих законских прописа може ослободити од плаћања такса и пореза на пословни промет набавку соли, коју Управа државних монопола изврши од државних монопола соли Пољске републике под условом да и Управа државних монопола буде ослобођена државних дажбина Пољске републике за примања по уговорима о купопродаји дувана.

20) да сходно склопљеном споразуму са Немачком Владом од 23 јануара 1933 о довршењу раније закључених уговора на рачун репарација, може издати поменутој Влади државне бонове за укупну вредност од 13,000,000 нем. марака.

Од ових бонова првих десет, који доспевају на дан 1 јула 1935, 1936, 1937, 1938, 1939, 1940, 1941, 1942, 1943, и 1944, гласиће на 700,000.— нем. марака сваки, а осталих пет, који доспевају на дан 1 јула 1945, 1946, 1947, 1948 и 1949, на по 1,200,000.— нем. марака.

21) да по сагласности Министарског савета у циљу одржавања и заштите државног кредита у иностранству, може закључивати специјалне споразуме са претставницима иностраних портера обезвница државних и државом гарантованих зајмова као и повериоцима државним по другим основама, тако да се путем ових обезбеди другинутет у вршењу интересне и амортизационе службе по поме-

нутим зајмовима и обавезама.

Све ове споразуме Краљевска Влада поднеће накнадно Народном претставништву на знање.

23) да може персоналу пореских управа место дневница по уредби о путним и селидбеним трошковима одредити паушалне додатке. Висина додатка зависна је од ранга и правилности и уредности разреза и пословања.

Висину, обрачун и начин исплате прописаће Министар финансија правилником. Исплата ће се вршити на терет одобрених кредита у буџету за путне трошкове и на терет одобрених кредита у буџету за путне трошкове и на терет прихода из фонда егзекутивних трошкова.

2 Одредбе о државним добрима

§ 13

Овлашћује се Министар финансија:

1) да може изложити јавној продаји државна непокретна добра, која не доносе приход, а не могу се искористити за коју државну потребу или не доносе приход сразмеран њиховој прометној вредности; она, чије је одржавање скопчано са несразмерним трошковима према приходу и она, која се од више година непрекидно налазе у државини других лица и бесплатно искоришћују.

За добра, чија је прометна вредност испод 100.000.— дин. коначну одлуку о продаји доноси Министар финансија, за она чија је вредност до 1.000.000.— динара одлуку доноси Министарски савет на предлог Министра финансија, а преко 1.000.000.— динара Министарски савет по претходној сагласности финансијских одбора Народног претставништва.

Продаје непокретних државних добара вредности преко 100.000.— динара врше се јавном лицитацијом. Продаја добара испод те вредности може се вршити и директним погодбом (директним уговором) ако је купац самоуправно тело, хумано друштво или установа, која врши послове од јавне користи, или ако се путем директне погодбе могу постићи повољнији резултати, или ако је искључена могућност јавне продаје (случај добара, која су дуги низ година у државини других лица). У случајевима директне продаје потребна је одлука Министарског савета на предлог Министра финансија.

2) да исплату куповне цене непокретних добара означених у предњем ставу може одобрити у року најдаље до 5 година у једнаким полугодишњим ратама, с тим да ће се пренос права својине извршити после потпуне исплате. Министар финансија у споразуму са финансијским одборима Народног претставништва прописаће уредбу, којом ће бити предвиђен начин и поступак за процену оних непокретних добара, која се продају директним погодбом, као и сви други услови за отуђивање тих државних некретнина.

3) да у случају потребе, да се извесно државно добро размени са којим непокретним добром исте или веће вредности приватног власништва или кога јавног тела — може одобривати такве размене на предлог власти, за чију се потребу размена врши.

4) да може изузетно од чл. 85 Закона о државном рачуноводству одобривати закупе мањих државних добара и то до 3 године, ако једногодишња закупна цена не прелази суму од 100.000.— динара.

5) да може уступити, по сагласности Министар-

ског савета, поједина државна земљишта за подизање соколских домова.

§ 14

Сва државна надлештва и установе, која имају на руковању непокретна државна добра, а нису им потребна у целини или појединим деловима, дужна су та добра или делове истих ставити на располагање Министарству финансија.

3 Одредбе о државним монополама

§ 15

Одобрава се Самосталној управи државних монопола, да издвоји из своје обртне главнице, образоване на основу чл. 65 Финансијског закона за 1927/28 годину, суму од 15.000.000.— динара за инвестиционе потребе: куповину земљишта и зграда, изградњу магацина и зграда, као и за набавку машина и осталих инвестиционих потреба.

Износ од 15.000.000.— динара вратиће се обртној главници из зајма или амортизацијом инвестиција Самосталне управе државних монопола.

§ 16

1) Први став §-фа 21 Закона о државним монополама мења се и гласи:

»Дозволу за сађење дувана може добити свако лице, које због монополских кривица није искључено од садње дувана.«

2) Укидају се све одредбе Закона које се одnose на издавање права за истраживање и обделовање минералних уља (каменог уља, петролеја, нафте). Повластице за истраживање и обделовање минералних уља које су на основу односних закона дате до дана ступања на снагу овога Закона, остају на снази.

Истраживање и обделовање минералних уља вршиће се у државној режији, а организација односних радова и експлоатације као и управљање таквим предузећима спада у надлежност Самосталне управе државних монопола. Ближе одредбе о томе прописаће Правилником Министар финансија на предлог Самосталне управе државних монопола.«

4 Одредбе о порезима, таксама, трсшарини и царинама

§ 17

1) Котарске припомоћне закладе ослобађају се од плаћања пореза и свих осталих државних дажбина у свим својим пословима.

2) Непосредни порези на државна земљишта и зграде неће се разрезивати за 1933 и 1934 годину.

3) Основни порез на приход од земљишта за 1933 годину износи 10% од катастарског чистог прихода.

§ 18

1) Порески годишњи рачуни за све године до краја 1928, који до сада нису од стране органа Главне контроле прегледани и разрешени, сматрају се разрешеним. Заостатци и претплате који су пренети из пореских књига за 1928 годину у пореске књиге за 1929 годину, имају се показати у посебном списку, који ће, на основу пореских главних књига и партијалних распореда, проверити и одобрити финансијске дирекције. Ови спискови сматрају се пуноважним документом. Ако се накнадном надревизијом утврди, да су поједине суме унете у списак

нетачне, има се решењем извршити исправка задужења.

Главна контрола може вршити преглед књига и докумената за те године кад год се појаве злоупотребе по тим рачунима.

2) Изузетно од одредаба закона о Главној контроли порески годишњи рачуни за 1929, 1930, 1931 и 1932 год. имају се саставити по прописима правилника, који је издао Министар финансија. Разрешницу по овим рачунима даваће Главна контрола на основу извештаја о прегледу који ће јој предложити финансијска дирекција. Главна контрола ће по тим рачунима извршити надревизију, и ако по тим рачунима нађе исправно стање, даће разрешницу.

3) Почевши од 1933 године дужан је Отсек рачуноводства Финансијске дирекције, да води у смислу правилника Бр. 107000 (Г.Д.П.) од 29 августа 1928 године среску пореску књигу и прегледа пореске годишње рачуне. Испитане и прегледане рачуне, предлаже финансијска дирекција Месној контроли на даљи рад по закону о Главној контроли.

4) Уколико се не би могао извршити преглед завршних рачуна царинарница за 1919/20 годину, услед недостатака новчаних књига и докумената нити би се могло утврдити чијом су кривицом ове књиге и документа нестали, овлашћује се Главна контрола, да те завршне рачуне може разрешити.

§ 19

1) Изузетно од одредаба закона о таксама на рачуне, признанице и остала документа, којима наша заступништва у иностранству правдају кредите утрошене за своје набавке и потребе, а извршене у иностранству, неће се наплаћивати никаква такса.

2) Важност закона о привременом ослобођењу Анонимног друштва авијатичких радионица Луј Бреге од плаћања свију такса пореза и такса за регистровање, као и увозне царине на сировине, израђене делове и све потребе за фабрикацију авиоплана од 20 јануара 1930 продужује се до закључно 31 децембра 1933.

3) На крају другог става 4 напомене уз Т.бр. 62 таксене тарифе закона о таксама додаје се нова реченица, која гласи:

»За буџетску 1933/34 годину виноградарски бив. покрајине Далмације, приморја Савске бановине са свима отоцима и каставским срезом не плаћају ову таксу када истачу вино сопственог производа са сопственог земљишта, ако то истаканье не траје дуже од 40 дана.«

4) Укида се Напомена уз Т.Бр. 204 таксене тарифе закона о таксама.

5) На крају другог става Т.Бр. 318а таксене тарифе додаје се нова реченица, која гласи:

»Старешина задруге плаћа школарину и за своје унуке, ако са њиме живе у заједници или их издржава.«

6) За избране (обраничке) судове свију врста, избране судије и берзанске судове ступа на снагу од 1 априла 1933 закон о судским таксама од 30 маја 1930 обнародован у »Службеним новинама« од 17 јуна 1930 Бр. 134. Таксе на одлуке свих тих судова наплаћиваће се у висини и на начин прописан у том закону.

7) Жељезнички материјал за колосеке и возила, који се набавља у пољској по компензационим уго-

ворима на рачун монополске режије, ослобађа се плаћања царине и свих царинских трошкова.

5 Одредбе о државним дуговима § 20

Став 1 §-фа 36 Закона о ликвидацији аграрних односа на подручју раније покрајине Далмације од 19 октобра 1930 мења се и гласи:

»Текући дохотци остају на снази у корист бив. земљовласника све док овом (земљовласнику) не почне да тече интерес по обвезницама о којима је реч у § 43 напред поменутог закона, с тим да се приход земљовласников снизује за једну прав.«

§ 43 став 1 и 2 истог закона мења се и гласи:

»Држава плаћа све на њу отпадајуће оштетне износе по овом закону обвезницама по номиналном износу, које носе назив »Државне обвезнице за ликвидацију аграрних односа на подручју раније покрајине Далмације«, и гласе на доносиоца. Обвезнице се издају у комадима по 500, 1000 и 5000 динара номиналних са 6% годишњег интереса, који почиње тећи од 1 јануара оне године у којој су пресуде судова, компетентних по аграрним споровима постале правоснажне, а исплаћују се по истеку сваке године. Купоне са роком исплате у ранијим годинама држава ће отсећи и поништити. Суме испод 500 динара, за које се не могу добити обвезнице, исплаћују се у готовом. Амортизација обвезница, зашто ће се потребне суме унети сваке године у буџет, вршиће се кроз 50 година путем извлачења или откупом на берзи, постепено сваког 1 јануара, почев од 1 јануара 1933 године, према правоснажним пресудама, с тим, да овај целокупан државни дуг по номиналним обвезницама има бити амортизован 1981 године закључно, према чему ће се спремити дефинитиван амортизациони план по овом аграрном дугу.«

У ставу 3-ћем истог §-фа речи: »Генерална дирекција државних дугова« замењују се речима: »Одељење државних дугова и државног кредита Министарства финансија«.

§ 44 став 2 истог закона, мења се и гласи:

»Тежаци су дужни овако предујмљене износе повратити држави у отпадајућим ратама (ануитетима) кроз 50 година, које се рате исплаћују заједно са порезом и евентуално утерују на исти начин. Овај рок од 50 година почиње тећи од 31 децембра оне године у којој су пресуде постале правоснажне. Међутим припада право тежацима и раније било целокупан предујмљени износ било већи део истога држави повратити.«

§ 21

1) Пресуде и решења првостепених судова за ратну штету донети пре закона о коначној ликвидацији послова на досуђивању и исплати накнаде ратне штете од 15 децембра 1930 постају извршни даном ступања на снагу овог закона ако нису пре његовог ступања замењени пресудама и решењима виших судова за ратну штету.

Тако исто постају извршни пресуде и решења виших судова за ратну штету донети пре горе поменутог закона, ма да по њима постоје још нерешене жалбе.

Окружни и срески судови као и првостепени судови код којих се налазе на руковању акта судова за ратну штету, дужни су када им се поднесу пресуде првостепених или виших судова за ратну ште-

ту у року од три дана проверити да ли по дотичној пресуди није издана пресуда или одлука вишег суда, па ако није на њој ставити да је извршена.

Пресуде се могу поднети судовима на проверавање и оглашавање за извршне само у року од 60 (шесдесет) дана од дана ступања на снагу овога закона.

Одбор за ратну штету расправиће спорове за накнаду ратне штете који су примљени у Одељењу државних дугова и државног кредита по истеку рока из § 7 Закона о коначној ликвидацији послова на досуђивању и исплати накнаде ратне штете од 15 децембра 1930, а нису раније пресуђени од првостепених или виших судова за ратну штету, водећи рачуна о благовремености пријава сходно одредбама уредбе о накнади штете и њеним изменама и допунама односно Правилника о судовима и накнади штете у пограничним крајевима.

Пресуде и одлуке Одбора за ратну штету извршне су.

2) Извршне пресуде о досуђеној накнади ратне штете које до сада нису поднете за наплату могу се поднети за наплату Одељењу државних дугова и државног кредита најдаље у року од 120 дана од дана ступања на снагу овог закона.

Пресуде које буду по предњој законској одредби донео Одбор за ратну штету имају се поднети у року од 15 дана од дана пријема.

По истеку ових рокова пресуде се неће примати на исплату нити ће се држава сматрати обавезна да по њима ма коме и ма шта плаћа.

3) Новчане помоћи аконто ратне штете, помоћи дате народу за подизање кућа порушених и попалених од непријатеља и набавку хране, у смелу чл. 7 закона о исплати ратне штете, као и вредности стоке и справа датих народу и установама из имовине непријатељских поданика, уколико нису одбијене при исплати досуђених накнада ратне штете или наплаћене до дана ступања на снагу овога закона неће се наплаћивати без обзира да ли је помоћ или стока дата оштећеном лицу, већ ће се расходовати на терет фонда за ратну штету.

4) Последњи став тач. 3 § 11 Финансијског закона за 1932/33 годину има се разумети тако:

а) да се ослобађају плаћања вредности за примљене предмете из плена лица и установе, сем оних побројаних у тач. 3 § 1 Закона о ликвидацији уступљеног ратног плена, ако целокупно ненаплаћено дуговање једног лица или установе не прелази суму од 5.000.— динара.

б) да се дуговање преко 5.000.— динара појединих лица и установа за узети материјал и друго из плена, која законом нису ослобођена плаћања целокупне вредности истих, отпишу и без вољења судског спора, ако се уверењима општинских власти утврди немаштина дужника.

Б. Министарство правде

§ 22

Овлашћује се Министар правде:

1) да може уштеде по свима партијама буџета расхода Министарства правде за 1933/34 годину употребити за покриће личних и материјалних издатака око провођења законика о судском поступку у грађанским парницама, закона о уређењу редовних судова и закона о седницима и територијалној надлежности апелационих судова и да може особље потребно за нови Апелациони суд у Сара-

јеву постављати и преко особља одређеног по свима партијама тога буџета.

2) да може издавати књиге формулара (образаца) за рад судова по новим судским поступцима као и индекс закона и уредаба објављених од 1 децембра 1918 до 31 децембра 1932 и пуштати их у слободну продају. Чисту добит од продаје тих књига може Министар правде употребити за појачање оних партија буџета расхода Министарства правде, које се односе на законодавни рад, на библиотеку Министарства правде и на снабдевање судова са потребном правном литературом и формуларима. Ближе одредбе за извршење ове законске одредбе као и цену за поменуте књиге пропишаће Министар правде правилником.

§ 23

Овлашћује се Министар финансија, да по распореду Министра правде исплаћује у месечним ратама бир православног свештенству у колико су до сада примали, у Дринској, Зетској, Дунавској, Моравској и Вардарској бановини и бир имамима у колико су до сада примали и то: бир православног свештенству у укупној суми динара 13,200.000.— годишње, а бир имамима у укупној суми динара 2,100.000.— годишње. Овај бир и једнима и другима стављаће на расположење у глобалном износу, а у месечним ратама Министар правде Св. Архијерејском Синоду Српске Православне Цркве односно Вакуфско-меарифској дирекцији у Скопљу.

У границама ових укупних сума надлежне верске власти ће одређивати величину бира сваке парохије и цемата према задужењу пореских глава за 1932 годину. У недостатку задужења за ту годину важиће задужење за 1931 годину.

Уплаћени свештенички бир у наведеним укупним сумама за парохијско свештенство у овим бановинама по чл. 6 Закона о уређењу свештеничког стања и од муслимана иде на покриће исплате које се врше по првом ставу овог §-а.

Досадашњи износ од 1.— динара предвиђен чл. 6 Закона о уређењу свештеничког стања од 1882 године повећава се на динара 6.—

Исто тако, по распореду Министарства правде, парохијални намет и допринос Српско-правословно црквених фондова у укупној суми 2,040.000.— динара годишње исплаћује се у месечним ратама на име плата православног свештенства Горњо-Карловачке епархије. Ову суму Министар правде у глобалном износу, а у месечним ратама стављаће на расположење Светом Синоду Српске православне цркве.

У границама ове укупне суме Свети Архијерејски Синод ће наређивати исплату плата тога свештенства.

Уплаћени парохијални намет 4.— динара по раду и допринос фондова по чл. 13 Уредбе о уређењу црквено-школских и фонционалних дела Српске Митрополије у Сремским Карловцима од 10 августа 1868 у овој укупној суми иде на покриће исплата које се врше по ставу петом овога §-а.

Министар правде у споразуму са Министром финансија издаће ближа упуства о извршењу овог.

§ 24

1) Руковаоци каса код окружних, првостепених и средњих судова (режисери, рачуновође), вршиће у суду пријем и исплату новца и новчаних вредности у износу преко 5.000.— динара у при-

суству судије, кога старешина суда за ту сврху својом наредбом одреди. Пријем износа и пошиљке у вредности преко 5.000.— динара на пошти вршиће руковалац касе и још један чиновник по специјалном овлашћењу старешине суда.

Каса се мора чувати под два разна кључа; један кључ касе држаће руковалац, а други одређени судија. Без присуства одређеног судије руковалац касе не сме новац преко означеног износа примати нити издавати.

За ситније набавке и мање исплате руковалац касе може у сигурном затвору држати суму највише у износу 5.000.— динара а чим стање пређе овај износ вишак ће се унети у касу.

2) Испостава Вараждинско-котарског суда у Виници укида се и престаје радити са даном 1 априла 1933.

Са истим даном досадање подручје ове испоставе потпадне под надлежност Котарског суда у Вараждину.

Овлашћује се Министар правде да изда уредбу о начину ликвидације ове испоставе и о преносу послова на Котарски суд у Вараждину.

3) Оснива се срески суд у Бос. Костајници. Овлашћује се министар правде, да може прописати све што је потребно за оснивање и рад овог суда.

4) Подручје садањег земаљског суда у Шибенику, уколико није припојено новоустановљеном окружном суду у Сушаку, припада се са даном 1 маја 1933 године окружном суду у Шибенику.

Овлашћује се Министар правде да уредбом пропише одрелбе о ликвидацији садањег земаљског суда у Шибенику и преносу послова са тога суда на окружни суд у Шибенику.

5) Месна надлежност садашњих управних судова одређује се на овај начин:

Месна надлежност управног суда у Цељу простире се на подручје Дравске бановине; у правног суда у Загребу на подручје Савске бановине; управног суда у Сарајеву на подручја Врбаске и Дринске бановине; управног суда у Београду на подручје Управе града Београда и на подручја Дунавске и Моравске бановине; управног суда у Скопљу на подручје Вардарске бановине; и управног суда у Дубровнику на подручја Зетске и Приморске бановине.

6) У оним подручјима, у којима није прописано полагање двају писарничких испита, односно за земљишнокњижне чиновнике писарнички поред земљишнокњижног испита, и док се то не пропише, Одељење судске писарнице за земљишнокњижне ствари (земљишнокњижни уред) издваја се из опште судске писарнице и остаје самостално одељење. Ово одељење ће вршити своје послове под непосредним надзором судије, који врши дужност управитеља судског одељења за земљишнокњижне ствари.

§ 25

1) у § 314 одељку 2 законика о судском кривичном поступку од 16 фебрура 1929 бришу се речи: »и казне лишења слободек«.

2) У подручјима у којима законик о судском поступку у грађанским парницама од 13 јула 1929 добија обавезну снагу, Министар правде може за првих пет година по ступању на снагу овог Законика поверити прегледање окружних и среских судова не само судским инспекторима већ и суди-

јама апелационих судова. И ово прегледавање вршиће се по прописима Судског пословника.

3) Где се законик о судском поступку у грађанским парницама позива на нови закон о извршењу и обезбеђењу, који још није добио обавезну снагу, имају се подразумевати одговарајући прописи постојећих закона. Уколико таквих нема, има се све док споменути закон не добије обавезну снагу сматрати као да се законик о судском поступку на њих не позива и да наређења тога законика, који се заснивају на таквим прописима, не важе.

В. Министарство просвете

§ 26

Овлашћује се Министар просвете:

1) да може својим решењем вршити поделу кредита одобрених на субвенције и помоћи, у колико та подела још није извршена буџетом, до суме од 50.000.— динара.

2) да на рачун кредита предвиђених буџетом на личне расходе за стално особље може постављати контрактуралне службенике и дневничаре, а на рачун одобрених кредита за контрактурално и хонорарно особље — стално особље, с тим, да се број и врста предвиђених звања као и износ одговарајућих законских припадљности и кредита овим постављењима не прекорачи.

3) да може прописати уредбу о клиничким болницама Медицинског факултета универзитета у Београду и Загребу.

4) да може закључити зајам код Државне хипотекарне банке у Београду за подизање нове зграде за Женску учитељску школу у Београду према висини ануитета који предвиђа буџет за ову сврху.

5) да Државну четворо-разредну гимназију на Крку претвори у потпуну осморазредну гимназију, с тим да издржавање постојећих виших разреда пада на терет државног буџета.

6) да на место више самоуправне гимназије у Беранима отвори вишу државну гимназију, тако да у поменутом месту буде пуна државна гимназија. Отварање пуне државне гимназије мора бити пре почетка школске 1933/34 године.

7) да самоуправне (општинске) гимназије у Дарувару, Сињу, Кос. Митровици и Свилајци има најкасније до почетка школске године 1933/34 претворити у државне гимназије.

Министар просвете овлашћује се да за сва претварања и отварања, поменута у тач. 5, 6 и 7, овог §-а, изда сва потребна наређења и правилнике.

8) да може, ради неопходних редукација лица и личних припадљности у народним позоришима (или по неопходној потреби да се уравнотеже специјални буџети народних позоришта) већ од 1 априла 1933 ставити ван снаге уговоре контрактуралних чланова који важе до краја сезоне 1932/33 год. и даље.

§ 27

Овлашћује се Министарски савет да на прелог Министра просвете може затворити известан број гимназија, учитељских школа, реалних гимназија и класичних одељења у реалним гимназијама, као и да може свести известан број средњих потпуних школа на непотпуне а према буџетским могућностима.

§ 28

Универзитетске клинике и лабораторије могу трошити за своје издржавање приходе од наплате болничких трошкова, лабораторијских прегледа или спремених производа, по правилнику који прописује и мења Министар просвете у сагласности са Министром финансија.

§ 29

1) Наставници основних, грађанских, средњих и стручних школа не могу се упућивати на рад изван школе, изузев у Министарство просвете, Министарство физичког васпитања народа и банске управе и као просветни референти, делегати, лектори и учитељи на страни.

2) Стални срески школски надзорници, као и вршиоци дужности тих звања уколико се буду постављали из реда наставника грађанских или народних школа, примаће своје припадности из кредита који је предвиђен за исплату припадности тих наставника у глави основне наставе код дотичних банских управа. Специјални додаток по § 293 ст. 2 Закона о чиновницима од 31 марта 1931, примаће из кредита који је одређен за исплату специјалног додатка у глави Министарства просвете. Уколико би се ти надзорници постављали из реда наставника средњих и учитељских школа, њихове ће припадности пасти на терет одговарајућих партија буџета средње наставе.

3) Изузетно од чл. 1 и 2 Уредбе Бр. 84600 од 12 децембра 1931, среским школским надзорницима ће се паушално исплаћивати путни трошкови и дневнице за два редовна прегледа школа по § 117 тач. 2 Закона о народним школама, а на основу одлуке П.Бр. 24377/1930 и 31884/1930.

Паушал износи два годишња прегледа, према теренским приликама и броју школа и одељења, по 8.000.—, 6.000.— или 4.000.— динара у границама буџетом одобрених кредита, а по решењу Министра просвете. Овај се кредит не може повећавати.

§ 30

1) У Закону о народним школама укидају се, додају и мењају ставови и то:

§ 51 мења се и гласи: »Најмањи и највећи број ученика по одељењима одређује Министар просвете«;

У § 84 укида се последњи став и замењује новим који гласи: »Учитељи супрузи кад су у истом месту имају право само на један стан (односно једну станарину) и огрев за једног учитеља, а учитељица удата за неучитеља нема право на стан (односно станарину) и огрев;

Последњи став §-а 113 мења се и гласи:

»У школама са више од шеснаест одељења у једној школи управитељ се ослобођава рада у разреду.«

2) У § 10 на крају става 2 Закона о средњим школама додаје се реченица: »Ови станови не подлежу плаћању закупнине«.

3) Прописи чл. 4 Закона о изменама и допунама у Закону о средњим школама од 31 августа 1929 год. — од 20 јула 1931 важе у свему и за екскурзије ученика учитељских школа.

4) За управнике народних позоришта у Београду, Загребу и Љубљани могу се постављати и лица изузетно од § 49 Закона о чиновницима од 1931.

5) Професори средњих и њима равних стручних школа, који имају 15 година службе а одликовали су се својим школским радом, могу бити постављени за директоре потпуних средњих и стручних школа у IV положајној групи I степена, изузетно од §-а 49 закона о чиновницима; за директора потпуне гимназије у V групи може се поставити професор, који испуњава услове из чл. 72 закона о средњим школама.

6) Школски надзорници који су по Закону о чиновницима од 1923 били преведени за обласне школске надзорнике са правима чиновника I категорије, могу бити постављени за банске школске надзорнике и ако немају факултетску спрему.

§ 31

Три државна Средишња народна позоришта у Београду, Загребу и Љубљани, имају субвензију државну за покриће у државном буџету предвиђених личних издатака и за осигурање зграда и инвентара, док сви остали издаци: хонорари, режисерски трошкови и остали материјални издаци, падају на терет целокупног прихода тих позоришта, а по специјалним буџетима које одобрава Министар просвете у споразуму са Министром финансија.

Четири обласна народна позоришта са седиштем једно у Скопљу, једно у Сарајеву, једно у Новом Саду и Осиеку (заједничко) једно у Марибору, издржавају се својим приходима и субвенцијом, а по буџету који одобрава Министар просвете.

Ово важи и за бановинска позоришта, с тим да њихов буџет прихода и расхода одобрава надлежни бан.

Сва поменута позоришта ослобађају се плаћања таксе из тар. бр. 99а (1) Закона о таксама.

Г. Министарство иностраних послова

§ 32

Исплата припадности државних службеника, контрактуалних чиновника и дневничара при нашим заступништвима у иностранству вршиће се по предлогу Министра иностраних послова од 25 јуна 1931 Р.Бр. 9591 — сагласности Министра финансија од 21 јула 1931 Бр. 43356/1 и одобрењу Претседника Министарског савета од 13 септембра 1931 Бр. 3580, а по одбитку смањења: по Уредби о смањењу личног додатка на скупоћу од 19 септембра 1931, Бр. 66300/1, по Закону о смањењу припадности од 20 септембра 1931, по Уредби о додацима на скупоћу од 12 марта 1932 Бр. 10990/1 и по Уредби о изменама и допунама Закона о смањењу припадности од 20 септембра 1931 са допунама од 29 октобра 1931, од 25 марта 1932 Бр. 11800/1, с тим, да се има употребити при обрачуна, изузимању и књижењу долара сталан курс од 56.40 динара за 1 долар у место свакомесечног државног обрачунског курса. Приликом обрачуна припадности има се извршити заокружавање до 50 центи на нижи, а преко 50 центи на виши наредни долар. Ово заокружавање примениће се и при обрачуна отпавничког додатка.

Исплата по предњем ставу вршиће се с тим, да се може, на предлог Министра иностраних послова у сагласности са Министром финансија, а по

одобрењу Министарског савета, висина укупних принадлежности у доларима из табеларног прегледа мењати и одређивати у границама кредита буџетом одобрених према приликама у појединим државама.

На предњи начин утврђени износ долара може се, на захтев Министра иностраних послова исплаћивати и у другим монетама, израчунајући исте на бази 1 долар равно 5.18 златних франака и државног обрачуноског курса претходног месеца за који се принадлежности исплаћују.

Ако би и у колико због овга начина обрачунавања била недовољна буџетом предвиђена сума за личне принадлежности особља у иностранству, иста би се имала исплаћивати из резервних буџетских кредита.

§ 33

1) Изузетно од става 3 §-а 30 закона о чиновницима од 31 марта 1931, има важити:

а) државни службеници из Министарства иностраних послова, који се премештају из Министарства у заступништва у иностранство, примаће принадлежности у динарима све до дана јављања односно пријема дужности у заступништву, а од тога дана у доларима по предњој одредби овога закона.

б) државни службеници, који се премештају из заступништва у Министарство иностраних послова, примаће принадлежности у доларима из предње одредбе овога закона до дана разрешења односно предаје дужности, а од тога дана у динарима као и остали службеници Министарства.

Ово важи и при примени § 18 Закона о уређењу Министарства иностраних послова и дипломатских и консуларних заступништва Краљевине Југославије у иностранству.

в) државни службеници, који се премештају из заступништва у једној држави у заступништво у другој држави, примаће принадлежности државе из које се премештају до дана разрешења односно предаје дужности, ако је износ долара за ту државу из предње одредбе овога Закона раван или већи од износа долара за државу у коју се премештају. У противном, ако је износ долара из предње одредбе овога Закона већи за државу у коју се премештају, примаће принадлежности одређене за ту државу од дана јављања односно пријема дужности у месту премештаја.

2) Одредбе првог става овога §-а имају аналогно важити и при примени: §§ 80 и 101 Закона о чиновницима од 31 марта 1931, § 28 став последњи и § 43 Закона о уређењу Министарства иностраних послова и дипломатских и консуларних заступништва Краљевине Југославије у иностранству и § 21 Закона о продужењу важности одредаба досадашњих финансијских закона и Закона о буџетским дванаестинама од 31 јула 1929, кад се дипломатско-консуларни чиновник из Министарства или из кога другог заступништва одређује за отправника послова.

3) Изузетно од прве реченице §-а 101 Закона о чиновницима, чиновници Министарства иностраних послова и дипломатских и консуларних заступништва у иностранству могу се по сагласности Претседника Министарског савета ставити на расположење и по потреби службе с тим, да у том положају ови чиновници не могу дуже остати од 3 месеца.

4) Изузетно од чл. 49 и 253 Закона о чиновницима од 31 марта 1931 год., Министар иностраних послова може у току буџетске 1933/34 године вршити унапређења дипломатско-консуларних чиновника по одредбама Закона о чиновницима и осталим државним службеницима грађанског реда од 31 јула 1923 год., с тим да се утврђено бројно стање тих чиновника као и одређени буџетски кредити за те сврхе не могу повећати.

§ 34

1) Кредит за ванредне трошкове, достојније заступање државних интереса и на поверљиве цели има се сматрати да је: у динарима 1,000.000.— а у шв. францима 1,088.160.— Специјални поверљиви кредит има се сматрати да је: у динарима 10,300.000 а у шв. францима 2,500.000.—

2) Кредити одобрени за материјалне расходе заступништва у иностранству имају се сматрати да су у швајцарским францима, а монета исплате и обрачунавање вршиће се по обрачуном курсу, који утврђује Министар финансија у споразуму са Министром иностраних послова, с обзиром на специјалне прилике у свакој појединој држави.

3) Помоћи и признања просветним и националним радницима, које су одобрене у буџету Министарства иностраних послова, одређиваће Министар иностраних послова у споразуму са Министром просвете по претходној сагласности Претседника Министарског савета.

§ 35

Продужује се важност закона о овлашћењу за неодложну примену међународних уговора и споразума од 19 априла 1932 године.

Д. Министарство унутрашњих послова

§ 36

Овлашћује се Министар унутрашњих послова, да може према потреби вирманом повећавати све личне и материјалне расходе свог буџета из партије за увођење у живот Закона о унутрашњој и банској управи и Закона о полицијским извршним службеницима.

§ 37

1) Окружни инспектори могу се изузетно од одредбе §-а 98 Закона о чиновницима од 31 марта 1931 год. постављати и на друга звања ресора Министарства унутрашњих послова, за које испуњавају законом прописане услове, задржавајући групе у којима су се затекли.

2) Одредбе §-а 98 Закона о чиновницима од 31 марта 1931 не важе за среске начелнике. Овај изузетак односи се и на раније случајеве постављења среских начелника на које друго звање, у колико поједини случајеви нису већ расправљени пресудом Државног савета.

3) У §-у 346 Закона о чиновницима под »VIII група« прва реченица мења се и гласи: »Пристав Министарства, банске управе, окружног инспектора и среског начелства (§ 45 ст. 3)«.

4) Став 2 § 19 закона о државним полицијским извршним службеницима мења се и гласи:

»За поднадзорнике полицијске страже и полицијских агената могу се поставити и полицијски стражари, односно агенти, без школске квалифика-

ције прописане законом о чиновницима, ако имају најмање 10 година беспрекорне полицијско-извршне службе, ако су у тој служби за последње три године добили оцену »одличан« и ако су са успехом свршили поднадзорнички течај Централне полицијске школе за државне полицијске извршне службенике.

У овај десетогодишњи рок рачуна се и служба у жандармерији».

Б. Министарство војске и морнарице

§ 38

Овлашћује се Министар војске и морнарице:

1) да може предати Министарству финансија све војсци непотребне војне зграде, земљишта и материјал на слободно располагање.

2) да све приходе од државних зграда и земљишта издатих под закуп официрима, подофицирима, чиновницима, службеницима, стручним радницима и занатлијама у војсци и морнарици уноси у касу Министарства војске и морнарице, у постојећи фонд, који ће се употребљавати за подизање и оправке зграда за станове официра, подофицира, чиновника, службеника, стручних радника и занатлија у војсци и морнарици у местима где је то потребно.

3) да приходе од продатих расходованих аутомобила, аутомобилских делова и аутомобилске фурде као и приходе наплаћене од разних лица за упропашћене делове аутомобила, уноси у касу ремонтскоморског фонда ради обнављања аутомобилског парка, сходно тач. 2 чл. 242 Закона о устројству војске и морнарице.

§ 39

Овлашћује се Министар финансија да стави на расположење Министру војске и морнарице:

1) обртни капитал од 10,000.000.— динара ради набавке и израде комплетних јахаћих прибора за резервне официре и обвезнике јахаћих јединица.

Прибор би се продавао дотичнима по коштању, без икакве државне зараде.

Овај кредит Министра војске и морнарице може искористити по могућству два и три пута, с тим да се у току све буџетске године има исти вратити, односно предати Главној државној благајници.

2) позајмицу од 10,000.000.— динара за плаћање рада и набавку сирових материјала за израду продуката предвиђених за производњу у фабрикама завода »Обилићево« и Војно-техничког завода с тим да ову позајмицу има вратити Главној државној благајници крајем ове буџетске године.

3) суму од 847.800.— динара, примљену од Управе државних монопола за продате војно-државне зграде и земљишта у Травнику, с тим да Министар војске и морнарице ову суму употреби за подизање и оправке војно-државних зграда у Травнику.

§ 40

Министарство војске и морнарице дужно је, по захтеву Министарства финансија, Министарства шума и рудника, Министарства правде и Управе државних монопола, издати бесплатно из својих слагалишта за финансијску контролу, чуваре државних шума, чуваре судских притвореника, стражаре у казним заводима и чуваре монополских стоваришта и стоваришта непрерађених дувана, исправно оружје, оружну спрему и муницију.

Министарство војске и морнарице сносиће, без тражења накнаде, све издатке по санитетској, ветеринарској и артиљеријској грани за жандармерију и снабдевање је свима потребама из својих слагалишта по овим границама.

§ 41

Изузетно од чл. 71 Закона о државном рачуноводству може бити вирманисања између свих партија одобрених за материјалне расходе буџета Министарства војске и морнарице. Вирмане одобрава Министар финансија на предлог Министра војске и морнарице.

§ 42

Изузетно од чл. 2 закона о добровољцима примаће се молбе добровољаца и усташа по питању признања добровољачких својстава још за шест месеци рачунајући од 1 априла 1933 године.

§ 43

Одобрава се решење Министарског савета В.К.Бр. 608 од 16 септембра 1932 којим је овлашћен Министар војске и морнарице да Аероклубу »Наша крила« за стварање основног летећег парка стави на расположење потребе наведене у поменутом решењу.

Е. Министарство грађевина

§ 44

Овлашћује се Министар грађевина:

1) да може стару грађу од порушених мостова и зграда употребити на подизање барака за смештај моторних кола и грађевинских машина и алата, но с тим, да коалудирајућа комисија при колаудацији процени вредност употребљеног материјала и ту процену унесе у протокол колаудације. У колико се ова грађа не би могла искористити на овај начин, може је Министар уступити сиромашним општинама за поправку постојећих и подизање нових мостова но с тим, да и у овом случају колаудирајућа комисија при колаудацији процени вредност употребљеног материјала и ту процену унесе у протокол колаудације.

2) да оне типске гвоздене конструкције (отвора 10—16 м) добивене на рачун репарација из Немачке које су по ранијим решењима додељене самоуправним телима и општинама, а које ове из ма којих узрока нису искористили до одређеног рока, може по одобрењу Министарског савета уступити бесплатно банским и општинским управама за подизање мостова на њиховим путевима, под условом, да оне о своје трошку изврше доњи строј, пренос конструкције са слагалишта на градилиште, монтажу, бојење и коловоз.

§ 45

Дозвољава се експропријација приватне својине, односно установљивање службености на терет приватне својине, на непокретностима, у циљу наметања и одржавања водова за спровођење електричне струје на корист државних, општинских и других предузећа опште користи.

Потреба, обим и услов експропријације, односно службености, нарочито одређивање накнаде сопственику одузетог или оптерећеног добра цениће се по начелима и поступку, који је прописан за друге случајеве експропријације приватне својине у

оном делу државе где се експроприсано добро налази.

Ж. Министарство саобраћаја

§ 46

Овлашћује се Министар саобраћаја:

1) да из прихода Министарства саобраћаја по споразумима који су били закључени у буџетској 1932/33 години о извршењу постојећих уговора, плаћа субвенције паробродарским предузећима за организацију и вршење редовног саобраћаја и превоза поште морем.

2) да из прихода којима располаже може исплаћивати све издатке за радове и експропријацију земљишта на удвајању колосека Велика Плана—Лапово.

3) да у колико партије буџета расхода за Управу државних жељезница, које су одређене:

а) за израду тарифа и возних карата;

б) на име накнаде штете приватним лицима учињене им телесном повредом или смрћу при жељезничком саобраћају;

в) на име накнаде штете проузроковане паљевином на пружи варницом из локомotive или пожаром, као и остале накнаде штете услед удеса или непогоде;

г) на име накнаде штете за мањке и повреде робе, задоцњења итд. при транспорту жељезница;

д) по обрачуну трошкова заједничке службе у пограничним станицама према уговорима, како за текућу тако и за раније године;

ђ) по обрачуну најамнине за употребу страних кола и закупнине позајмљених кола по уговорима, како за раније тако и за текућу годину;

е) на име исплате оштете за тешко оштећена страна кола по правилнику R 1, V § 7 и 16 и R 1 C § 41 и 58;

не буду довољне може на рачун прихода трошити и суме потребне за њихову исплату.

4) да из жељезничких прихода плаћа отплате за откуп вициналних пруга у годишњем износу од 3,565.896.58 шв. франака а према решењу Министарског савета бр. 174 од 28 фебруара 1931.

5) да вишак остварених прихода од локомotiveске вуче у Сипском каналу може употребити на одржавање, побољшавање и извршење свих радова и инсталација на Ђердапском сектору, подразумевајући и оне, који проистичу из обавеза према међународној дунавској комисији, као и за отплату неизмирених обавеза из ранијих година, створених радovima на обнови и побољшању те вуче.

6) да може у овој буџетској години на рачун остварених прихода по поштанско-телеграфско-телефонској служби вршити исплате на име накнада за изгубљене и упропашћене поштанске пошиљке, у колико односна партија буџета расхода за поштанско-телеграфско-телефонску службу не буде довољна.

7) да у току ове буџетске године врши набавку потребог материјала за израду и штампање поштанских марака и осталих вредносница до износа од шест милиона динара на рачун остварених прихода од продаје поштанских марака и вредносница.

8) да одобри Поштанској штедионици да може у току ове буџетске године набављати инвентарске предмете до износа од динара 1,500.000.— Ови се набављени предмети књиже у билансу као актива

и отписују 10% годишње.

9) да одобри Поштанској штедионици да у току ове буџетске године штампа бесплатне обрасце, огласе, правилнике и плаћа радну снагу за штампање плативих образаца, набавља канцеларијски материјал, плаћа огрев, воду, осветљење и кирију и да одржава зграде до износа од динара 3,375.000.— на терет рачуна губитка и добитка штедионице.

10) да може у овој буџетској години вршити плаћања по уредби К.Бр. 2764/27 од 14 маја 1927.

11) да остатак ликвидационе масе бив. апровизијације држ. жељезница — Суботица, зване »Комисија за добро дело«, у износу од 38.552.19 динара може уступити удружењу Југословенских националних жељезничара и бродара у сврху подизања жељезничког ђачког дома у Новом Саду.

12) да одобри Управи државних жељезница, да за жељезнички материјал у износу од шв. фр. 2,083.048.—, који се има набавити из Пољске на рачун компензација за дуван, резервише потребан кредит за обрачун режијске цене дувану, из редовних кредита по буџету за 1933/34 годину, а да за остатак вредности материјала изврши књиговодственим путем обрачун са Министарством финансија на тај начин што се ова разлика у расходима има показати у завршном рачуну посебно као расход по овом овлашћењу.

13) да може аналого одредби чл. 6 закона о враћању, наплати сторнирању возарине и осталих пристојби на државним жељезницама одобравати сторнирање контролних примедба из времена од 1918 до 1 августа 1929, у колико Контрола прихода утврди да су контролне примедбе неправилно издате, или су приликом наплате погрешно књижене, или су издате сувише касно, те се нису могле наплатити нити од странака нити од рачунополагача, или се услед губитка транспортних и осталих докумената не може доказати материјална одговорност задужених лица.

§ 47

Овлашћује се Министар саобраћаја, да може регулисане службенике Дирекције речне пловидбе Краљевине Југославије превести на закон о државном саобраћајном особљу признајући им у године државне службе све године, које им је признала Дирекција речне пловидбе на основу уредбе о организацији државне речне пловидбе. Према броју тих година одредиће се тим службеницима звање и плата.

§ 48

Овлашћује се Министар саобраћаја:

1) да по сагласности Министарског савета и финансијских одбора Народног претставништва пропише уредбе са законском снагом о организацији установа и привредних предузећа у ресору Министарства саобраћаја без обзира на постојеће законске прописе који се односе на њихову организацију.

2) да по сагласности Министарског савета може прописати уредбу о жељезничкој мрежи у Краљевини Југославији.

3) да по сагласности са Министром финансија донесе уредбу о премирању и потпори поморског бродарства.

4) да по сагласности са Министром социјалне политике и народног здравља донесе уредбу са законском снагом, која би заменила наредбу Мини-

стра саобраћаја о осигурању државног саобраћајног особља за случај болести и несреће од 30 маја 1922 год. М.С.Бр. 16276/22.

5) да наредбом пропише убирање одређене годишње пристојбе од оних морских бродова и лађа, који не плаћају лучке пристојбе по Закону о лучким пристојбама од 30 марта 1922 год.

Приход од тих пристојба употребити се за отварање и издржавање морнарских школа на Јадрану.

Министар саобраћаја донеће посебну уредбу о организацији школе.

§ 49

1) § 7 Закона о лучким пристојбама од 30 марта 1922 мења се и гласи:

»Домаћи пароброди, који су на темељу њиховог уписног листа овлашћени на пловидбу по Јадранском мору према западу до Рта Св. Марије од Леуке а према истоку до Рта Катаколо, укључиво луку Катаколо, Јонска острва, те заливе Патрашки, Коринтски са каналом и Атински до црте која спаја ртове Колона и Скили, као и у ове воде сливајућих се река, — могу бити за текућу календарску годину ослобођени од лучких пристојба установљених у § 6 ако плате за сваку нето тону износ од 40 динара.«

У вези са овим мења се § 6 закона о упису поморско-трговачких бродова и лађа од 30 марта 1922 и гласи:

»Мала обална пловидба обухвата Јадранско Море, и то према западу до Рта Св. Марије од Леуке а према истоку до Рта Катаколо, укључивши луку Катаколо, Јонске отоке те заливе Патрашки, Коринтски са каналом и Атински до црте која спаја ртове Колона и Скили, напакон и реке које се у те воде изливају.«

2) У §-у 8 предњег закона, додаје се нов став, који гласи:

»Исто тако путнички бродови од преко 10.000 нето тона без обзира на заставу иако није случај из § 10 овога закона, ако на својим редовним преко-океанским путовањима, пристају у југословенске луке, могу бити за текућу календарску годину ослобођени од лучких пристојба установљених у § 6 овога закона, ако плате за сваку нето тону износ од 15.— динара.«

3) Чл. 35 став 3 тачке 3 Закона о Поштанско-штедном, чековном и вирманском промету мења се и гласи:

»1% за награду удружења поштанско-телеграфско-телефонских службеника и удружења поштанско-штедионичких службеника, која се награда има употребити искључиво на здравствене циљеве. Удружење поштанско-телеграфско-телефонских службеника добива од ове своте $\frac{1}{3}$, а удружења поштанско-штедионичких службеника $\frac{1}{6}$. Ово важи и за поделу чисте добите из 1932 године.«

4) Члан 6 закона о железничкој имовини у експлоатацији Министарства саобраћаја мења се и гласи:

»Набавке потрошног материјала за редовно одржавање саобраћаја вршиће се у границама за то одобрених буџетских кредита и књижити на терет рачуна расхода по буџету.

Набавке потрошног материјала за обнову инвестиционих објеката, возних објеката и постројења и инвентарских предмета вршиће се у границама ра-

сположивих кредита из фонда за обнову сталне главнице и књижити на терет рачуна овог фонда.

Овлашћује се Министар саобраћаја да може донети уредбу о изменама и допунама одредаба закона о железничкој имовини као и у смислу измењеног члана 6«.

5) Изузетно од одредаба чл. 6 закона о железничкој имовини у експлоатацији Министарства саобраћаја одобрава се, да се утрошак материјала, у колико буџетом одобрени кредити за редовно одржавање саобраћаја и одржавање вредности железничке имовине у 1932/33 години нису били довољни, може расходовати на терет кредита одобрених фонду за обнову сталне имовине државних железница.

6) На основу §§ 1, 4, 5 и 6 закона којим се мењају закон о уређењу Врховне државне управе и закон о устројству Министарства грађевина и његове спољне службе од 8 децембра 1930, а према коме су послови пројектовања и грађења државних железница, као и надзор над грађењем самоуправних и приватних железница, поново враћени у ресор Министарства саобраћаја образује се у Министарству саобраћаја одељење са називом: Одељење за грађење железница Министарства саобраћаја са важношћу од 8 децембра 1930. За особље овог одељења важи у свему закон о државном саобраћајном особљу.

§ 50

1) Овлашћује се Министар саобраћаја да може у сагласности са Министарским саветом закључити уговор у погледу откупа железничких пруга и регулисања правних односа са претставницима Синдиката локалних железница у Словенији.

2) Уговори о грађењу пруга Пожаревац—Кучево, Велес—Прилеп, Бихаћ—Книн и Приштина—Пећ, закључени по одобрењу Претседника Министарског савета П.М.С.Бр. 2248 од 20 јуна 1931, П.М.С.Бр. 3758 од 22 октобра 1931 и решењу Министарског савета ГЖБр. 9705 од 23 септембра 1932 године примају се као пуноважни.

3 Министарство пољопривреде

§ 51

Овлашћује се Министар пољопривреде:

1) да може својим решењем вршити поделу кредита одобреног на субвенције и помоћи, у колико та подела још није извршена буџетом до суме од 100.000.— динара.

2) да може исплаћивати ветеринарима бактериолозима у државним бактериолошким заводима и бактериолозима при ветеринарској експерименталној станици специјалне додатке у износима које ће одобрити Министарски савет.

§ 52

1) Дозвољава се закупцима земљишта Управе државне ергеле Врана да могу закупнину отплатити радом на чишћењу канала и осталих мелиорација на имању Државне ергеле Врана. Ближе одредбе по овоме прописаће Министар пољопривреде у споразуму са Министром финансија.

2) Ослобођавају се од повраћаја безкаматне позајмице добивене од државе преко Савеза аграрних заједница за подизање кућа, куповање живог и мртвог инвентара и осталих пољопривредних потреба сви они насељеници који су добили земљу по закону

о насељавању јужних крајева а који су пострадали од земљотреса у марту 1931.

Ово ослобођење одобраваће Министар пољопривреде у споразуму са Министром финансија према висини оштећења.

3) Одобрава се оснивање Ветеринарске експерименталне станице у Загребу за испитивање и изналажење средстава у циљу спречавања и угушивања сточних зараза и за производњу линфе противу овчијих богиња. Одобрава се да ова станица врши продају произведених својих препарата и да, од продаје, примљене суме употребљује за своје издржавање.

§ 53

1) Овлашћује се Министар финансија, да може на предлог Министра пољопривреде исплатити Централном одбору водних задруга у Новом Саду аконтацију до суме 5,600.000.— динара на име неизмиреног заостатка водних доприноса из 1932 године за земље узете под удар аграрне реформе.

2) По разрезу надлежних средских начелстава по чл. 2 став 2 правилника о приходима и расходима по струци аграрне реформе Бр. 10.145/25 од 7 марта 1925 године, наплаћене водолавне доприносе у 1932 години од интересаната аграрне реформе, који имају додељене површине на подручју оне водне задруге, која је члан Централног одбора водних задруга у Н. Саду, исплаћиваће пореске управе Централном одбору водних задруга у Новом Саду.

Наплату и надзор над наплатом водних доприноса као и свих осталих прихода аграрне реформе од интересаната аграрне реформе, вршиће органи који врше наплату и надзор над наплатом порезе по Уредби о осигурању, принудној наплати и ненаплативости порезе Бр. 148000 издатој на основу овлашћења чл. 159 закона о непосредним порезима.

Уплаћени водолазни доприноси у државну касу по интересентима аграрне реформе, за додељена им земљишта на водолавном подручју оних водних задруга које нису чланови Централног одбора водних задруга у Новом Саду, као и на подручју хидротехничких одељака, имају пореске управе исплаћивати непосредно овим водним задругама и хидротехничким одељцима као што се исплаћују водолазни доприноси убрани од власника земљишта дотичног водолавног подручја по закону о водном праву (зак. чл. XXIII 1885).

О исплаћеним сумама горњим установама, поднашаће Дунавска финансијска дирекција у Новом Саду тромесечно извештаје Министарству пољопривреде.

§ 54

1) § 3 закона о ликвидацији аграрних односа на подручју раније покрајине Далмације има се тумачити тако, да је свака земља осим ливада давана на трајно обрађивање и уживање, ако је најмање 30 година, рачунајући од дана ступања на снагу закона о ликвидацији аграрних односа на подручју раније покрајине Далмације унатраг, давана била на обрађивање и уживање, без обзира да ли су бивши власници уговоре обнављали или склапали са истим или изравно са другим обрађивачима, па се последњем држаоцу има урачунати и време не само његовог правног него и време његовог фактичног предника (пређашњег обрађивача). За оранице ово важи само у случају, ако је последњи држаоц било

сам било као правни наследник својих предника, обрађивао непрекидно земљу од дана уједињења (1 децембра 1918) до дана ступања на снагу Закона о ликвидацији аграрних односа на подручју раније покрајине Далмације (19 октобра 1930 год.).

2) изузетно од прописа тач. 6 чл. 21 Закона о сузбијању и угушивању сточних зараза од 14 јуна 1928, и код одредбе тач. 2 истог члана поменутог закона Министар пољопривреде може правилником одобрити одступања.

3) стављају се ван снаге одредбе тач. 1 § 46 и тач. 1 § 47 Закона о унапређивању пољопривреде од 6 септембра 1929 год. с тим, да у целости важе одредбе чл. 14 Закона о сузбијању и угушивању сточних зараза од 14 јуна 1928 год., према којима сви приходи од марвених путница улазе у општинске ветеринарске закладе.

4) Одредба § 47 Закона о насељавању нових јужних крајева од 11 јуна 1931 остаје и даље у важности.

5) У тач. 4 § 59 Закона о банској управи, после тачке и запете додају се ове речи: «ако годишњи приход ветеринарског фонда не би достигао суму од 500.000.— динара, онда ће се поменутој ветеринарској заклади вратити стварно постигнути приход у дотичној години, а по одбитку режијских трошкова».

6) Признаје се законска важност Уредбе о саображењу Закона о пољопривредном кредиту од 12 јуна 1925 године Закону о привилегованој аграрној банци од 16 априла 1929 године са изменама и допунама од 25 фебруара 1930 године и 27 марта и 5 децембра 1931 године и Закону о називу и подели Краљевине на управна подручја од 3 октобра 1929 године и Правилника о употреби фонда за помагање задругарства и снижавање каматне стопе, који се налази код Привилеговане аграрне банке бр. 77762/V од 21 децембра 1932 године, а који су штампани у »Службеним новинама« бр. 19—VI од 26 јануара 1933 године.

7) Прима се и одобрава решење Министарског савета Бр. 11006/VI од 16 априла 1932, којим се уступају Врховном повереништву аграрне реформе у Скопљу нераспродате пољопривредне справе примљене на рачун репарација из Немачке, ради бесплатне поделе насељеницима и осталим пољопривредницима.

8) Набавке и погодбе радова за извођење колонизације, као и за потребе насељеника у циљу успешног насељавања јужних крајева из кредита одобренних буџетом или из колонизационог фонда до 100.000.— динара одобраваће врховни повереник аграрне реформе у Скопљу.

§ 55

Овлашћује се Министарски савет, да на предлог Министра пољопривреде донесе Уредбу о комерцијализацији, раду и контроли Дирекције државног свиларства и подручних фабрика свиле.

Управу дирекције са фабрикама води управни одбор од 3—5 лица које поставља Министар пољопривреде, који ће вршити надзор и контролу над радом управног одбора преко свог комесара. Директор је члан управног одбора по свом положају.

Привредни план, биланс рада и рачуне добитка и губитка, по предлогу управног одбора, одобрава Министар пољопривреде.

У државни буџет уносиће се само салдо рачуна

добитка и губитка, који се исказује у буџету расхода и прихода Државне пољопривредне закладе.

Директор Дирекције свиларства државни је чиновник и поставља се по одредбама Закона о чиновницима у положајне групе предвиђене у § 336 Закона о чиновницима. Остало особље поставља Упрани одбор који одређује овом особљу и припадљивости. Ово особље не долази у статус државних чиновника и службеника. Садашњи чиновници и службеници Дирекције и подручних установа (фабрика и надзорништва свиларства) разврстани по Закону о чиновницима од 31 марта 1931 остају државни чиновници и службеници са свим правима и дужностима које прописује Закон о чиновницима, а плату и припадљивости примају из средстава Дирекције свиларства.

Потребни обртни капитал даће се Дирекцији од стране Министра пољопривреде у виду бескаматне позајмице из кредита предвиђених у буџету расхода и прихода Државне пољопривредне закладе за 1933/34 годину у партијама 1 до 8, или зајмом код државних односно привилегованих банака уз гаранцију Министарства пољопривреде. По потреби за ову сврху овлашћује се Министар пољопривреде да може, на предлог управног одбора, закључити хипотекарни зајам код Државне хипотекарне банке.

Ближе одредбе прописаће се у Уредби о комерцијализацији.

И. Министарство трговине и индустрије

§ 56

Овлашћује се Министар трговине и индустрије:

1) да на рачун кредита, предвиђених буџетом на личне расходе за стално особље код средње-техничких и мушких занатских школа, може постављати стручно наставничко хонорарно особље, с тим, да се број и врста предвиђених звања, као и износ одговарајућих законских припадљивости и кредита овим постављењима не прекорачи.

2) да из кредита, предвиђених буџетом на терет награде екстерним наставницима у ресору Министарства трговине и индустрије може исплаћивати хонораре од часа хонорарним наставницима само до висине одобрених кредита на ове награде.

3) да по указаној потреби, у свима средњим и нижим школама, може постављати предметне хонорарне наставнике, било са сталним хонораром или од одржаног часа, и то само до висине буџетом одобрених кредита на награде ових.

Постављења овог хонорарног особља врши код средњих стручних школа Министар, а у нижим мушким занатским школама врши Бан, у границама буџетских кредита предвиђених за ове школе.

4) да може приходе, који му припадају по одредбама § 26 закона о установљењу и уређењу Државне класне лутрије за потпомагање народне привреде, употребити, сем на унапређење заната и мале кућне индустрије, такође и за циљеве унапређења извоза и економске пропаганде у иностранству.

§ 57

1) Важност одредбе §-а 200 Закона о радњама одлаже се за годину дана.

2) Удружења предвиђена у ставу 2 § 356 и у ставовима 1 и 2 § 391 закона о радњама могу се по праву оснивати за подручје трговинске, индустријске и занатске коморе. Ако се укаже потреба може

Министар трговине и индустрије по саслушању надлежних трговинских, индустријских и занатских комора одобрити да се поменута удружења могу основати и за подручје више комора. Ако коморско подручје обухвата више бановина или делове више бановина може Министар трговине и индустрије по саслушању надлежних комора одобрити оснивање посебног удружења и за сваку бановину односно за део бановине или више делова бановина.

Министар трговине и индустрије може по саслушању комора одобрити да се удружења штампарских предузећа поменута у § 356 (2) Закона о радњама у смислу предњег наређења оснују за сва предузећа исте струке без обзира да ли иста имају карактер индустријске или занатске радње.

3) Одредбе тач. 1 и 8 § 420 Закона о радњама престају важити од дана ступања на снагу овог закона, а враћа се у живот закон о сеоским дућанима од 25 октобра 1870 са изменама и допунама од 20 фебруара 1891 и уредба о касапницама од 8 априла 1839, у колико се односи на издавање касапница у аренду.

4) Одредбе тач. 3 § 420 и § 438 Закона о радњама од 5 новембра 1931 престају важити од дана ступања на снагу овога закона, а враћа се у живот закон о општинској мерици (кантарини) од 31 јануара 1896. Министарски савет на предлог Министра трговине и индустрије и Министра финансија може проширити уредбом важност поменутог закона за целу територију Краљевине или на територију појединих бановина, градова или општина.

До сада наплаћене општинске мерине примају се на знање и одобравају.

5) У §-у 4 закона о средњим трговачким школама брише се тачка и додају се речи: „као редовни слушаоци, без полагања диференцијалне матуре.”

6) Подручја Трговинско-индустријске коморе и Занатске коморе у Скопљу, и Трговинско-индустријске и занатске коморе у Подгорици, мењају се тако да ће подручја Трговинско-индустријске коморе у Скопљу и Занатске коморе у Скопљу обухватити и следеће срезове Зетске бановине: Сјенички, Бјело-пољски, Дежевски, Штавички, Берански, Косовско-митровачки, Источни, Пећки, Дренички, Подримски и Ђаковачки.

7) У закону о промету филмова од 5 децембра 1931 чине се ове измене и допуне:

а) § 2 мења се и гласи:

„При Министарству трговине и индустрије постоји државна филмска централа као самостална установа. Ближе одредбе о њезином саставу и раду као и о руковању и утрошку њених средстава донеће Министар трговине и индустрије.”

б) §§ 5, 7 и 8 укидају се.

в) Први став § 9 мења се и гласи:

„Кинематографи су дужни да код сваке представе прикажу и по један или више филмова културне садржине. Кинематографи су дужни да у својим редовним програмима прикажу и филмове домаће израде и то најмање 5% од дужине тих програма приказаних свака три месеца. Код кинематографа са свакодневним представама, који мењају своје програме мање од шест пута у месецу Министар трговине и индустрије може да повиси тај проценат домаћих филмова до 10% у колико буде довољно домаће продукције.”

г) У § 10 у место износа: „5.000.— до 20.000.—“ долази износ: 50.— до 6.000.—“.

§ 58

Кредитне установе које према својим правилима, имају право издавања обвезница (облигација), могу издавати у будуће те обвезнице само ако добију за то потребну дозволу.

Дозволу за издавање обвезница даје Министар трговине и индустрије по претходном споразуму за Министром финансија.

Ј. Министарство шума и рудника

§ 59

Овлашћује се Министар шума и рудника:

1) да може сукцесивно из текућих шумских прихода за 1933/34 годину ставити на расположење динара 5,000.000.— на име обртног капитала државном шумском предузећу Добрљин—Дрвар, но с тим, да је предузеће дужно до краја ове буџетске године вратити ову суму каси Министарства шума и рудника.

2) да може из текућих шумских прихода за 1933/34 годину исплатити Водним задругама на име дужног и текућег доприноса и то на територијама: дирекције шума у Апатину за задруге: Богојево Вајска-Жива у износу од динара 375.601.54, Свети Иван Свилојево—Апатин у износу од дин. 1.136.84, Апатин—Сонта у износу од дин. 493.850.50 Бачки Моноштор—Апатин у износу од динара 75.964.—, Киђошерска у износу од динара 7.176.80, Ковачица—Кенчанска у износу од динара 6.239.04, Сонтова—Бездан у износу од динара 1.321.28 и Карловачка—Ковиљска—Гординовачка у износу од динара 608.—, Дирекције шума у Винковцима у износу од динара 3,107.810.20 и Дирекције шума у Загребу у износу од 51.439.80 динара. Сви ови се издаци имају одвојено показати у Завршном рачуну за ову буџетску годину.

3) да може сукцесивно из текућих шумских и рударских прихода за 1933/34 год. наређивати преко надлежних каса исплату општинских приреза и осталих самоуправних дажбина разрезаних од стране општинских судова на државне неспорне шуме и руднике за буџетску 1931/32, 1932/33 и 1933/34 год. укупно 30,000.000.— динара.

4) да из редовних буџетских прихода може исплатити разлику личних припадљивости по тексту партије 1 позиције 4, и партије 2 буџета за 1932/33 годину, у укупном износу од 1,564.196.91.— динара:

5) да готовину шумског фонда, установљеног по чл. 27 Закона о шумама од 30 марта 1891 са изменама и допунама од 2 августа 1898, 26 јануара 1900, 16 маја 1902 и 23 марта 1904 за Србију са свима камата до дефинитивног утрошка и ликвидирања тога фонда, употреби на ограничавање још неограничених државних шума, на подизање зграда за Дирекцију шума и за станове чиновника шумарске струке у Скопљу и на оправку и довођење у исправно стање свију осталих зграда под управом Министарства шума и рудника. Распоред овог кредита извршиће Министар шума и рудника с тим, да се на ограничавање шума одреди најмање 3,000,000.— динара.

6) да може поделити интересентима (општи-

нама, земљишним заједницама, имовним општинама, јавним установама, приватним лицима) бесплатно саднице, произведене у државним расадницима код шумских управа, као и код политичких власти (срезава) и то у првом реду за цошумљавање крша и голети и у другом реду за подизање гајева око малог поседа земљорадника, школа, општина и градова. У ту сврху може интересентима поделити бесплатно семе произведено у државним семенарима (трушњачама).

7) да до доношења специјалног закона о уређењу државних шума оптерећених службеностима, који је предвиђен у § 184 закона о шумама, издаје бесплатно из државних шума неопходно потребно дрво за грађу и огрев личким и далматинским насељеницима — земљорадницима на исти начин, као и осталим сервитутним овлашћеницима.

8) да може до доношења специјалног закона, добровољцима, инвалидима и безкућницима као и раније подељивати и давати у закуп државно шумско земљиште у границама Правилника о спровођењу унутарње колонизације, одобреног решењем Министарског савета од 8 децембра 1924 године Бр. 53556.

Сво дрво које би се налазило на подељеним честницама има се платити по шумском ценовнику.

9) да може сопственицима, којима је признато право својине на имања у границама државних шума по чл. 24, 25 и 26 закона о ограничавању државних шума од 1922, по своједобно издајим им уверењима од стране Министарства шума и рудника и решењима Министарског савета, а који се нису убаштинили у законском року по чл. 32 Закона о ограничавању државних шума од 27 марта 1930 год. продужити рок убаштињења још за једну годину дана од дана ступања на снагу овога закона с тим, да се за то време, на основу поднетих напред поменутих уверења и решења, убаштине; као и онима којима је у границама ограничених државних шума, а по државним тапијама, потврђеним код надлежних судова признато право својине на земљишта, а која су до сада то право изгубила због пропуштених рокова по закону о шумама и закону о ограничавању државних шума, или су на ова земљишта била убаштињен, пасу им баштинке за време рата пропале.

10) да може лицима, чија је кућа и зиратна земља остала после ограничења у државној шуми и којима држава није признала својину, продужити рок за убаштињење за једну годину дана, рачунајући од дана ступања на снагу овог закона.

Сопственици могу доказивати право својине код редовног суда свим доказним средствима предвиђеним у грађанском судском поступку.

Допуштени су као доказ и сведоци, без обзира на вредност имовине.

11) да изузетно од § 51 Закона о шумама од 21 децембра 1929 може у границама цена одобреног прелиминара вршити продаје у властитој режији израђених шумских производа за потребе војних установа и осталих државних и самоуправних надлештава, установа и државних индустријских предузећа без лицитације и без обзира на њихову вредност у појединој буџетској години и у поједином случају.

На овај начин извршене продаје не рачунају

се у укупне вредности наведене у § 51 став 2 и 3 Закона о шумама.

12) да, услед елементарних непогода посушена букова дубећа и лежећа стабла у државним шумама, прода по стварној вредности на основу процене без лицитације у већим или мањим партијама путем директне погодбе изузетно од прописа закона о шумама и закона о државном рачуноводству.

13) да за текућу буџетску годину одложи извршење § 123 Закона о шумама и за које време имају у свему важити прописи правилника о прикупљању и руковању приноса за пошумљавање бр. 855 од 11 јануара 1928 са изменама и допунама бр. 20886/1928; 25507/1929 и 17525/1930.

14) да изузетно од прописа закона о ограничавању државних шума од 27 марта 1930 год. одреди информативне комисије од једног вишег шумарског чиновника и надлежног средског шумарског референта односно вршиоца дужности који ће обићи све оне срезове где још није извршено ограничавање државних шума и предложити, који се шумски комплекси имају ограничавати за државу по прописима закона о ограничавању државних шума од 27 марта 1930 год., а који се без даљег имају привремено оставити на име економске потребе заинтересованима.

Трошкови ових информативних комисија падају на терет суме од 3,000.000.— динара, одобрене на ограничавање државних шума у тач. 5 овога §-а.

Одлуке у овом погледу доносиће на образложени предлог информативне комисије Министар шума и рудника по одобрењу Министарског савета.

Поједини интересинти на овакво остављене комплексе, у колико се буду појавили спорови, расправиће своја потраживања редовним законским путем.

15) да од сељана села Петрине општине Јанковачке, среза преспанског, бановине Вардарске не тражи за раније године никакву наплату таксе за попашу и дрварење, као и да се ослободе изречене уколико нису извршене казне за попашу и дрварење, нити кирију за уживање зиратног земљишта и зграда у атару тог села; као и да путем стручне комисије изврши исправку граничне линије државне шуме „Галичница-Петрина“ према атару тог села тако, да ово село са потребним зиратним и шумским земљиштем у смислу § 11 закона о ограничавању државних шума остане изван граница државне шуме.

16) да може егзекутивним путем преко пореских власти наплаћивати:

а) све дугујуће државне рударске дажбине, како из текуће, тако и из ранијих година;

б) извршене казне изречене на основу рударског закона, и

в) сва дуговања, како из текуће, тако и из ранијих година рударских и топионичких предузећа братинским благајнама у Краљевини за осигурање рударских радника и особља на предузећима, која потпадају под рударске законе.

17) да по сагласности Министарског савета у случајевима потребе може одобравати оброчне отплате дугова за купљене производе државних рударских предузећа.

§ 60

За снабдевање малих домаћих пилана, које немају свог резервационог подручја, а чији годишњи капацитет прераде не прелази 300 куб. метара дрвета у облом, може Министар шума и рудника продати дрво из државне шуме до износа годишњег капацитета по наплати таксе прописане у важећем ценовнику шумских производа.

§ 61

Све борове културе у срезу босиљградском, у укупној површини око 69 хектара, које су биле ограничене од суда за ограничење државних шума у девет комплекса као државне, имају се вратити у посед пређашњим сопственицима — уживаоцима, како приватним лицима, тако и селима и општинама.

§ 62

Овлашћује се Министар финансија, да може одобрити Министру шума и рудника, да из својих средстава задржи највише 60,000.000.— дин. као позајмицу на име обртног капитала за сва државна рударска и шумско-индустријска предузећа, као и за властиту режију, коју су дужни вратити на крају рачунске године.

§ 63

Овлашћује се Министар шума и рудника:

1) да по сагласности Министарског савета може с обзиром на Уредбу о поступку посредовања и садање привредне прилике допунити и изменити Правилник за продају производа државних рударских предузећа Р.Бр. 10201/28 од 15 октобра 1928, с тим, да се овим Правилником не могу снижавати потраживања државе без одобрења министарског и сагласности Министарског савета.

2) да може у споразуму са Министром финансија прописати правилник, да се могу расходовати на терет материјалних расхода државних рударских предузећа:

а) стара потраживања, за која се утврди немогућност наплате судским путем;

б) штете настале вишом силом (пожар, поплава, самоупала угља, и т. д.), на материјалу, намирницама и рударским продуктима;

в) мањци настали редовном манипулацијом (расип, кало, сасушење, испаривање и т. д.).

3) да по сагласности Министарског савета, а по указаној потреби, допуни и измени правила братинске благајне за осигурање радника и особља на рударским предузећима од 1. децембра 1924, водећи рачуна о садањим привредним приликама, смањеном броју осигураних радника и повећаним издацима братинских благајна.

4) да у споразуму са Министром финансија пропише уредбе о паушализирању путних трошкова шумарских и рударских службеника.

§ 64

1) Казне које су утврђене рударским законом за ранију Краљевину Србију од 1866, законом о рудама за ранију Краљевину Црну Гору од 1911, општим рударским законом од 23 маја 1854 и рударским законом за Босну и Херцеговину од 14 маја 1881, као и изменама и допунама тих закона, одно-

сно прописима издатих на основу закона, повећавају се десетоструко односно двадесетоструко и то овако:

а) да се један динар по тексту закона изравња са 10.— дин.

б) да се 1 перпер по тексту закона изравња са 10.— дин.

в) да се 1 форинта по тексту закона изравња са 20.— дин.

г) да се 1 круна по тексту закона изравња 10.— дин.

2) регални данак односно рударска пристојба за повластице, рудна поља, рудне мере и међупросторе издане на основу важећих рударских закона у Краљевини износиће у будуће за сваки хектар годишње 2.50 динара.

3) рударска пристојба за површинске мере износи за сваки хектар годишње дин. 1.50.—

4) тарифски бројеви 289, 295 и 298 закона о таксама мењају се и гласе:

1) Тар. Бр. 289. — За право простог истраживања руда и копова, као и за свако понављање истога права, за сваку општину 300.— динара.

2) Тар. Бр. 295. — За поновно задобијање права простог истраживања по § 36 рударског закона за сваку општину 500.— динара.

3) Тар. Бр. 298. — За пренос права добивене повластице:

а) потпуно . . . . . 10.000.— динара

б) делимичан . . . . . 5.000.— динара

За лигните остаје стара такса.

5) На подручјима првостепених рударских власти у Загребу, Љубљани, Сарајеву и Сплиту наплаћују се следеће таксе:

1) за ровну дозволу, као и за свако продужење равне дозволе, за сваки срез . . . . . Дин. 40.—

2) за дозволу сваког заштитног поља, саморова (протоследа) . . . . . Дин. 20.—

3) за поднесак за рудна поља, рудне мере и површинске мере, међупросторе и концесије . . . . . Дин. 100.—

4) за уступање (пренос) заштитног поља, саморова (протоследа):

а) потпуно . . . . . Дин. 50.—

б) делимично . . . . . Дин. 30.—

б) За дозволу да се може располагати са рудом добијеном од истражних радова наплаћиваће се у целој држави такса од . . . . . Дин. 100.—”

§ 65

Ослобађају се сопственици угљених рудника од наплате најамнине, оштете у материјалу и свију других трошкова за коришћење сонде за дубинско бушење, својине Одељења за рударство Министарства шума и рудника, које су угљено-рударска предузећа користила у циљу истраживања рудокопа до закључно 1930, а за која је потраживања рударска дирекција Министарства шума и рудника преко државних правозаступника подигла тужбе.

Наплата се неће вршити и у случају да су по тим тужбама уследиле и судске пресуде надлежних државних судова, с тим, да не може бити повраћаја из државне касе за већ уплаћене суме.

Н. Министарство социјалне политике и народног здравља

§ 66

Овлашћује се Министар социјалне политике и народног здравља:

1) да може одобрити хигијенским установама, да вишкове остварених прихода од предвиђених могу трошити на асанације села, а болнице, лечилишта и остале установе за своје потребе.

2) да вишкове прихода Врњачке бање може трошити за потребе њеног уређења.

3) да може као дневничарке постављати заштитне сестре Завода за одојчад, школских поликлинака и дечијих диспансера на терет вишкова прихода, које остваре хигијенске установе.

4) да може одређивати специјални додатак пословођама радионица и мајсторима, запосленим у државним ортопедским заводима (радионицама) и установама за смештај слепих, глувонемих и инвалида: првима по 500.— динара, другима по 350.— динара месечно, поред редовних припадљности, за стручни прековремени рад, на терет буџета поменутих државних установа.

5) да може по одобрењу Министарског савета одредити припадљности државних чиновника исељеничке службе у иностранству. Исплата ових припадљности преко кредита одобрених у државном буџету пада на терет исељеничког фонда.

До 31 марта 1933 године остају у важности и одобравају се ранији додаци особља исељеничке службе како у иностранству тако и у земљи на терет исељеничког фонда а у износу редуцираном за 10% како је било одобрено по решењу Министарског савета Бр. 41846 од 29 јула 1932.

6) да из санитетског фонда може утрошити суму до динара 500.000.— за довршење новог хируршко-гинеколошког павиљона државне болнице у Скопљу.

7) да у вези одредаба Закона о грађењу и проширењу здравствених установа, може под истим условима из средстава фондова којима располаже позајмити и утрошити још до динара 4.000.000.— за довршење и уређење нове зграде Министарства социјалне политике и народног здравља.

8) да може личне издатке инвалидских судова и Вишег инвалидског суда за буџетску 1932/33 годину исплатити из прихода Народног инвалидског фонда до суме од 1.000.000.— динара.

9) да из преосталог неутрошеног кредита по закону о хитном извођењу јавних радова од 21 јануара 1929 стави на расположење Средишњем уреду за осигурање радника износ од динара 150.000.— из које ће суме овај Уред издати једнократне помоћи осакаћеним радницима и породицама погинулих радника, који су радили на јавним радовима изведеним по поменутом Закону, а којима није могла бити додељена рента за случај несреће од стране Средишњег уреда за осигурање радника, јер су били изузети из обавеза осигурања по закону о осигурању радника. Министар социјалне политике и народног здравља прописује Правилник о издавању ових једнократних помоћи.

10) да може изузетно од прописа §§ 63 и 90 Инвалидског закона: установити више одељења код оних инвалидских судова, који су претрпани

великим бројем нерешених инвалидских предмета, и недовољне буџетске кредите за личне и материјалне издатке инвалидских судова допуњавати из прихода народног инвалидског фонда.

§ 67

Овлашћује се министар социјалне политике и народног здравља:

1) да изда пречишћен текст пензионог закона за намештенике од 1906 са свима односним изменама и допунама, који важи на територији Дравске, Приморске и једног дела Зетске бановине односно бивших покрајина Словеначке и Далмације, с тим да текст закона може стилистички и језично исправити.

2) да може нарочитом Уредбом регулисати питање издавања дозвола за стране раднике (намештенике) у Краљевини Југославији и њоме прописати специјалне таксе, које ће се убирати од послодавца при издавању дозвола за уписане страних радника (намештеника). Такса ће се одређивати за уписане према важности струке страног радника (намештеника) за домаћу привреду, а уносиће се у „Фонд за непосредно помагање незапослених радника“.

3) да уредбом, а на терет средстава Исељеничког фонда уреди при Средишњој управи за посредовање рада службу за помагање и уписивање југословенских избеглица и емиграната.

4) да Правилник, који је прописан према овлашћењу по тач. 5 § 51 финансијског закона за 1932/33 годину може по потреби мењати и допуњавати.

5) да може изменити правилник о бањама, минералним и топлим водама.

6) да у споразуму са Министром просвете, пољопривреде и трговине и индустрије пропише правилник о уређењу, васпитном пословању и издржавању Дома слепих Краља Александра I у Земуну.

7) да изузетно од прописа другог става § 209 закона о осигурању радника може за спровођење осигурања за случај изнемоглости, старости и смрти одредити каснији рок, као и да рок за спровођење ове врсте осигурања може за поједине гране привреде посебно одредити с обзиром на економске прилике дотичне гране.

§ 68

1) Укида се субвенција из §-а 136 закона о осигурању радника.

2) Образовање Врховног суда радничког осигурања, предвиђено у §§ 172 и 173 закона о осигурању радника, одлаже се с тим, да надлежност предњег суда по поменутом закону пређе у надлежност Касационог суда у седишту Средишњог уреда за осигурање радника. Сви несвршени предмети имају се у року од месец дана доставити том касационом суду.

3) Приходе од казни, који се убиру по § 200 закона о осигурању радника, Средишњи уред за осигурање радника може употребити не само за ванредне потребе рентницима, према ставу другом поменутог §-а, него и за ванредне помоћи оболелим уредским члановима, који су исцрпili 26 недеља потпоре по § 45 закона о осигурању радника.

4) Укида се субвенција из §-а 37 закона о пензионом осигурању намештеника.

5) Одредбе закона о исељавању од 30 децембра 1921 важе и за исељавање у европске земље.

6) При обрачунавању и наплати болничких трошкова и јавним болницама у смислу §§ 7 и 8 Закона о болницама као сиромашна лица, која се ослобађају плаћања болничких трошкова, имају се сматрати следећа:

1) За лечење у болницама за душевне болести, обвезници са годишњом непосредном порезом до 400.— динара закључно.

2) У осталим јавним болницама и то:

а) порески обвезници са годишњом непосредном порезом, — изузимајући порез на кућу у којој станује, и од ње немају никакав приход — до 200.— дин. закључно.

б) удова са више од троје малолетне деце и старешине задруга са више од троје малолетних челади са годишњом непосредном порезом до 400.— дин. закључно.

Овом повластицом не могу се користити она лица која плаћају на име непосредног пореза до 200.— односно 400.— динара годишње, а имају другу какву имовину или приход, на који се лично задужују порезом као на пр. хартије од вредности, новац дат новчаним заводима на приплод, командитно уложен новац у какву радњу или предузеће, акционарски капитал, концесију о ослобођењу плаћања пореза и слично.

Од плаћања болничких трошкова ослобађају се без обзира на порезе и сва лица, за која се утврди, да би плаћање болничког трошка угрозило привредну егзистенцију њихову или њихове породице.

7) Као болничка служба по § 20 Закона о болницама има се сматрати и клиничка служба.

8) Лица, која су ослобођена обавеза на осигурање по § 56 финансијског закона за 1932/33 годину, и њихове породице, за случај болести и несреће, имају право на бесплатно болничко лечење на терет државе. Постојећи потпорни фонд ових лица служиће им само за помоћ у случају изнемоглости, старости и смрти.

9) До доношења новог закона о апотекама, садашње дрогерије могу се држати по одредбама ранијих законских прописа.

10) Приходе добивене за лечење неинвалида, инвалидски санаторијуми и ортопедске болнице задржаће за покриће расхода учињених за исхрану и лечење ових неинвалида.

§ 69

1) Опрашта се дуг, који се води код Краљевске банске управе Дравске бановине VI бр. 1536/32 за излату бескаматну позајмицу Средишњој господској задрузи »Економ« у Љубљани од стране Министарства социјалне политике Бр. 1560/22 на име извођења прехраибене акције у Словеначкој, у колико до сада није наплаћено и то: остатак дуга динара 63.439.— и дужне камате на целу дугујућу суму дин. 225.746.25, укупно динара 289.185.25.

2) Ослобађа се задруга »Југословенски просветни филм у Београду« обавезе да поврати зајам од 250.000.— динара који јој је решењем Министра социјалне политике и народног здравља Ст.Бр. 38338 од 11 августа 1931 године додељен из средстава Исељеничког фонда на име помоћи за снимање и приказивање филмова о нашој земљи у иностранству.

3) Одобрава се решење Министарског савета

К.Бр. 749 од 7 јула 1932, те се овлашћује Министар финансија, да може почев од 1 априла 1933 на име отплате износа од динара 6,000.000.— који је по споменутом решењу Министарског савета издан Државном одбору за помоћ и обнову од поплаве пострадалих крајева у 1932, уносити у буџет Министарства социјалне политике и народног здравља годишње по динара 600.000.— а до потпуног намирења издане своте заједно са 5½ интереса Исељеничком фонду.

§ 70

Одобрава се начелно решење, којим је одређено експроприсање имања у сврху подизања новог насеља Сремске Раче. По пристанку петроварадинске имовне општине може се накнада за експроприсана земљишта дати у шумском земљишту поменути имовне општине.

2) Власници новоподигнутих кућа и окућница у новом насељу Сремска Рача ослобађају се свих државних и самоуправних такса за уписивање у земљишне књиге свога права сопствености на додељење им кући и окућнице.

3) На подручју старог насеља Сремска Рача забрањује се стално настањивање или подизање нових зграда за становање све докле, док се то подручје не обезбеди од поплаве.

4) Грађани насеља, поплавлених у 1932 којима је држава подигла куће о своме трошку, с тим да они држави надокнаде учињени издатак за подизање куће путем одређених годишњих отплата, неће моћи своје куће задужити ни отсвојити, док не исплате држави учињене издатке. Та се забрана отуђена има забележити у земљишне књиге по тражењу надлежног среског начелства.

5) Ко поступи противно одредби тачке 3 овог §-а казниће се новчано од 10 до 500.— динара, а за случај неисплате новчане казне у остављеном року затвором од 1 до 10 дана. Казну ову изриче срески начелник.

§ 71

Инвалидима, који су по инвалидском закону од 4 јула 1929 распоређени у I групи инвалида, а пензија им је одређена према припадностима по закону о чиновницима од 31 јула 1923, закону о државном саобраћајном особљу од 28 октобра 1923 и закону о устројству војске и морнарице од 9 августа 1923 припадају почев од 1 априла 1933 потпуне припадности положаја са кога су пензионисани, а које су припадности према поменути законима улазиле у основ за одређивање пензије.

Л. Министарство физичког васпитања народа

§ 72

Помоћ Савезу Сокола Краљевине Југославије за соколска друштва и сеоске соколске чете, за коју је одобрен кредит у буџету Министарства физичког васпитања народа, исплаћује се у месечним обрцима по наредбама Министра физичког васпитања народа.

Кад ступи на снагу овај закон, Управни одбор Савеза сокола Краљевине Југославије поднеће на одобрење Министру физичког васпитања народа предрачун расхода, који се имају вршити из ове помоћи.

Изузетно од закона о државном рачуноводству и закона о Главној контроли дефинитивну ликвида-

цију свих издатака из ове помоћи, врше свака три месеца, два Министра и два члана Главне контроле, које одреди Претседник Министарског савета.

Ближа упутства о извршењу ове одредбе прописаће Министар физичког васпитања народа.

§ 73

У §-у 10 Закона о оснивању сокола Краљевине Југославије од 5 децембра 1929 додаје се нов став који гласи:

»Сеоским соколским четама признаје се карактер привредних организација, те се овлашћује Министар пољопривреде да уз сагласност Министарског савета може овима додељивати извене помоћи из редства државне пољопривредне закладне, у смислу Закона о унапређивању пољопривреде од 6 септембра 1929 год.«.

III РАЗДЕО — ОСТАЛЕ ОДРЕДБЕ

§ 74

1) Кредит на пензионисања свих чиновника и осталих државних службеника грађанског реда свих струка одобрен у разделу Пензије и инвалидске потпоре буџета државних расхода за ову годину употребљава се по одобрењу Министра финансија.

2) На терет слободног кредита једног чиновника више групе може се постављати само један чиновник ниже групе с тим, да се не може прекорачити број ни укупна сума кредита по буџету одобрена.

3) У Централном пресбирно-у Претседништва Министарског савета могу се на терет одобрених кредита за чиновнике и службенике постављати дневничари с тим, да се број као и износ буџетских кредита овим постављењима не прекорачи.

4) На рачун кредита предвиђених буџетом на личне расходе за званичнике и служитеље могу се постављати дневничари с тим, да се број и врста предвиђених звања и износ одговарајућих буџетских кредита овим постављењима не може прекорачити.

5) Министри могу постављати и премештати службенике своје струке, у границама укупног броја и укупног кредита одобреног на личне расходе тих службеника по буџету, без обзира на њихово бројно стање и висину кредита одобрених истим буџетом у Министарству и појединим банским управама или финансијским дирекцијама и њиховим подручним установама или осталим установама.

6) Припадности исплаћене по одлукама о службеним односима, које су поништене пресудама Државног савета, наплатиће се од службеника на кога се поништена одлука односи.

Чиновници, који су овакве одлуке спремали и поднели на одобрење надлежном Министру или за то овлашћеном органу, одговарају за накнаду штете пред Главном контролом, ако за доношење таквих одлука недостају основни и јасно предвиђени законски услови и ако наступи немогућност наплате од службеника, на кога се поништена одлука односи. Одлука Главне контроле постаје извршина кад је у случају жалбе одобри Касациони суд. Рок жалбе је 15 дана.

7) Исплата свих месечних припадности Министара без портфеља вршиће се из буџетских ре-

зервних кредита. Из овог ће се кредита вршити и сви лични и материјални расходи овога звања.

§ 75

1) Од дана ступања на снагу овог закона престаје обавеза осигурања по закону о осигурању радника свих оних лица на служби у Цивилној Кући Њ. В. Краља, која су по §-у 10 закона о устројству Цивилне Куће Њ. В. Краља од 28 новембра 1931 и правилника из истог §-а, разврстана као стални службеници.

За личне потпоре ових лица у случају болести и смрти постоји при Управи Двора Фонд послуге који замењује потпоре и остало из закона о осигурању радника.

2) Од 1 априла 1933 престаје обавеза осигурања по Закону о осигурању радника свих оних лица која се узимају на рад у служби државе као контрактурални чиновници било по Закону о чиновницима било по одредбама специјалних закона.

Уредба о потпорном фонду помоћног особља у служби државе има се сходно примењивати и на контрактуралне чиновнике поменуте у претходном ставу.

3) У ставу 1 члана 4 Уредбе о потпорном фонду помоћног особља у служби државе додаје се нова, шеста тачка, која гласи:

»6) Дисциплинске новчане казне дневничара, контрактуралних чиновника и хонорарних службеника«.

§ 76

1) Лични пензионери државни и самоуправни не могу бити упослени код државе и државних предузећа. Ово се не односи на пензионисане професоре универзитета који као признати научници раде на универзитету у својству хонорарних професора, пензионисане професоре универзитета који као технички стручњаци раде на ревизији комасационих операта, стенографе у Народном претставништву, чиновнике Централног пресбировања, као и на пензионере ратне инвалиде.

2) Личним пензионерима државним и самоуправним упосленим у служби бановина и општина или њихових предузећа у звањима која не повлаче право на пензију припадају док им ова служба траје умањене пензијске принадлежности, изузимајући породични додатак на скупоћу, и то:

а) за једну четвртину онима чији месечни бруто доходак од овог запослења износи од 600—1499.— динара;

б) за једну трећину онима чији месечни бруто доходак од овог запослења износи од 1500—2499.— динара.

в) за једну половину онима чији месечни бруто доходак од овог запослења износи од 2500—4999.— динара.

3) Одредбе става 2 овог §-а важе и за оне државне пензионере којима је пензија одређена према принадлежностима по законима донетим пре 1 јула 1923 ако њихове бруто месечне пензијске принадлежности не рачунајући породични додатак на скупоћу, износе више од 3000.— динара. Ово важи и за пензионере ратне инвалиде, упослене како код државе тако и код самоуправе, чије месечне пензијске принадлежности не рачунајући породични додатак на скупоћу износе више од 3000.— динара.

4) Пензионерима из става 2 овог §-а као и пен-

зионерима ратним инвалидима упосленим код државе или самоуправе, чији месечни бруто доходак износи више 5000.— динара, не припадају пензијске принадлежности.

5) Одредбама овог параграфа не дира се у прописе одредбе о додацима на скупоћу државних пензионера.

6) Претседници и начелници општина, ако и уживају какву награду за рад у Општини, изузимају се од наређења овога параграфа, те, ако су државни пензионери, примају своју пензију у потпуности.

§ 77

Устаницима Херцеговачким и Бокешким и њиховим породицама, којима је бив. Црногорска Влада одредила доживотне помоћи, исплаћиваће се и надаље државна помоћ са додацима на скупоћу под условима који важе за државне пензионере.

§ 78

1) Члановима комисије за полагање државних стручних испита и виших државних стручних испита где ови постоје, не припада награда ни од државе ни од кандидата. Сви прописи појединих закона, уредаба и правилника, који су са овим у супротности стављају се ван снаге.

2) За прековремене часове рада, у колико се по потреби службе морају завести, неће се исплаћивати никаква награда, изузев награда за прековремено рад особља које ради на изради државног буџета и завршних рачуна. Ово не важи за случајеве, где су право и висина награде регулисани законом.

3) Шефовима и рачуноиспитачима месних контрола не може се без одобрења опште седнице Главне контроле исплаћивати никаква награда за рад код надлештава код којих су постављени.

§ 79

1) Официрима, члановима задруга за подизање станова, може се за потраживање тих задруга допустити забрана до 50% активних и пензијских принадлежности, осим породичних додатака на скупоћу, по њиховом пристанку под условом, да се забрана може ставити тек кад им буду предате куће и издате тапије, односно извршени уписи њихова права својине у земљишним књигама. Таква забрана може се допустити само за амортизациона потраживања која не трају дуже од 20 година.

2) У смислу §§ 1 и 24 Закона о задругама државних службеника од 3 новембра 1931 неће се враћати суме које су у времену од 1 јула 1928 до 1 децембра 1931 наплаћене по чл. 70 тач. 4 уредбе о набављачким задругама државних службеника и Савезу набављачких задруга државних службеника од 5 децембра 1920 са изменама и допунама од 12 маја 1928. Од овога се изузимају суме, повраћај којих је до ступања на снагу овог закона досуђен пресудом Државног савета.

3) Помоћи које се исплаћују из државне касе на основи закона о помоћи од 16 фебруара 1929 проглашеног у »Службеним новинама« бр. 42 (под 93) од 20 фебруара 1929 не могу се узети у извршење (под оврху) ни за какво потраживање. Ова се одредба односи и на она извршења, која су дозвољена до дана ступања на снагу овога Закона, али тражилац извршења (оврховодитељ) није дужан да врати оне износе, које је већ примио пре

ступања на снагу овога Закона на основу дозвољеног извршења.

Ова одредба важи за све време за које се предње помоћи исплаћују из државне касе.

Помоћи из напред поменутих закона у случају смрти мајке износе за свако дете по 1600.— динара месечно.

§ 80

1) Престају важити све законске одредбе, по којима је било допуштено одобравање у погледу вредности лицитација и погодаба за набавке, израде, продаје и др. изузетно од начина предвиђеног у чл. 95 г Закона о државном рачуноводству.

2) Ставља се ван снаге царска уредба од 9 августа 1915 Лист. Држ. Зак. бр. 234.

3) У § 24 Закона о продужењу важности одредаба досадашњих финансијских закона и закона о буџетским дванаестинама од 31 јула 1929 после речи: »пензије и инвалидске потпоре« додати: »као и у разделу — »државних дугова«.

У § 33 истог Закона у седмом реду место речи: »до 1928/29 године закључно« ставити: »до 1931/32 године закључно.«

У § 40 истог Закона, у трећем реду, место речи: »до 31 марта 1929 године« ставити: »до 31 марта 1932 године«.

У дванаестом реду бришу се речи: »за 1928/29 год.«

После става 3 § 64 истог закона додају се нови ставови који гласе:

До доношења закона о самоуправним финансијама одобрење Министра финансија замењује законско овлашћење у колико се такво законско овлашћење за завођење нових или повећање старих општинских намета и дажбина, по постојећим законима захтева.

Признају се и одобравају одлуке, које је Министар финансија на основи става III овог §-а до сада донео.

4) Лекарима, који се на дан ступања овога закона на снагу затекну у државној или самоуправној служби време које су провели на војној дужности као лекари, студенти, у заробљеништву, интернацији, као волонтери санитетских установа у земљи или на страни у ратовима од 1912 до 1920 закључно, признаје се у време ефективне државне службе по § 113 и § 116 закона о чиновницима — за напредовање и пензију — с тим, да се на основу овако признатог времена, изузетно од §§-а 12 и 13 Закона о чиновницима, распореде и унапреде у одговарајуће групе, рачунајући групну службу у смислу § 49 закона о чиновницима, одбијајући кадровски рок од 14 месеци.

5) Прописи § 124 Закона о чиновницима и § 131 Закона о државном саобраћајном особљу имају се разумети тако, да се у време одређено овим прописима, рачуна само време, проведено у активној државној служби, и то по свом ефективном трајању и да у овим случајевима нема места примени одредаба §-а 123 Закона о чиновницима и §-а 130 Закона о државном саобраћајном особљу а по којима се започето пола године рачуна као цела.

6) У § 132 Закона о чиновницима и § 138 Закона о државном саобраћајном особљу додаје се нова пета тачка, која гласи:

»5) Ступањем у самоуправну службу у звања која повлаче право на пензију, док служба траје. У случају, да овакав службеник добије пензију и

од самоуправе не може уживати обе пензије, већ има право избора.«

7) У ставу 2 §-а 144 Закона о чиновницима од 31 марта 1931, рок од 20 дана замењује се роком од 40 дана.

8) У тачки 5 става 1 § 153 Закона о чиновницима и тачки 5 став 1 § 159 Закона о државном саобраћајном особљу на крају место тачке ставља се запета и додају се речи: »а ако постану неспособни за привређивање што се има утврдити комисијски аналогно пропису §-а 83 издаваће им се породична пензија док ова неспособност траје но под условом, да је неспособност наступила до навршене 23 године живота и да немају сопствених средстава за издржавање«.

Став 2 § 153 Закона о чиновницима и став 2 § 159 Закона о државном саобраћајном особљу укида се.

9) Одредбе § 2 Закона о укидању, измени и допуни законских прописа који се односе на Ерховну државну управу од 3 децембра 1931 г. не односе се на узимање у службу контрактуалних чиновника. Према томе остају на снази прописи става 2 § 163 Закона о чиновницима и става 2 § 169 Закона о државном саобраћајном особљу, с тим да се на крају ових прописа додају речи: »у споразуму са Министром финансија«.

10) У члану 21 ставу 3 закона о Државном савету и Управним судовима брише се последња реченица, а место ње додаје се нов став 4 који гласи:

»Ако је повређен закон у корист појединаца Указом, Министарским решењем, решењем Бана, решењем Команданта жандармерије, или одлуком које друге власти о службеним односима државних службеника, контрактуалних чиновника и дневничара грађанског и војног реда као и државних саобраћајних установа, онда се у име државе јавља као тужилац код Државног савета Главна контрола«.

11) Члан 11 решења Министарског савета ДРБр. 42300 од 17 априла 1924 има се разумети тако, да породични додатак на скупоћу припада изузетно од чл. 9 тач. 2 истог решења само мужу активном државном службенику, чија је жена такође активни државни службеник и то кад су оба супружника са службом у истом месту и кад им је услед тога један од личних додатака на скупоћу смањен на половину. Према томе за време од 1 маја 1924 до 1 јула 1931 муж активни државни службеник нема право по чл. 11 решења Министарског савета ДРБр. 42300/24 на породични додатак на скупоћу за жену, која је запослена у служби државе као дневничар, контрактуални чиновник или хонорарни службеник, пошто тада не постоје два лична додатка на скупоћу од којих би се један имао смањити на половину, већ мужу припада потпун лични додатак на скупоћу а жени потпуна месечна награда.

12) По решењу Министарског савета ДРБр. 112220 од 6 септембра 1923 могу се узети у поступак само оне молбе, које су поднете до 31 децембра 1931 и то са свима уредним документима на основу којих се може донети решење о исплати. Молбе поднете без уредних докумената сматраће се као да нису ни поднете. Уредност докумената у крајњој инстанцији цени Министар финансија.

13) Одобрава се банска наредба од 16 октобра 1920 бр. 17329, по којој се уредба о додацима на

скупоћу државних службеника, пензионера, пензионерки и њихове сирочади од 29 септембра 1920 ДРБр. 130000, »Службене новине« од 7 октобра 1920 Бр. 15, није односила на вањско лугарско особље.

14) Породицама умрлих чланова Фонда војних музиканата, којима се исплаћује помоћ по тач. 4 § 14 финансијског закона за 1931/32 годину припада почев од 1 априла 1931 лични додатак на скупоћу по чл. 2 таб. III уредбе о додацима на скупоћу државних пензионера Бр. 11330/I од 14 марта 1932 са доцнијим изменама и допунама.

Све остале одредбе ове уредбе имају се сходно примењивати и на породице о којима је реч у претходном ставу.

15) Решења Мин. финансија Бр. 14840/II од 10 децембра 1932 и Бр. 4438/II, од 16 јануара 1933 о допунама Правилника о регулисању промета девизама и валутама од 7 октобра 1931 године има обавезну снагу од дана обнародовања у »Службеним новинама«.

§ 81

Сенаторима и народним посланицима, бившим државним чиновницима, ако поново ступе у државну службу, рачуна се за напредовање и пензију све време које су, почињући од 28 новембра 1920 године, провели као сенатори и народни посланици.

При повратку у државну службу за њих не важе одредбе § 62, § 49 и треће алинеје §-а 117 Закона о чиновницима од 31 марта 1931 године.

У случају пензионисања на њих се не односи став први § 268 Закона о чиновницима од 31 марта 1931 године.

Ово важи и за оне сенаторе и народне посланике изабране 8 новембра 1931, и 2 јануара 1932, који су ступили у државну службу пре ступања на снагу закона као и за оне који би се у државну службу вратили по престанку мандата било непосредно било доцније.

§ 82

1) Неће се наплаћивати закупнине за оне државне зграде које су употребљене за надлештва банских управа. Исто тако неће се плаћати закупнине за оне бановинске зграде које су употребљене за државна надлештва и установе.

2) У местима где су грађанске и народне школе смештене у државне, а не у општинске зграде, школске општине биће дужне да оправке и одржавање тих зграда врше из својих средстава, ако држави не плаћају никакву закупнину.

§ 83

1) Једини доказ о исплати, по задужењима за разне таксе код Општине града Београда, служе уредне и писмене потврде, овлашћених општинских органа и органа, било да су дате на књижицама, било на чековним уплатницама, признаницама или новчаним књижама, или по чековним уплатницама снабденим потписима органа пошта, Поштанске штедионице или њених филијала, као и Штедионице и Заложног завода Општине града Београда и њених филијала. При издавању потврде дотични органи дужни су поред потписа ставити и жиг надлештва код кога је уплата извршена.

На горе поменути начин издата уредна потврда о пријему положене суме служи као доказ о испла-

ти оне таксе или дажбине и за оно време на које гласи потврда, те према овоме потврда о плаћеној такси или дажбини за позније време: месеце и годину не може служити полагачу и дужнику као доказ да су тиме подмирени и исплаћени рачуни истих такса, дажбина и т. д. за раније време: месеце и године.

2) Рекламације по задужењима за све врсте такса и дажбина које убира Општина града Београда у колико рокови нису одређени особеним законима, могу се вршити најкасније за месец дана рачунајући од доставе рачуна или извештаја о задужењу, које је дужнику достављено убележавањем у књижицу, слањем рачуна или опомена непосредно или преко поште. У року од месец дана по достави задужења заинтересовано лице може тражити исправку задужења, коју је Општина дужна извршити ако је утврђено да је погрешно, у противном дужнику — жалноцу се на захтев мора издати формално решење о одбијању извршења исправке по задужењу. То решење дужнику служи као доказ и докуменат који се подноси уз жалбу вишој надлежној власти у законом одређеном року. Рекламације и жалбе не задржавају наплату.

3) Суд Општине града Београда може изузетно од чл. 97 тач. 11 под »в« Закона о општинама овласти директора Привредно-финансијског одељења Општине града Београда да може наређивати исплате за све личне издатке по платним списковима и појединачним признаницама, као и за материјалне расходе до 10.000.— динара, који се испостављају на основи решења суда или одбора Општине града Београда.

§ 84

1) Одобравају се:

а) уговор о зајму закључен са Државном хипотекарном банком за подизање палате Југословенске академије знаности и уметности у Загребу сходно решењу Министарског савета П.Бр. 39286 од 8 октобра 1932 године;

б) исплате извршене на име месечне награде позоришном дневничарском особљу Народnog гледалишта у Љубљани из кредита парт. 1 поз. 4 буџета Народnog гледалишта у Љубљани за 1931/32 годину а по решењу Мин. савета П.Бр. 2789 од 28 фебруара 1932 године;

в) исплате обавеза из ранијих година Народnog позоришта за западне крајеве у Сарајеву и Сплиту одобрене решењем Министра финансија Бр. 11130/II од 26 јануара 1933 на основу § 8 тач. 2 Финансијског закона за 1932/33 годину;

г) исплате обавеза из ранијих година Народnog позоришта у Осиеку одобрене решењем Министра финансија Бр. 2349/II од 26 јануара 1933 на основу § 8 тачка 2 Финансијског закона за 1932/33 годину.

2) Примају се на знање и одобравају: решења Министарског савета Бр. 5955 од 3 јула 1928; Стр. Пов. Бр. 3/VII од 3 јануара 1933 и Ст. Пов. Бр. 44/II од 13 фебруара 1933 године и решење Министра финансија Бр. 3009/VI од 30 јануара 1933 године о продужењу издавања обвезница лутријске 2½% државне ренте за ратну штету; Указ Министарства правде Бр. 112527 од 3 новембра 1932, о постављењу Управника Казненог завода у Пожаревцу; Укази донети по предлогу Министра финансија Бр. 9616 од 30-XII-1928 године и Бр. 16386 од 27. марта 1930 године у колико се односе на Финансијског

директора у Новом Саду; одлука Одбора за молбе и жалбе Народне скупштине Бр. 2171 од 15 априла 1932, с тим, да се у свему по њој поступи; одлука Одбора за молбе и жалбе Народне скупштине Бр. 3867, од 18 октобра 1932; одлука Одбора за молбе и жалбе Народне скупштине Бр. 2495, од 26 априла 1932; одлука Одбора за молбе и жалбе Народне скупштине Бр. 2496, од 26 априла 1932 и одлука Одбора за молбе и жалбе Народне скупштине Бр. 4727, од 4 јануара 1933; решење Министра просвете ОНБр. 57540/30 од 4 марта 1931; одлука Министра финансија Бр. 9111/1, од 22 јануара 1930 у вези указа Бр. 20571/1, од 15 априла 1930; решење Министра финансија Бр. 10563/1, од 28 фебруара 1930 и решење Министра финансија Д.Р.Бр. 32500, од 28 фебруара 1929 у вези са Бр. 29939/II, од 28 фебруара 1930.

3) Издаци који се чине по решењима Д.Р.Бр. 6027 од 21 јануара 1928 и Пов. Бр. 64 од 5 фебруара 1930 расходоваће се по овој законској одредби.

§ 85

Све одредбе досадашњих финансијских закона и закона о буџетским дванаестинама, којима су по-

стојећи закони били измењени, укинута или допуњавани као и све уредбе, правилници и други прописи и решења који су већ донети на основу овлашћења предвиђених у поменутиим законима, важиће и даље.

§ 86

Овај закон ступа на снагу кад га Краљ потпише и кад се обнародује у »Службеним новинама«, у колико у појединим §§-ма није друкчије наређено. Кредити одобрени овим законом важиће, изузетно од одредбе чл. 2 Закона о државном рачуноводству, од 1 априла 1933 до 1 априла 1934.

20 марта, 1933 године
Београд

(М. П.)

Секретар,
Милан Мравље, с. р.

Претседник,
Народне скупштине
Др. К. Кумануди, с. р

ПРЕГЛЕД БУЏЕТА ОПШТИХ ДРЖАВНИХ РАСХОДА И ПРИХОДА ЗА 1933/34 ГОДИНУ

ПРИЛОГ 1)

КОЈИ СЕ ОБЈАВЉУЈЕ СХОДНО § 2 ФИНАНСИЈСКОГ ЗАКОНА ЗА 1933/34 ГОДИНУ

Раздео	РАСХОДИ	Одобрени кредити за 1933/34 годину		Раздео	ПРОХОДИ	Усвојена про- цена за 1933/34 годину	
		Динара	п.			Динара	п.
	I) Општи Државни Расходи ДРЖАВНА АДМИНИСТРАЦИЈА (УПРАВА)				I) Општи Државни Приходи ДРЖАВНА АДМИНИСТРАЦИЈА (УПРАВА)		
	А. Расходи:				Б. Приходи:		
I	Врховна државна управа	151,553.223	—	I	Непосредни порези	1.808,000.000	—
II	Пензије и инвалидске потпоре	915,738.432	—	II	Посредни порези	2.800,000.000	—
III	Државни дугови	1.182,228.820	—	III	Монополи (вишак прихода)	1.606,730.500	—
IV	Министарство правде	358,514.186	—	IV	Држ. привреда (вишкови прих.)	535,251.967	—
V	„ просвете	786,108.754	—	V	Разни приходи	159,914.443	—
VI	„ иностр. послова	120,973.717	—				
VII	„ унутраш. послова	550,911.383	—				
VIII	„ финансија	303,207.958	—				
IX	„ војске и морнар.	2.000,300.000	—				
X	„ грађевина	164,570.900	—				
XI	„ саобраћаја	152,530.804	—				
XII	„ пољопривреде	65,586.584	—				
XIII	„ трг. и индустрије	45,429.487	—				
XV	Мин. за соц. пол. и нар. здравље	152,269.662	—				
XVI	Мин. физичког васпитања народа	14,970.000	—				
XVII	Буџетски резервни кредити	25,000.000	—				
	Укупно расходи (администрација)	6.989,896.910	—		Укупно приходи	6.989,896.910	—

РАСХОДИ: шест милиарди девет стотина осам-
десет девет милиона осам стотина деве-
десет шест хиљада девет стотина десет
динара.

ПРИХОДИ: шест милиарди девет стотина осам-
десет девет милиона осам стотина деве-
десет шест хиљада девет стотина десет
динара.

ПРЕГЛЕД

БУЏЕТА РАСХОДА И ПРИХОДА ДРЖАВНИХ ПРИВРЕДНИХ ПРЕДУЗЕЋА И УСТАНОВА ЗА 1933/34 ГОДИНУ

КОЈИ СЕ ОБЈАВЉУЈЕ СХОДНО § 2 ФИНАНСИЈСКОГ ЗАКОНА ЗА 1933/34 ГОДИНУ

Раздео	РАСХОДИ	Одобрени кредити за 1933/34 годину		Раздео	ПРИХОДИ	Усвојена цена за 1933/34 годину		Вишак прихода над расходима показаним у општим приходима под Б.	
		Динара	п.			Динара	п.	Динара	п.
	II) Државна Привредна Предузећа и Установе				II) Државна Привредна Предузећа и Установе				
	A. Расходи:				B. Приходи:				
V	По струци Мин. просвете	23,683.082	—	V	Државна привреда:				
VIII	„ „ „ финансија	539,267.212	—		По струци Мин. просвете	35,580.000	—	11,896.918	—
XI	„ „ „ саобраћаја	2.458,386.644	—		„ „ „ финансија	556,015.651	—	16,748.439	—
XII	„ „ „ пољопривреде	55,343.195	—		„ „ „ саобраћаја	2,843,151.047	—	384,764.403	—
XIII	„ „ „ трг. и индустр. . . .	16,254.652	—		„ „ „ пољопривреде	55,343.195	—	—	—
XIV	„ „ „ шума и рудника	301,711.489	—		„ „ „ трг. и индустр. . . .	54,000.000	—	37,745.348	—
XV	„ „ „ соц. пол. и нар. здравља	53,783.395	—		„ „ „ шума и рудника	385,808.348	—	84,096.859	—
					„ „ „ соц. пол. и нар. здравља	53,783.395	—	—	—
					Укупно приходи	3.983,681.636	—	535,251.967	—
					По одбитку вишкова показаних у општим приходима	535,251.967	—	—	—
	Укупно расходи	3.448,429.669	—		Укупно	3.448,429.669	—	—	—

РАСХОДИ: три милиарде четири стотине четрдесет осам милиона четири стотине двадесет девет хиљада шест стотина шездесет девет динара.

ПРИХОДИ: три милиарде четири стотине четрдесет осам милиона четири стотине двадесет девет хиљада шест стотина шездесет девет динара.

СТЕНОГРАФСКИ БИРО СЕНАТА

Начелник:

АНТОНИЈЕ Ж. ШОКОРАЦ

Стенографски ревизори: др. Љубомир Шкроблин, др. Владимир Машић; стенографи: др. Марко Гојак, Михаило Пајић, Сава Павловић, Видак Перчевић, Љубомир Јанковић, Војислав Станојевић, Гојко Божовић, Владимир Шенк; стенографски приправник: Душан Лазаревић.

Коректори:

Јово Есаповић

Владислав Доклестић
